

1990–1992
VESZÉLYES SABLONOK

Hevenyészett gondolatok egy álmatlan szilveszteri éjszakán

Fiatál Fórum, 1990. január 9.

Vagy talán valaki azt hitte, hogy a nacionalizmus mérgé, melyet a Ceaușescu-diktatúra az őrületig, a fasizmus határáig fokozott, a diktátor halálával egyszerre, automatikusan, napok alatt eltűnik az emberek agyából is?

Délelőtt, a bukaresti Petőfi-ház nyüzsgésében, valaki megkért, határozzam meg pár szóban a demokrácia fogalmát. Képtelen voltam megtenni; éreztem, ilyen általános kérdés esetében sablonokon, közhelyeken, klasszikusok közismert idézetein kívül mást nem tudnék mondani. És ha valamitől e napokban tényleg óvakodni kell, az a közhelyek, klisék, általánosságok ismételtetése. A fontos gondolatok, a lényeg kétféleképp veszhet el, a diktatúrában egyszerűen betiltja a cenzúra, vagy ami még szomorúbb, az öncenzúra. A demokráciában viszont, különösen a frissen született demokráciában – lásd Magyarország utóbbi másfél évét – a robbanó információáradat, idő- és energiahiány miatt már-már fizikailag teszi lehetetlenné az értékes, új, lényeges cikkek, könyvek, filmek, rádió- és tévéműsorok stb. kihalászását a tömegselejt, a közhely, az álművészet és a kommersz demagógia áradatából.

A körülöttem nyüzsgő emberek többsége elsősorban a nemzeti kérdésre érzékeny. Néha úgy érzem, függetlenül az általános politikai helyzettől, túlságosan is csak erre koncentrálnak. Pedig az új helyzet teljesen új hozzáállást, új taktikát követel tőlünk, magyaroktól is. Egyrészt a sajnos jogosan kifejtett hiperérzékenységünket kell fegyelmeznünk. Egy-egy meg nem értett állásfoglalásra – rádió- és tévéadásra, cikkekre, sőt esetleges nacionalista, hazafiaskodó kijelentésre – ma már máshogy kell reagálnunk, belülről is, kívülről is, mint azelőtt. Meg kell értenünk, hogy egy ilyen hang ma már nem a hatalom parancsára szólal meg, nem jelent általános támadást jogaink, intézményeink ellen. Ez ma már csupán egyének, csoportok hangja,

ami ellen határozottan ugyan, de hisztéria nélkül kell fellépniünk a nyilvánosság előtt.

Vagy talán valaki azt hitte, hogy a nacionalizmus mérge, melyet a Ceaușescu-diktatúra az örületig, a fasizmus határáig fokozott, a diktátor halálával egyszerre, automatikusan, napok alatt eltűnik az emberek agyából is? Ilyet még a naivak sem hihettek. Vagy valaki azt képzelte, hogy a „demokrácia” megvalósításával egyidejűleg csupán az emberi, haladó, internacionalista, intelligens hangok fognak a nyilvánosság előtt elhangzani? Hisz ez új cenzúrát jelentene, illetve a jók és okosak diktatúráját.

De mivel is kezdődött ez a szocializmus? Valami hasonló, utópisztikus, naiv elképzeléssel. S hová jutottunk? Tehát nem az kell legyen a célunk, hogy e gondolatok ne jelenhessenek meg nyilvánosan, hanem hogy mi szintén nyilvánosan, s ha lehet, meggyőzőbben reagálhassunk rájuk. S nem csupán a saját sajtónkban, hanem ott, ahol a szerintünk téves, ártalmas gondolatok elhangzottak. Hinnünk kell, hogy ha e nyilvános, nyílt vitát türelmesen, okosan, becsületesen, de határozottan folytatjuk, egyre csökken – nem hetek, hónapok, csupán talán évek alatt – azoknak a száma, akiknek mentalitását a nacionalizmus mérge megmételtyezte.

Rosszul lettem egy – remélem nem általános véleményt megfogalmazó hangtól –, mely ilyen programot ajánlott: tűrjük el az ő nacionalizmusukat, de tűrjék el ők is a miénket. Nem! Soha! Ez nem becsületes, de nem is célravezető eljárás. Logikailag ez valami olyasmire hasonlít, hogy ha valaki ellopja a pénztárcámat, ne fogjam le a kezét, ne kiabáljak rendőrért, hanem én is lopjak gyorsan egy pénztárcát és így tovább – a kör sohasem fog bezárulni...

Más, távoli példa, de elgondolkoztató. Amerika és a négerkérdés. Mikor is voltak a legközelebb a négerkérdés megoldásához? Amikor a négerek agresszív csoportja a *black power*-t, a fekete hatalmat hirdette meg? Vagy amikor a türelmes, de kitartó Martin Luther King hívei hosszú, békés propagandahadjárata eredményeként a fehér lány–fekete fiú szerelmespárok már nyugodtan, természetesen, összeölelkezve sétálhattak New York utcáin, s ez senkiben sem keltett megbotránkozást. Ugyanakkor Johnson elnök jóindulatú, de erőltetett törvényének, mely szerint minden iskola szegregáció-mentes legyen, konkrét következménye az lett, hogy a gyerekek nem járhattak a legközelebbi iskolába, hanem szinte egy órányit autóbuszoztatták őket naponta a távol eső tanintézményekbe, hiszen a néger, illetve fehér negyedek eléggé elkülönültek. Mindez pontosan a fajgyűlölők agresszivitását fokozta.

Más: kételkedik-e valaki Franciaország demokratikus jellegében? De ne felejtsük el, hogy ott a társadalomnak majdnem 20%-a Le Pen nacionalista-félfasiszta pártját támogatja. Egy demokráciában ez is lehetséges. S ne felejt-

sük Churchill mondását sem: a demokrácia rossz dolog, de a legkevésbé rossz mindabból, amit az emberiség eddig kitalált.

Ezekkel az egyébként eléggé leegyszerűsített példákkal persze egy percig sem akarom azt mondani, hogy ne követeljük határozottan saját iskoláinkat, újságainkat, tévé- és rádióműsorainkat stb., de ezzel párhuzamosan folytasunk erőteljes propaganda-hadjáratot mind a médiában, mind román barátaink körében, hogy a kisebbség rendre kibontakozó kulturális, politikai, gazdasági, anyagi, törvényes lehetőségei ne szüljenek felháborodást, meg nem értést a nemzetiségi problémákra amúgy sem érzékeny és előítéletekkel beoltott román tömegekben.

Demokráciát tanulunk, tanulgatunk?

Fiatál Fórum, 1990. január 20.

A demokrácia nem azt jelenti, hogy a nép – vagy annak hangosabb része – hirtelen indulatában, lényeges kérdésekben, önkényesen dönt.

Pár hét telt el csupán a forradalom győzelme óta, mégis úgy érzem, figyelmesebbeknek, kritikusabbaknak, talán már dühösebbeknek kellene lennünk a „mienk” ügyetlenségeivel, nyilvánvaló baklövésével szemben. A Front (az én Frontom!) következetlenségei szembeszökők: meg-

hátrál egy többé-kevésbé hisztériás tömeg előtt, három vitatható törvényt hoz, s ezeket már másnap módosítja, félig-meddig visszavonja.

A kommunista párt kérdése. Vitathatatlan, hogy ezt a pártot eddigi, sztálinista formájában, meg kell szüntetni, vagyonát el kell kobozni. Ám mi szükség van egy nulláról induló, vagyon nélküli új kommunista párt törvényes betiltására? A demokratikus Európa előtt ez a döntés enyhén szólva kompromittálna bennünket, nem beszélve arról, hogy mennyire kínosan érintené egy ilyen intézkedés a most baráti Szovjetunió vezetőit. Egy új kommunista párt politikailag jelentéktelen, teljesen veszélytelen lenne, hiszen néhány fanatikusan kívül ki iratkozna be *itt* és *most* egy kompromittált ideológiára támaszkodó pártba? És ki szavazna rá?! (A régi pártfunkcionáriusoknak aligha jutna eszébe beiratkozni, hiszen őket csupán a könnyen szerzett pénz, a karrier vonzotta). A betiltás csak a politikailag műveletlen, de jogos gyűlöletől fűtött tömegek olcsó kielégítését, félrevezetését jelentené. S ez már nem demokrácia – ez demagógia. Vajon nem volna-e hasznosabb ezeknek a tömegeknek indulatait arra felhasználni, hogy mielőbb megtisztítsuk a különböző intézmények, gazdasági egységek vezetőségét az „elvtársaktól”? Ezek az „ottfelejtett”, illetve befurakodott „káderek” műveletlenségükkel, kompromittáltságukkal, összeköttetéseikkel (egy új maffia?!) százszor több kárt fognak okozni nekünk, mint egy esetleges új, jelentéktelen pártocská.

A demokrácia nem azt jelenti, hogy a nép – vagy annak hangosabb része

– hirtelen indulatában, lényeges kérdésekben, önkényesen *dönt*. A döntések előtt (szavazás, referendum stb.) a mass médiának tudatosítania kell a tömegekben választási lehetőségeiket: a vitatott kérdés alapjául szolgáló tényeket, s a döntés lehetséges következményeit.

Más: a közhangulat megnyugtatóására vasárnap, január 14-én a televízió bemutatott néhány foglyot. Egy sorban, egymás mellett állt a „sátán” (a nevét undorodom leírni) két legközelebbi munkatársa, a Securitate két legfőbb hóhéra és – Valentin Ceaușescu. Nem értem, mit keresett Valentin e sorban? Nem tartom ártatlannak, de bűnei elsősorban erkölcsi jellegűek (még anyagi előnyei is kisebbek voltak, mint a család többi tagjának.) A főbűnösök között tehát ott van egy politikailag szinte ártatlan csemete, ugyanakkor a felső vezetés, a Politikai Végrehajtó Bizottság sok olyan tagja, aki két évtized politikáját „csinálta”, szabadon sétál, sőt néhányan közülük magas tisztséget töltenek be (lásd Paul Niculescu Mizil!). Vagy talán Valentin esetében a vérrokonság a főbenjáró bűn, a legsúlyosabb vád?... Vajon nem koncként vették-e őt oda, csupán azért, hogy a valódi bűnösökről eltereljék a figyelmet? A tömegek primitív indulatait, ösztöneit akarjuk így kielégíteni, olcsó trükkökkel kívánjuk lecsendesíteni őket? Tisztázatlan kérdések ezek, de hiba lenne nem elgondolkodni rajtuk.

Mint ahogy azt sem volna szabad figyelmen kívül hagyni, hogy *csökkentették a Securitate tiszteletre méltó „öregfiúinak” a nyugdíját*, s most a nyugalmazott katonatisztekkel egyenlő jövedelemben részesülnek... Igaz, ők semmi rosszat nem tettek 1989. decemberében. Sokan közülük „csupán” az ötvenes évek tömeggyilkosságait szervezték (csatorna, Duna-delta), tízezrek (vagy százazrek?!) bebörtönzését, kínzását irányították...

A január 12-i tüntetés résztvevőinek visszatérő követelése volt a Front vezetői múltjának tisztázása. Iliescu becsületesen, nyíltan válaszolt. Könnyű volt neki, hisz múltjában nincs semmi titkolni-szégyellni való. A következő napokban viszont a tévé dilettáns (vagy netán tudatosan szabotáló?) stábja nekifogott a kompromittálási kampánynak. Mégpedig nagyon egyszerűen: óránként kamera elé állított egy-egy 5–6 tagú csoportot, s szószólójuk monoton hangon felolvasott egy előregyártott dicsérő szöveget Iliescuról. A tévézőnek akarva-akaratlanul a rosszlemkű hozsánna-kampányok jutottak eszébe. Sajnos e napokban kevés tárgyilagos, őszinte szó esett mind régebbi, emberséges tetteiről, mind pedig néhány hetes tevékenységéről, józan cselekvőképességéről, egyensúlyérzékéről, önkritikai szelleméről, műveltségéről, meleg egyéniségéről. Ezzel szemben Mazilu elvtárs (bocsánat az elírásért, de nem véletlen, lásd Freud) szűkszavúan, távolról sem tárgyyszerűen válaszolt a nyilvánosság előtt a múltjára és jelenére vonatkozó súlyos vádak-

ra. Természetes, hogy ez a magatartás feszültséget szült, komoly kérdőjeleket vetett fel. S ezt nem tudomásul venni, a közvéleményt figyelmen kívül hagyni nem éppen demokratikus magatartás a Front, illetve Mazilu (legyen mégis) úr részéről – aki egyébként sajtóperrel fenyegeti a „rosszalkodókat”.

Ami a halálbüntetést illeti. Elsősorban figyelembe kell venni, hogy Románia lakossága nem képes még felelősen dönteni e kérdésben. Két végletes, szenvedélyes érzés fog összeütközni (néha ugyanabban a személyben!): a nem is olyan régen elkövetett gyilkosságok miatti bosszúvágy, illetve egy humanusabb, szentimentálisabb megfontoltság.

Elhamarkodott lépés *most* népszavazással dönteni a halálbüntetésről általában. Mindenekelőtt le kell zárunk végre a bosszúsorozatot, meg kell szüntetnünk a szemet-szemért, fogat-fogért jellegű büvös kört. Tudomásul kell vennünk, hogy a halálbüntetés felszámolásáról minden demokratikus államban lassan, érett megfontolás alapján döntött a parlament (vagy a népszavazás), miután türelmesen végighallgatta, mérlegelte a halálbüntetés híveinek, illetve ellenfeleinek *szakavatott* érveit (jogászokéit, filozófusokéit, szociológusokéit, egyházi képviselőkéit stb.) Figyelembe kell venni mások tapasztalatait: a bűnözési statisztikák alakulását a halálbüntetés megszüntetése, illetve érvényben tartása esetén – a statisztikák szerint ugyanis a halálbüntetés révén nem csökkent a bűnözési arány. Minderre nálunk két hét alatt nincs lehetőség, hangulat, türelem, befogadó képesség. Félő, hogy ez a referendum nem egy jól tájékozott nép felelősségteljes, bölcs döntése lesz (demokrácia!), hanem egy pillanatnyi izzó hangulat egyszerű felmérése (populizmus).

Fel kell hagynunk végre a kaotikus kapkodással. Ha így folytatjuk, odajutunk, hogy a vészesen közlő választásokon az egyén továbbra is felkészületlenül, tájékoztatlanul, előre nem látható befolyásoknak enged majd, anélkül, hogy tudatosan felmérné: kiben és miért érdemes megbízni önnön jövője érdekében. (Időközben a két említett törvényerejű rendeletet visszavonták. Bátor és bölcs döntés volt: a Front beismerte tévedését és ezzel elkerülte azt, hogy hosszú távon veszélyeztesse épülő demokráciánkat.)

Ellopták a forradalmat?

Fiatal Fórum, 1990. február 3.

Reményünket arra alapozzuk, hogy a Front erkölcsileg vitathatatlan „szentjei”, Tőkés, Dinescu, Pleșu stb., ott vannak még, s remélhetőleg ellensúlyozzák azokat a belső erőket, amelyek Iliescut (akinek túlterheltsége és befolyásolhatósága nyilvánvaló!) az utóbbi hetekben helytelen lépésekre készítették.

mind nagyobb jelentőséget nyertek. A hiba emiatt nem az emberekben keresendő: a mass média, s főként a televízió kezdte hitelét veszteni. Különös jelenség ez: az ok és okozat felcserélése. Az emberek nem azért nem bíznak a tévében, mert ostoba előítéleteik vannak, hanem azért, mert a tévé sok esetben bizonyította: együgyű, nyilvánvalóan részrehajló, jelszó-színvonalú propagandát folytat.

Silviu Brucan szerint nálunk legalább húsz évre lesz szükség az igazi demokrácia megvalósításához. Van benne némi igazság, ám tény, hogy ezt az időszakot lehet rövidíteni vagy hosszabbítani. Az utóbbi hetek propagandája – mind a Fronté, mind az úgynevezett ellenzéki pártoké – demagóg, hazafiaskodó hangvételével bizony lassítja e folyamatot, s ezzel elmérgesíti a hangulatot.

Súlyos vádak érték a történelmi pártokat a vasárnapi (január 28-i) tüntetés miatt, amelyen *egyesekek* már a Front lemondását követelték. Ha ez sikerült

Életem legdrámaibb időszakát élem: a teljes illúziórombolás napjait. Az *ügy*, ami két héttel ezelőtt odaadásra, szolidaritásra, áldozatvállalásra készítetett, ma értetlenséggel, kétségbeeséssel tölt el.

Először nyugtalanítani kezdtek a FSN következetlenségei, rögtönzésszerű ügyetlenségei, aztán a helyzet egyre bonyolultabbá, zavarosabbá vált. A tényekről, eseményekről részletesen értesültünk a napi sajtóból, a tévéből, s nem utolsó sorban személyes kapcsolataink révén szerzett, olykor pletyka ízű hírekből. Sajnos, ez utóbbi információk (olykor „rémhírek”)

volna, vitathatatlanul válsághelyzet alakult volna ki, újabb hatalmi vákuum keletkezett volna, s szinte elkerülhetlenné vált volna a katonai diktatúra bevezetése.

Próbáljuk meg azonban szenvedélymentesen, türelmesen elemezni az akkor történeteket. Miért csatlakoztak a tömegek a történelmi pártok híveihez? Vajon jobban megbíztak e pártok programjában, vagy talán azok vezetői voltak kitűnő, karizmatikus szónokok? Szó sincs róla! *Bizalmi krízisről* van szó: rengetegen érzik becsapottnak magukat. Hetek óta kérdik: miért tűr meg a Front tagjai közt kompromittált személyeket? Hogyan lett a decemberi forradalom 60 000 halottjából a *Nagy Per* idejére csupán 600?! Hányan vannak letartóztatva a szekus gyilkosok közül? Hányan furakodtak be vezető állásokba a Ceaușescu-rendszer élenjáró aktivistáiból? E kérdésekre máig sem érkezett egyértelmű válasz.

Amikor a Front egyes vezető személyiségei hetekkel ezelőtt azt nyilatkozták: nem indulnak a választásokon, sokan kétségbe estek. (Bevallom, magam is úgy döntöttem, ez esetben el sem megyek szavazni!) Később viszont, éppen a legrosszabb pszichológiai pillanatban (amikor csökkenni kezdett a Front népszerűsége), meglepetésszerűen bejelentették: jelöltetik magukat, s mint akik amnéziában szenvednek, letagadták, hogy valaha is ellenkező szándékot hangoztattak volna. Ám ha már így döntöttek, elemi követelmény lett volna e bejelentés előtt tisztázni politikai nézeteiket. A Front első programja kitűnő volt egy olyan közigazgatás számára, amelynek átmeneti válságot kell megoldania, de nem volt megfelelő ideológiai platform egy választáson részt vevő, tehát az országot hosszabb időn át vezetni akaró szervezet (párt?) számára. Tudtuk ugyan, hogy a Front több vezetője az RKP tagja volt, mégsem kételkedtünk becsületességükben, hozzáértésükben – státusuk amúgy is ideiglenes volt. Most azonban kötelességük lett volna világosan, félreérthetetlenül leszögezni, mivel szakítottak: a csausizmussal, a sztálinizmussal, a leninizmussal, a kommunizmussal vagy a szocializmussal? Tisztázniuk kellett volna, hogyan képzelik el országunk jövőjét: polgári demokráciát, ún. „emberarcú szocializmust”, vagy esetleg valami harmadik (közép)utat javasolnak?

Egyesek azzal vádolták a Frontot, hogy az RKP-t próbálja átmenteni. Valószínűleg leegyszerűsített, valótlan vád ez. De vajon nem lehetett volna világos programmal elkerülni e vádat?

Én is végignéztem a tévében a „Front kontra ellenzék” tárgyalásokat. Személy szerint semmi okom rokonszenvezni a Nemzeti Parasztpárt vezetőivel: Maniu utódai enyhén szólva nem magyarbarátok, nem is filoszemiták, vezetőik ráadásul eléggé ügyetlen politikusoknak tűnnek, személyi varázsról esetükben szó sem lehet (főként Petre Roman macsóságához viszonyítva nem).

Mégis úgy vélem, nem lett volna szabad megfedkezni arról, hogy ezek az emberek elveik miatt hosszú éveken át börtönben szenvedtek, épp azokban az időkben, amikor a tárgyalóasztal másik oldalán most ülők közül egyesek fiatal pártaktivisták voltak. Ennek a ténynek igenis maximális türelemre, tiszteletre kellett volna köteleznie a Front vezetőit velük szemben. Lehet, hogy Coposuek ultimátumszerűen akartak leszámolni a Fronttal, lehet, hogy demagógok, szűklátókörű, Caragiale-darabból ismert figurák, de ha tisztességesek, demokraták akarunk lenni, jusson eszünkbe, hogy ők is áldozatok, a sztálinizmus áldozatai. Megeshet, hogy esetleges szenilitásukat, a Fronttal szembeni illojalitásukat, bizalmatlanságukat, türelmetlenségüket a Securitate hosszú évekig tartó kínzásai is okozták, illetve fokozták. Harcolhatunk politikájuk ellen – politikai eszközökkel. De személyüket, öregségüket primitív módon gúnyolni emberhez méltatlan aljasság.

Pedig másként nem lehet minősíteni a hétfői (január 29-i) tüntetésen látott gúnyrajzokat és az ilyen versikéket: „Babalicii fără dînți / vor s-ajungă președinți?” („Fogatlan vénségek / pályáznak elnökségre?”) Vajon a „versike” szerzőjének nem fordult meg a fejében az, hogy e „vénségek” hiányzó fogait esetleg épp a Securitate pribékjei verték ki annak idején?...

Más jelmondat: „Nu ne vindem țara!” („Nem adjuk el az országot!”) Ez nem egyéb, mint egy összetett és kizárólagosan gazdasági probléma (vegyes vállalkozások, külföldi tőkebefektetések stb.) vulgarizálása, xenofóbiával fűszerezve...

Ugyanakkor ilyen feliratot is láthattunk: „IMGB e cu Frontul” („Az IMGB a Fronttal van”). Mi ez? A szent monolitizmus visszatérése? Egy több ezer személyt foglalkoztató gyárban nincs, nem lehet, vagy tán nem is szabad lennie egyetlen liberalistának, szociáldemokratának, parasztpártinak, vagy – Uram bocsáss! – monarchistának sem? Vajon e jelszavak valóban támogatják-e, vagy csupán kompromittálni akarják a Frontot, azoknak adva igazat, akik e szervezetben egy újabb RKP-t látnak? Én remélem, hogy Iliescuék nem kívánnak ilyen típusú egységet. De akkor miért túrték el a felvilágosulatlan tömegeknek (?) ezt az együgyű, demagóg, olykor (lásd, a Nemzeti Parasztpárt székháza előtti gyülekezet!) agresszív tüntetését, amely bár rövid távon, formálisan támogatja, hosszú távon azonban kompromittálja őket?... E tüntetések legalábbis fenntartást szülnek külföldi körökben a Fronttal szemben, a hazai értelmiséget pedig máris kétségbe ejtették.

A televízióban hangzott el ez a kétségbeesett mondat egy román fiatal részéről: „Iliescunak sikerült az, ami Ceaușescunak nem: vizsályt szítani a román népben.”

Egyébként nem tudom felfogni, miért nem lehetett volna az egész válságot

úgy elkerülni, hogy például minden fontosabb párt egy-két képviselőjét már korábban bevegyék a Frontba? Ezzel megnyugtatták volna a kedélyeket a tévé objektivitása és a választások tényleges tisztasága tekintetében.

Tény, hogy túl sok már a „rémhír”. Még ha egy sem igazolódik is be közülük, akkor is valós információt, egy társadalmi realitást tükröznek: az emberek hangulatát. Lehet ez pusztán információhiány, vágy, félelem, bizalmatlanság következménye – pillanatnyilag talán mindezeké együttvéve. De azért, hogy e rémhíreket szülő hangulat ennyire eluralkodott, nem csak a mass média, hanem maga a Front is hibás.

Gondoljunk most csupán arra, ami minket, magyarokat illet. Iliescu (nem tudni, kinek/minek a befolyására) néhány nappal ezelőtt homályos célzást tett állítólagos erdélyi szeparatista megnyilvánulásokra. Felelőtlenség volt részéről egy már amúgy is feszült hangulatban tűzzel játszani a puszkapor közelében, hisz minden célozgató, többféleképpen magyarázható mondat csak elmérgesíti a helyzetet.

Döbbenetes volt Pálfalvy Attila tanügyminiszter-helyettes ügye is. A tévé jóvoltából ismerjük a tényeket (sajnos, csak mi magyarok!). Röviden: egyes (Frontos) nacionalista körök elérik lemondatását, aztán pár órával később Iliescu és Roman, az RMDSZ vezetőivel találkozva, visszakozik és felajánl neki egy iparügyi miniszterhelyettesi állást. Mélységes tévedés! Mi nem Pálfalvy karrierjéért küzdünk, hanem a magyarság jogainak érvényesítéséért. Amennyiben Pálfalvy Attila valóban bajt okozó magyar sovinszta, végleg el kell őt távolítani a vezető-körökből, ám ha „tévedésből”, román sovinszta körök intrikái alapján mondatták le, bocsánatot kell kérni tőle, és vissza kell helyezni őt eredeti tisztségébe. Harmadik megoldás nincs. Vagy ha mégis van, az elvtelen, nem elégít ki sem minket, sem a Front nacionalistább csoportjait. És a Front iránti bizalom tovább csökken. A káposzta is megmaradjon, a kecske is jóllakjon? Ez lavírozás, nem elvi politika!

Mégis bizakodnunk kell.

Tótkés László kiállt a Front mellett. Ez bizalmat önt belénk, hitet ad, s most főleg hitre van szükségünk, hisz a ráció inkább kétkedésre ösztönöz. Reméljük, hogy e napok traumája felébreszti a Front vezetőit, és – Istenem! – tán visszatérnek azok a három–négy héttel ezelőtti szép napok, amikor örömmel, lelkesedéssel vártuk Iliescu minden kis bejelentését, tévészereplését. E hitre, reményre egy rideg tény miatt van szükségünk: Romániában pillanatnyilag nincs más alternatíva az egyensúly megtartására, a demokrácia kivívására.

Reményünket arra alapozzuk, hogy a Front erkölcsileg vitathatatlan „szentjei”, Tótkés, Dinescu, Pleșu stb., ott vannak még, s remélhetőleg ellen-súlyozzák azokat a belső erőket, amelyek Iliescut (akinek túlterheltsége és

befolyásolhatósága nyilvánvaló!) az utóbbi hetekben helytelen lépésekre készítették. Őszintén örülnék, ha Doina Cornea és Ana Blandiana visszatérne a Frontba, s ez nem csupán szentimentalizmus: a mérleg átbillenését jelentené a demokratikusabb, becsületesebb, az új iránt fogékonyabb, sablonoktól, trükköktől irtózó tiszta emberek javára. Tudom, ők nem profi politikusok, esetleg ügyetlenségeket követnének el, de meg tudnák tartani egy valóban új jövőbe vetett reményünket, hitünket.

(1990. január 30.

Utóirat február 1-én: Fellelegeztünk – a felek ma végre megtették az első konkrét lépéseket a megegyezés irányába.)

Ez demokrácia? Meddig?

Fiatál Fórum, 1990. február 17.

Jelenlegi vezetőink ideálja valamiféle mosolygó, toleráns, de mégiscsak paternalista, puha diktatúra.

Az utóbbi két hónapban akkora felelősség hárult Romániában a sajtóra és a televízióra, mint sehol másutt e forrongó századvégen.

A totális diktatúrát szinte órák alatt váltotta fel valamiféle pseudo-demokratikus anarcho-szabadság, s ez felkészületlenül ért bennünket. Tele voltunk kétségbeeséssel, vágyakkal, ám lassan egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy még az ellenzék elitjének sincs világos terve arra: hogyan tovább? Rögtönzések sorozata kezdődött. A döntések nem elvi viták eredményeként, hanem az utca nyomására születtek. És az utca hangulatát, a tüntetések jelszavait sokkal inkább befolyásolja a sajtó, a tévé, mint az új, többé-kevésbé ellenzéki pártok propagandája.

A totális diktatúrát szinte órák alatt váltotta fel valamiféle pseudo-demokratikus anarcho-szabadság, s ez felkészületlenül ért bennünket.

Sajnos egyre nyilvánvalóbb, hogy a Front vezetői, az utca kemény ellenállása nélkül, egyre inkább az úgynevezett „emberarcú szocializmus” irányába vezetnék az országot. Ez tán nem is lenne tragédia (átmenetnek legalábbis elfogadható út lenne), ha – teszem azt – Gorbacsov-színvonalú politikusaink lennének.

Eleinte csodálkoztunk vezetőink nem túlságosan demokratikus módszerein, azon, hogy sorsdöntő kérdésekben teljesen elhanyagolják a közvélemény tájékoztatását. Lassan kiderült: egymás közt sem tartják be a demokrácia elemi szabályait; gyakran 2–3 ember dönt, törvénykezik, a többi vezető pedig a sajtóból értesül a „közös döntésről”. Tudtommal az is egyedülálló eset egy 20. századi demokráciában, hogy tömeggyilkosságban való részvétellel vádoljanak egy belügyminisztert, és a kormány csak fiatal katonatisztek szervezett tüntetésére reagáljon, akkor is: dadogva.

Jelenlegi vezetőink ideálja valamiféle mosolygó, toleráns, de mégiscsak paternalista, puha diktatúra (à la Kádár). Ezt immár nem sikerülhet megva-

lósítaniuk, s most készek a kompromisszumra. Szomorú azonban, hogy nem azokra az érvekre reagálnak, amelyek „csupán” a sajtóban jelennek meg, beadványokban fogalmazódnak meg: csak az utca hangja jut el hozzájuk, s ezzel éppen ők provokálják ki a tüntetések sorozatát. Azoknak pedig, akik tüntetnek – bár áhítoznak a változásra –, nyilvánvalóan hiányzik a politikai kultúrájuk, s így óriási mértékben befolyásolhatók! A mass média azonban részben a régi beidegződések alapján dolgozik (hazugság, elhallgatás, részlegesség), részben szélsőségesen értelmezi a szólásszabadságot. Persze a nyugati polgári demokráciában is létezik úgynevezett botrányújság, pletykasajtó, de ott a stabil társadalmi politikai helyzet, az érvényben levő sajtótörvények (sajtóper becsületsértés miatt) jelentéktelenné teszi annak hatását.

Megkísérelem néhány, találmra kiválasztott példával illusztrálni írott és elektronikus sajtónkkal szembeni kifogásaimat.

Szabad Román Televízió. Február 11-én este James Baker és Tőkés László közös interjúja. Baker kétszer említi az Amerikai Egyesült Államok elvárását – a kisebbségek jogainak biztosítását. A kisebbségi jogokat másodsorú is „emberi jogoknak” fordítják románra. Az amerikai segítséget a piacgazdálkodás elveinek bevezetéséhez köti; ezt „elfelejtik” lefordítani.

Vásárhelyi tüntetések. Pénteken a román diákok, tanárok tüntetnek a „szeparatizmus” ellen, szombaton a magyarok is, a saját iskoláik, kultúrájuk védelmében. A tévé szerint mindkét tüntetés egyformán békés volt, s mindkettőn ugyanannyian vettek részt. Nyilvánvaló hazugság. Közismert, hogy a pénteki tüntetés hisztérikus és erőszakos volt.

A leleplezhető hazugságoknál tán még veszélyesebbek a manipulálás rafináltabb formái. Kb. tíz nappal ezelőtt Petre Mihai Băcanu TV-interjút készített Aurel Dragoș Munteanival, a televízió akkori elnökével. Băcanu többek között megkérdezte, nem jött-e el a változtatások, frissítések ideje, nem kellene-e eltávolítani a túlságosan kompromittált személyeket a TV-ből, lévén, hogy annak munkatársai a jól ismert kontraszelekció révén kerültek oda, s húsz éven át napi két órát hazudtak. A válasz döbbenetes volt, főként egy közismerten gyors észjárású, intelligens ember részéről: a TV munkatársai szerkesztőségi gyűléseken, „demokratikus módon”, maguk fogják eldönteni, kik azok, akiktől esetleg meg kell válniuk... Tehát nem a még egészséges, hanem a rákos sejtek segítenek a rákos sejtek elleni küzdelemben. Ha ezt értjük demokrácián, akkor én tovább mennék, és e logika alapján ajánlanám, hogy a szekuritáté különböző alakulatainak tisztjei „demokratikusan”, többségi szavazattal döntsék el, kiktől válnak meg, kik azok, akiket esetleg bizonyos „túlzasok” miatt bíróság elé kell állítani stb., stb.

Játék a szavakkal – „demokrácia”, „többség”... De söpörjünk a saját por-

tánk előtt is. Egyébként színvonalas, eredeti hangvételi hetilapunk, a *Valóság* február 7-i száma az első oldalon cikket közöl *Vissza a fakanálhoz* címmel. Zsurnalisztikai és politikai szempontból egyaránt helytelenítem e cikket. Ismétlem: a véletlenül múlt, hogy épp ebben a lapban akadt meg a szemem egy ilyen jellegű íráson, másutt is megakadhatott volna, hiszen sajnos nem elszigetelt esetről van szó. Doina Cornea a román nemzet, a Ceaușescu ellenes harc egyik hőse volt és marad, függetlenül későbbi tévedéseitől. Fájdalmas számunkra, hogy nem érzékeny sajátos problémáinkra, különösen nem az a kollektív jogok kérdésében, hogy kijelentései alapján nem nevezhető magyarbarátnak. Mégsem ellenségünk! Jogunkban áll, sőt adott esetben kötelességünk vitába szállni vele (amint ezt Cs. Gyimesi Éva példamutatóan meg is tette), de gúnyos, lekezelő hangú és televíziós beszédét meghamisító cikket írni, közölni róla – felelőtlenség. Egyrészt erkölcsetlennek, másrészt taktikailag hibásnak tartom. Nyilvánvaló, hogy Cornea asszony nem hidegvérű, profi politikus, és ilyen jellegű írásokkal vérig sérthetjük, még inkább eltávolítjuk őt. Nincs elég ellenségünk, hogy újabbakat akarunk szerezni? Jellemző a cikk mentalitására, hogy Cornea asszony elleni támadását a *Tineretul liber* című napilap egyik cikkéből vett idézettel végzi. Abból a lapból idéz, amely nyíltan magyarellenes: Pálfalvyt támadta útszéli hangon, Domokos Géza interjúját szemtelenül meghamisítva közölte stb. Tehát egy magyar újságíró haragszik egy lényegében becsületes román hazafira, aki velünk nem lojális, és hogy őt „kikészítse”, összefog a volt KISZ magyargyűlölő aktivistáival. Ha a cikk írója figyelmesen végighallgatta volna Doina Cornea nyilatkozatát, megértette volna, hogy éppen a hazug propagandakampány ellen emelt szót. Elmagyarázta, hova vezethet a gyűlölet, hová vezetnek az ilyen jelszavak: „Halál az értelmiségiekre!” Cáfolta azt a hazugságot, miszerint a Parasztpártot kell vádolni az 1907-es felkelés vérbefojtásával – hisz ez az Erdélyben megalakult párt az akkori Romániában nem létezett – és türelemre, toleranciára intett bennünket a gyűlöletkampány e hisztériás napjaiban. El kell ezt ismerni, még akkor is, ha elfelejtett a nemzetek közötti összefogásra is felszólítani.

A román polgárság és sajnos az értelmiség egy része is azzal vádol minket és a zsidókat, hogy a kommunizmus megjelenésében és elterjedésében kulcs szerepünk volt. Tény, hogy az illegalitás idejében az RKP tagjai között kevés volt a román. E jelenséget csak hosszabb tanulmányban lehetne megmagyarázni. Röviden: a kétszeresen elnyomott kisebbség érzékenyebben reagál a sérelmekre, érdekeltőbb a változásokban stb. A román nacionalisták sokszor szemünkre hányják: „a zsidókkal együtt ti hoztátok fejünkre a kommunizmust”. Ezt a pszichózist erősíti a cikkíró, és így lehetőséget ad arra, hogy fel-

tehessék a kérdést: mivel foglalkozott ő akkor, amikor Doina Corneát verték a Securitatén?

Ugyanebben a lapban megakadt a szemem még egy mondaton: „Petre Roman népszerűsége egyre inkább nő”... A sajtószabadság nem azt jelenti, hogy mindent megírhatunk, függetlenül attól, hogy esetleg hazugságról van szó, hanem azt, hogy mindenről írhatunk véleményt, még akkor is, ha véleményünkkel egyedül maradunk, de vélt vagy valós igazunkért érvekkel próbálunk harcolni. Engem nem zavar, hogy egyeseknek rokonszenves Petre Roman személye és politikája, ám vigyázunk a tényekre. Védjük meg az ellene felhozott vádaktól, de ne tegyenek úgy, mintha még mindig 1989. decemberében lennénk, amikor mind Petre Roman, mind Iliescu végtelen rokonszenvennek örvendett. (A tényeken mit sem változtat az, hogy – mint utóbb megtudtam szerkesztőségi kollégáimtól – az említett cikk kb. egy hónappal ezelőtt készült, éppen lapunk, a Fiatall Fórum számára...)

Apropó Petre Roman. Miniszterelnökünk interjút ad az amerikai NBC televíziós hálózat riporterének. Egyik kérdés: van-e Romániában antiszemitizmus? Tudtommal nincs – hangzik a válasz. Két lehetőség van: vagy rosszul tájékozott a miniszterelnök (gondolom, maga válogatja meg tanácsadóit, titkárait stb.), vagy tudatosan hazudik a jól ismert kommunista pszichológiai sémák szerint: amit nem kedvelünk, de nem is tudunk leküzdeni – azt nem létezőnek nyilvánítjuk. Ha kíváncsi az igazságra, menjen le a bukaresti Egyetem melletti aluljáróba, és olyan mennyiségű antiszemita feliratot fog találni a falakon, hogy talán még ő is megváltoztatja hangoztatott véleményét. És ha valaki felhívja a figyelmét a Silviu Brucan ellen irányuló sajtókampányra, abban felfedezheti a kettősséget: bírálják Brucan nézeteit, nyilatkozatait (gyakran jogosan!), ugyanakkor pedig feltűnően hangoztatják: ő – származásánál fogva – nem értheti meg, lebecsüli a „Nemzetet”. A rejtett üzenet nyilvánvaló: azért helytelen a politikája, mert idegen a nemzettől, mert zsidó.

A mass média általában monológ-sorozatokat közlésével foglalkozik. A román lapok 2–3 naponként szomorúan értesítik olvasóikat „szeparatista” megnyilvánulásokról. Részletesebb, magyarázó, cáfoló cikkeinket kedvesen visszautasítják. Mi csupán saját sajtónkban magyarázgatjuk az általunk nagyon jól ismert tényeket, eseményeket, önmagunknak panaszoljuk sérelmeinket, amelyeket a román olvasó nem ismer, és – tekintettel a tekintendőkre – nem is akar, de nem is tud megismerni.

A monológmánia általános jelenség. A tévé képernyőjén naponta megjelenik egy 3–6 tagú csoport, s valakinek/valaminek, általában egy újabb pártnak a nevében programfelolvasást tart. Senkinek sem jutna eszébe, például, két rivális párt képviselőit ültetni a kamera elé, hogy vitázzanak. Pedig éppen

e vitákból derülne ki a különbség programjuk, felfogásuk, s nem utolsósorban intelligenciájuk, vitakészségük között. A „süketek dialógusa” fokozza a feszültséget, félrevezet, kétségbeejt. Emlékezzünk a húszas évek Németországra. E nemzet megalázottsága (vesztett világháború, elvesztett területek), az addig példátlan méretű gazdasági válság (munkanélküliség, infláció), a hagyományos politikai pártokból való kiábrándulás, a korrupció stb. oda vezetett, hogy a kétségbeesett nép – elsősorban a munkásosztály, mely mindenáron, s ha lehet, azonnal rendet, nyugalmat, gazdasági csodát akart, tömegesen lépett be a náci pártba, melynek propagandaapparátusa kitűnően működött. Hitlert azok a néptömegek juttatták hatalomra, amelyek azelőtt következetesen a baloldali pártokra szavaztak.

Esélyes diktátorjelölt nálunk szerencsére még nem tűnt fel a láthatáron. De ilyen politika mellett a mai kormánynak sem jószolok néhány hétnél többet.

A fal

Fiatál Fórum, 1990. március 10.

Az idegengyűlölet, a sovinizmus, az „ősrégi múlt”, az „elsőbbségre” való büszkeség hangsúlyozottabbá vált, mint ahogy azt valaha is hittük volna.

Amint telnek-múlnak a hetek, egyre erősebbé, ledönthetlenebbé válik a fal a többségi román nemzet és a kisebbségek között. Évtizedeken keresztül azzal áltattam magam (sajnos, nem én voltam az egyedüli), hogy bár Ceaușescu gyűlöletet szít, táplálja a sovinizmust, a xenofóbiát, őt az egész nemzet gyűlöli (még a nómenklátúra is), tehát bukása után ez az ideológia is devalválódik, eltűnik. Mindez illúzióknak bizonyult. Az idegengyűlölet, a sovinizmus, az „ősrégi múlt”, az „elsőbbségre” való büszkeség hangsúlyozottabbá vált, mint ahogy azt valaha is hittük volna.

Úgy gondoltuk, hogy ha az egyszerű embereket meg is mételyezte a sovinizmus, az értelmiség, az új politikai erők harcolni fognak majd a nacionalizmus ellen – részben erkölcsi okokból, részben egyszerűen érdekből. A Nemzeti Kisebbségi Bizottság március 5-i gyűlésén Domokos Géza igen helyesen kifejtette: a román nemzetnek szüksége volna az új európai mércéjű identitástudatra, realizmusra, kritikusabb magatartásra önmagával, történelmével, ideológiájával szemben; lényegében le kellene mondania „történelmi nárcizmusáról”. Ilyesmire egyelőre kevesen (Smaranda Enache, a GDS, a Társadalmi Párbeszéd Csoport tagjai) mutatnak hajlandóságot, erkölcsi bátorságot, ők pedig távol állnak a mai és a holnapi „hatalmi struktúrától”. Mi több, magatartásukkal megbélyegződnek és elszigetelődnek. Ők inkább a jövő számára jelentenek alibit („mégiscsak voltak olyan elit román értelmiségiek, akik a kiközösítést vállalva kijelölték nemzetük számára az erkölcsi és politikai szempontból egyaránt járható utat”). Nyilatkozataik ma el sem jutnak a románok többségéhez, vagy ha igen, hatásuk minimális. Üzenetük inkább hozzánk szól: „ne essetek kétségbe, igenis vannak a románok közt becsületes, nem sovén hazafiak – igaz, ők maguk is kisebbségben vannak”. Elkerülhetetlen fo-

lyamat lesz ez a tudati-erkölcsi megújulás, de valószínűleg csak később fog bekövetkezni, és elindítása nem a mi feladatunk.

Hogy mindezt két hónappal ezelőtt elképzelhetetlennek tartottam, az saját naivsággal, s főként a tömegpszichózis jellegének, mélységének felületen ismeretével (lebecsülésével) magyarázható. Van azonban valami, amit logikusan ma sem tudok felfogni: minden politikai erőt, a hatalom képviselőit és az ellenzék egyaránt a Közös Európa-Ház vonz, szoros gazdasági együttműködést óhajt a Nyugattal (és segélyeket vár a Nyugattól), Amerikától újra meg akarja kapni a legnagyobb kedvezmény elvét. Nem tudják vajon, hogy minderről szó sem lehet, ha a nemzeti kisebbségek elleni politikát folytatják? A nemzetiségi kérdés egyre égetőbbé válik most, amikor a román sovinizta jelszavak durvábbak, szókimondóbbak, „őszintébbek”, mint Ceaușescu idején, ugyanakkor a mi „jajkiáltásunk” is szervezettebb, nyíltabb, harsányabb. Egyetlen román politikusnak sem jut eszébe, mit jelenthet Európa számára e nyílt civakodás? Nem gondolnak arra, vajon a világ demokratikus kormányai, tömegszervezetei, újságai kinek adnak igazat: azoknak-e, akik saját iskoláikban saját nyelvüket akarják használni, vagy azoknak, akik az elcsépelet, hamis jelszavakat („szeparatista”, „izolacionista” stb.) szajkózzák?

Az utolsó parlamenti ülésen Verestóy Attila kérte, tűzzék minél hamarabb napirendre a kisebbségi kérdést, hisz a helyzet elmérgesedett. Iliescu szokásos kedvességével nyugtatgatott: Áh, nem sürgős, majd máskor. Talán. A Nemzeti Kisebbségi Bizottság gyűlésére meghívták a kormány, a Nemzeti Parasztpárt, sőt a *Vatra Românească* képviselőit is. Természetesen ígéreteket tettek, és persze senki sem jelent meg. A Végrehajtó Bizottság tagjai – amint Király Károlytól értesültünk – kétségbeesetten ugranak fel, amint megtudják, hogy egyes helységneveket magyarul is ki akarnak írni. Király Károly szomorúan, kissé csalódottan mondta az ilyenfajta javaslatokra: nem annyira az ellenzék, mint inkább a Front képviselői allergiásak. Érdekes és jellemző, hogy bár január 5-én a Front vezetői egyöntetűen megszavazták (az egyébként vitatható) kisebbségi jogokról szóló nyilatkozatot, pár nappal később ártatlanul érdeklődtek Király Károlytól, hogy tulajdonképpen miért is akarnak a magyarok magyar iskolában tanulni stb., stb. Úgy tűnt, már akkor megbánták a nyilatkozatot. Egyébként ebbe bukott bele Pálfalvy, a volt tanügyminiszter-helyettes is: naivan azt hitte, a nyilatkozat érvényes, komoly, tehát ennek szellemében cselekedni is lehet.

Iliescu úr többször említette az állítólagos vasgárdista veszélyt – elég kevés meggyőzően. Annak a bizonyos „vasgárdista röpcédulának” a szövege így fejeződött be: „Heil Hitler”. A vasgárdisták ideológiája és jelszavai lényegesen különböztek a nácikéitól. A háború alatt egymást támogatták, ám nem minden

vasgárdista volt Hitler imádója. Tény, hogy aki e „vasgárdista röpcédulát” készítette, nem ismeri a vasgárdista ideológiát. Ne feledjük, a Securitate propaganda osztálya (mely egy évvel ezelőtt a Fii lui Avram Iancu nevű szervezet nevében fenyegette Ceaușescu ellenségeit) tudtommal szorgalmasan működik – ugyanazzal az apparátussal, mint eddig. Tény, hogy e tisztázatlan kilétű vasgárdisták komoly problémát jelentenek kormányunknak, ugyanakkor a Vatra Românească, melynek létezése és működése kézzelfogható valóság, ugyanezen kormány szerint demokratikus, társadalmi, kulturális szervezet. A televízióban elhangzott, hogy a Vatra Gyulafehérváron megtartott vasárnapi népgyűlésén románok és kisebbségek együtt tüntettek a testvériségért. Vajon kik voltak azok a magyarok, akik ott azt kiabálták: „Le Tőkessel”?

A Kolozsváron megjelenő *Adevărul în libertate* című napilap március elseji száma négy oldalt szentelt a *Vatra Românească*-nak. Idézek Justinian Maramureșanul püspök szövegéből: „Minket nem a történelem szelei, hullámai vetettek ide, hanem öröktől fogva itt énekeltük doinainkat.”; „A Föld és az Ég testvérünk itt. Az erdők és a hegyek büszkék ránk, minket védenek, és amikor kértük őket, rávetették magukat a kiéhezett és gögös hordákra, amelyek, ha volna bennük annyi bölcsesség, elszégyellnék magukat a sok gonoszság miatt, amelyeket e nép ellen a múltban elkövettek.”; „Régi, de fiatal nép vagyunk, nem öregedtünk el úgy, ahogy előregedett és elveszítette férfias erejét sok olyan nép, amely kizsákmányolta a román népet, kiszípolozta, elrabolta munkáját és hazáját.”; „Büszkék vagyunk tiszta és szent nyelvünkre, mely oly árnyalt, mely soha nem válik holt vagy tartalmát veszített nyelvvé.”

Olvassák figyelmesen e sorokat! Ez már tiszta nacionalizmus, a fasiszta szövegekre emlékeztet (Hitler sem beszélt soha a zsidók meggyilkolásáról, csupán életképes és előregedett fajokról, ősök bűneiről stb.) Vajon miért nem figyel fel senki az ilyen szövegekre? Az ország vezetői szerint csupán a mi szeparatizmusunk jelent veszélyt?

A Nemzeti Kisebbségi Bizottság legutóbbi ülésén minden képviselő a magyarokéhoz hasonló gondokról számolt be. A németek felének határozott szándéka kivándorolni, a másik fele még habozik. Az ukránoknak hétszáz éves településeik vannak itt, mégis azzal vádolják őket, hogy Sztálin csapataival jöttek Romániába. Nem mi emigráltunk – mondta a képviselőjük – hanem a történelem változtatta meg a határokat, s nekünk nincs is hova szökniünk, Ukrajnából visszatoloncolnának. A törökök tudatosan úgy nevelték gyerekeiket, hogy ők nem egyenjogúak a románokkal – nehogy később családok érvék őket; a gyerekek 50%-a nem beszél anyanyelvén. Az örmények titokban tanították anyanyelvükön írni gyerekeiket. És így tovább.

Sajnos, egymásnak panaszkodtunk, s még szomorúbb, hogy mi is hibákat követünk el. Az ülésen felolvasott jelentés például hosszúsága, fárasztó nyelvezete miatt nem lehet meggyőző azok számára, akikhez szól, s akikben sem türelem, sem érdeklődés, sem jóindulat nincs a mi ügyünk iránt. A kolozsvári Független Demokrata Párt képviselőjének határozottan jóindulatú beszédében sok naivitás volt, mégis nagyobb jelentőséget kellett volna tulajdonítanunk személyének (tapsot sem kapott, párbeszédet sem próbált vele kezdeni senki).

Az általános nemtörődömség, illetve tehetetlenség légkörében a rémhírek tovább terjednek és bomlasztanak. A villamosban ma (március 6-án) egy idősebb úr Petru Grozát szidta. Szerinte két bűne volt: eladta Romániát a sztálini Oroszországnak és megszervezte a Magyar Autonóm Tartományt (!).

A helyzet (helyzetünk) tehát igen bonyolult. Bízunk a Frontban, s most kétségbe ejt az ország vezetőinek passzivitása. Az ellenzéki pártok programjaiban csak általánosságokban esik szó a nemzetiségi kérdésről (a parasztpártnak voltak ugyan kisebbség-ellenes nyilatkozatai, de lényegében a többi párttal együtt óvatos, várakozó álláspontra helyezkedett).

A kisebbségek vezetői kétségtelenül nehéz helyzetben vannak, ám a megoldást nem fent, a pártok, a kormány szintjén kell keresni, hanem lent, a tömegben, az emberek között. Ebben az ügyben mindenkinek tennie kell valamit.

Mi a teendő?

Fiatal Fórum, 1990. március 24.

Eddigi próbálkozásaink a párbeszédre semmilyen eredményre nem vezettek.

Dermedten állok. Bekövetkezett az, amire hetek óta folyamatosan figyelmeztetjük – teljesen fölöslegesen – a kormányt, a CPUN-t és a sajtót: a *Vatra Românescă* uszító propagandája következtében megkezdődött a lincselés. Hetek óta vészjeleket küldtünk minden irányba, de értő visszajelzés csupán a többi kisebbség, illetve a román értelmiség egy egészen kicsiny csoportja részéről érkezett. A kormány, a CPUN a füle botját sem mozdította. A pártok közül egyedül a liberálisok felől várhatunk európai viszonyulást (március 15-én velünk együtt koszorúztak, javaslatot tettek arra, hogy a „forró” helyeken és a TV-ben közös, nyilvános kerekasztalokat szervezzünk).

A román sajtó egyre egységesebben hamisít és egyre egységesebben „tálat”. A mai, március 20-i *Adevărul* például visszautasította az RMDSZ-nyilatkozat közlését (amit pedig már megígért), helyette tényeket meghamisító, uszító cikket közöl a hétfői marosvásárhelyi eseményekről. (Szerinte egyébként jogosak a *Vatra Românescă* követelései – csak módszerei túlzók néha egy kicsit!).

Új helyzet állt elő, s ez új politikát kíván, más utakat kell keresnünk. Eddigi próbálkozásaink a párbeszédre semmilyen eredményre nem vezettek. Mit kellene most tennünk? Véleményem szerint két irányba kell indulnunk. Egyrészt minden úton-módon türelemre, békességre, passzív ellenállásra kell felszólítanunk a mieinket. Mindenáron meg kell akadályoznunk az indulatok elszabadulását, a „szemet szemért, fogat fogért” jelszavak megjelenését, az erőszakot. Nem szabad megengednünk, hogy a *Vatra Românescă* és cinkosainak vágya, az erdélyi Hegyi Karabah bekövetkezzék. Tehát saját tömegeinket kell fékezni, s ha szükséges, lefegyverezni. És világosan értésükre kell adni, hogy nincs szó semmiféle kompromisszumról, visszavonulásról, csupán az erőszak eszközének visszautasításáról.

Másrészt viszont sokkal határozottabb, keményebb politikát kell folytatni a kormánnyal és a CPUN-val szemben. Világosan ki kell mondani: ha itt vér folyik, a fő felelős a mai központi és helyi vezetőség és a TV, amely nem hajlandó érdemben tárgyalni problémáinkról, nem hajlandó a növekvő feszültséget tudomásul venni (lásd a hétfői – március 19-i – események teljes elhallgatását!). Tudatosan vagy csupán választási taktikából (nehogy a román sovinizták szavazatait elveszítsék) igenis ők segítették elő a *Vatra Românească* „sikerét”.

Ha a kormány nagyon rövid időn belül nem változtat taktikáján, a kisebbségi tisztségviselőknél ki kell vonulniuk mind a kormányból, mind a CPUN-ból. Vezetőinknek jelezniük kell: ha nem tudják befolyásolni ezt a politikát, ha érdemben meg sem hallgatják őket, akkor nincs értelme, hogy pusztán jelenlétükkel legitimizálják ezt a rendszert. Ebben az esetben kénytelenek leszünk a nemzetközi emberjogi szervezetekhez fordulni.

Két nap múlva, március 23-án folytatom.

Új történelmi korszak kezdődött a román–magyar viszonyban. Iliescu rendszere az utóbbi két hónapban többet ért el a „nemzetiségi kérdés végső megoldásában”, mint a Ceaușescué huszonöt év alatt. Ceaușescunak van egy alibije: örült volt. Iliescu azonban kiegyensúlyozott, profi politikus, aki a hatalom és az információk birtokában van. (21-én az RMDSZ óránként könyörgött neki, hogy legalább Sütő András életének megóvása érdekében lépjen közbe. Válaszként a közismerten magyargyűlölő Judea őrnagyra bízta a helyzet megoldását.)

Sok tekintetben odajutottunk, mint a zsidók a 30-as évek Németországában, közvetlenül a deportálások előtt. De 1990-ben járunk, és a mai megújult, demokratikus Európa nem fogja eltérni a holokauszt megismétlését.

Kérdezik tőlünk és kérdezzük mi is magunktól: mi vagyunk a felelősök azért, hogy ide jutottunk? Be kell vallanunk, hogy igenis, elsősorban mi. Illúziókba ringattuk magunkat, és mivel nem voltunk tudatában annak, hogy ennyire gyűlölnek bennünket, hogy a Front január eleji kiáltványa a kisebbségi jogokról csupán tőrbecsalás, nem tudtuk kivédeni ezt a csapást.

Pár órával ezelőtt feltűnt az első reménysugár: a Liberális Párt, szembefordulva a sovinizta közhangulattal, kockáztatva népszerűségét, kezét nyújtott nekünk. Nem szentimentális okokból tette, hanem azért, mert – mint többrendbeli hosszas tárgyalásainkon meggyőződtem róla – ez a párt valóban a pluralista, decentralizált, nyugat-európai polgári demokrácia következetes híve.

Megkezdődött a választási kampány

Fiatal Fórum, 1990. április 14.

Ma a tömegek nacionalizmusa olyan nagy, hogy a nemzetközi-ség enyhén szólva nem ajánlatos választási taktikának.

Igyekszünk népszerűsíteni az RMDSZ programját, képviselőit. De nem ez az egyetlen feladatunk, sőt nem is a legfontosabb. Legyünk realisták: a romániai magyarság sorsa (vagy egyáltalán: létezése) nem attól függ, hogy 2–3 RMDSZ képviselővel több vagy kevesebb jut be a Parlamentbe, hanem attól, hogy kikből fog állni az új kormány és ki lesz a köztársasági elnök. Egyesek erre azt mondhatnák, hogy ez úgysem tőlünk függ, mi csak szavazzunk a mi képviselőinkre, s a többi majd eldől. Tévedés. Tudtommal nekünk saját elnökjelöltünk nem lesz (ha lenne, akkor is csupán az első menetben, esély nélkül, inkább propagandacélból indulna). RMDSZ-vezetői körökben türelmetlenül legyintenek: ez most nem időszerű, majd később eldöntjük, kit is támogatunk. Nos, ez fatális tévedés. A magyar emberek százezreitől, különösen ilyen kritikus helyzetben, ennyi megaláztatás, megfélemlítés után várható, hogy különösebb politikai kultúra nélkül, ösztönösen, automatikusan szavazzon. Az RMDSZ nem annyira centralizált, fegyelmezett szervezet, hogy, ha teszem azt, egy héttel a választások előtt, kellő érvelés nélkül kiadja az ukázt: X-re kell szavazni, akkor a másfélmillió magyar választó habozás nélkül meg is teszi azt.

S most térjünk rá konkrétan, mi is történhet május 20-án, illetve utána. Leegyszerűsítve a kérdést, két eredmény lehetséges: vagy a Front győz vagy a történelmi pártok. (Persze, kellő többség nélkül, a kis pártokat is bevehetik valamiféle koalícióba.) S ezen a győzelmen múlik a romániai demokrácia és az itteni magyarság közeljövőjének sorsa. Ha a Frontnak sikerül kormányt alakítania és Iliescut elnöknek választják, egyetlen lehetőségünk marad: túlélni, kivárni (s ha lehet, siettetni) e rendszer elkerülhetetlen bukását. Ma már mindenki előtt világos, hogy a Front a nómenklatúra, a volt akti-

visták, a szekusok s néhány volt köztörvényes bűnöző (ma politikai kalandor) szövetsége. Nekik ma sem érdekük – s még kevésbé lesz az a választások után – a demokratizálás, a piacgazdálkodásra való áttérés, a decentralizálás, hiszen mindez pontosan az ő „munkájuk” megszűnését jelentené. Nem, ők nem szándékoznak visszatérni Európába. Az emiatt bekövetkező gazdasági hátrányokat, illetve életszínvonal-csökkenést csupán egyféleképpen lehet kompenzálni: a nacionalista hisztériával, a folytonos „veszélyben a haza”-féle riogatással. Széért olyan fontos nekik (és a választások után még fontosabb lesz) a Vatra Românească. Hisz mit dadoghatott volna ez a kormány válaszul a Temesvári Kiáltvány kihívására, ha „véletlenül” be nem következnek a „sajnálatos marosvásárhelyi események”?

Az ő hatalomra jutásuk (illetve hatalmon maradásuk) semmi jót nem hozhat. Mégsem szabad pesszimistának lennünk: tegnap este az Egyetem téri aluljáró egyik sarkában a *Timișoara* nevű szerény, olesó, szürke kis napilapot árulták, másik sarkában 8–10 színes, szép kiállítású bukaresti újságot, folyóiratot. A *Timișoara*-ért 100–150-en álltak sorba türelmesen, míg a többiért ötven, hatvan. Temesvár keménydió az Iliescu-rendszernek. És ha a jelenlegi hatalom meg is nyeri választásokat (hisz minden tisztességes és kevésbé tisztességes módszert be fog vetni), nem fogja sokáig élvezni a győzelmet, egy új forradalom véglegesen elsőpri majd.

Lássuk azonban, mi történik, ha a választásokon megbukik a Front?

Kezdjük a legrosszabb eshetőséggel: hatalomra jut a Nemzeti Parasztpárt. Jobboldali, nacionalista párt. Vezetői közül egyesek gyanús múltúak, mások középszerűek. Néha antiszemita, gyakran sovíniszták. Aztán visszaszívják szélsőséges kijelentéseiket. Néha kacérkodnak a Securitatéval is. Aztán megbánják. De egyben következetesek: ők nyugati, európai típusú polgári demokráciát akarnak. Minél szorosabb kapcsolatokat a nyugati országokkal. És e kapcsolatoknak bizonyos feltételei vannak (pl. a kisebbségi jogok elismerése).

Egyesek a magyarok közül (főleg a múlt tapasztalataira hivatkozva) attól félnek, hogy ha a Nemzeti Parasztpárt kerül hatalomra, kimutatja foga fehérjét, nacionalistább lesz, mint ma. Szó sincs róla. A helyzet fordított: ma a tömegek nacionalizmusa olyan nagy, hogy a nemzetköziség enyhén szólva nem ajánlatos választási taktikának, és ennek a pártnak a vezetői nem olyan finnyások, hogy ezt ki ne használnák. Ma, amikor ellenzékben vannak ez az érdekek (s valószínűleg személyes érzelmük is). De hatalmon már nem személyes érzelmeik vezérelnék őket, hanem az Európába való bekerülés lehetősége.

Egyébként mindez csupán elméleti játék, hisz népszerűségük alapján

semmi lehetőségük sincs egyedül kormányt alakítani. De részletesen beszéltem róluk, mert régi beidegződéseink, újabb keletű tapasztalataink főleg tőlük riasztják el a magyarokat.

A Nemzeti Liberális Pártot illetően nincs szükség részletes érvelésre. Az RMDSZ-szel közös nyilatkozatot adott ki a legnehezebb napokban (máig is az egyetlen párt, amely ilyesmire „vetemedett”), sajtója több objektivitással, sőt több rokonszenvvel szól a magyarságról, mint bármely más román újság stb., stb.

Első országos konferenciáján meggyőződtem arról, hogy politikájából, tagjainak beszédeiből egészen meglepő módon hiányzik a demagógia és a hazafiaskodás. Öröm volt tapasztalni Radu Câmpeanu frissességét, realitásérzékét, európaiságát. Egy példa: valaki azt ajánlotta, célozzon a párt programja a Varsói Szerződésből való kilépésre. Radu Câmpeanu elegánsan parírozott: uraim, mi nem nosztalgia-párt vagyunk, igaz, hazánk rengeteget szenvedett a Szovjetuniótól, én is tíz évet ültem. De ez már nem az a Szovjetunió, már nem az a Varsói Szerződés, amely '56-ban és '68-ban volt, tehát egy ilyen kijelentés csupán revánsnak fogható fel, nem realpolitikának.

Radu Câmpeanu a következőképpen vázolta fel Románia jövőjét: Európa felé az út nem egyetlen lépés, hanem egy folyamat, s e folyamat első szakaszaként a volt szovjet gyarmatok minél szorosabb együttműködését, összefogását szeretné elérni (hisz közös problémáink vannak). E célból szeretné, ha első útja Budapestre vezetne (taps a teremben!). Csak azt ne mondja nekem valaki, hogy mindez demagógia, hiszen március utolsó napjaiban így beszélni Bukarestben...

No, de térjünk vissza az elnökjelöltekre. A Nemzeti Parasztpárt jelöltje Ion Rațiu. Nem érdemes időzni személyénél, hiszen esélye nulla. A tömegek ösztönös ellenszenvvel viseltetnek egy számukra ismeretlen milliommossal szemben. A valóságban Románia két személy közt fog választani: Radu Câmpeanu (PNL) és Ion Iliescu (Front) között.

Hogy én kire szavazok: magánügy (bár talán kitalálható), de hogy a másfélmillió magyar egységesen arra szavaz-e, aki megadja a lehetőséget egy európai típusú polgári demokrácia kiépítésére vagy arra a mosolygó elvtársra, akinek egy arcizma sem rándult meg, miközben Sütő Andrászt verték, nem mindegy. S ez az RMDSZ gyors döntésétől, határozott propagandájától, és persze a független magyar sajtótól is függ.

• Ez a cikk nyilvánvalóan propaganda-célből íródott. Számos leegyszerűsítés, talán öncsalás is felfedezhető a mondatok között. A kérdés az, hogy helyes vagy sem választási kampányban a kisebbik rosszra irányí-

tani az olvasók figyelmét, esetleg túlzott illúziókat táplálva? Tény, hogy Radu Câmpeanu gazember, még hozzá kis kaliberű gazember. De akkori információim alapján ezt nem tudhattam. Talán egyetlen kérdésben csúszttam. Volt alkalmam tapasztalni következtetését (interjút készítettem vele, nyilatkozott a Bolyai Egyetem kapcsán, s hosszabb beszélgetéseket is folytattunk, szűk körben). Marad a kérdés: helyes volt-e vagy sem az első választási kampányban, az RMDSZ passzivitása közepette ez a propaganda?

Az RMDSZ első kongresszusa

Fiatál Fórum, 1990. április 28.

A kisebbség erőszakossága tehát semmi mást nem bizonyít, mint azt, hogy szentül hisz igazában és úgy érzi, küldetése azt érvényre juttatni.

Nagyon sokan kérdik tőlem, mi a véleményem az új helyzetről, a kettős (kolozsvári–bukaresti) központról, a tulajdonképpeni kettős vezetésről (a két Gézáról, azaz Domokosról és Szőcsről)? Miért döntött így a kongresszus, pont egy hónappal a választások előtt? Mennyiben fog változni az RMDSZ politikai irányvonala, a vezetés stílusa, s főleg mennyiben lesz sikeresebb, hatékonyabb a működése e hirtelen változások után?

Bármennyi belső (bizodalmasabb) információt szerzek be, akár mennyit gondolkodom, próbálok elemezni a tényeket, egyértelmű választ nem találok. Tudom viszont, hogy a változás elkerülhetetlen volt, s a kongresszus döntése – a „kompromisszum” – volt a legkevésbé rossz megoldás az adott helyzetben. A bukaresti központi vezetőséget számosan elítélték, a testület ellen (főleg magánbeszélgetéseken) rengeteg bírálattal, néha ellenszenv fogalmazódott meg – részben a MISZSZ részéről, részben a vidéki (főleg kolozsvári) RMDSZ-központokban – s legyünk őszinték: a bukaresti RMDSZ-aktivisták „kisembereinek” körében is.

Ha nem éreztünk volna valamiféle kötelező, rosszul értelmezett „pártfegyelmet”, tán kezdettől fogva nyíltabban, határozottabban bíráltuk volna a vezetést, s esetleg gyorsabban, kevésbé drámaian következett volna be a változás. De a helyzetet bonyolította az az ellentmondás, hogy bár az RMDSZ központi vezetőségének stílusát határozottan elítéltük (túlzott centralizmus, szinte teljesen hiányzó információcsere a szervezet szintjei között, szervezési impotencia stb., stb.), az egyes számú vezetőt, I. Gézát – mint közéleti személyiséget és mint magánembert – mindannyian őszintén tiszteljük, igazán szeretjük és túlságosan is kíméljük érzékenységét (sőt, mint a kongresszuson kiderült: hiperérzékenységét). Reméltük, hogy magánbeszélgetéseken el-

hangzottakkal tudjuk majd befolyásolni őt és főleg arra rávenni: tisztítsa meg a vezérkart a többi „öregtől”, akinek múltbeli érdemei az ő érdemeinél tízszer kisebbek, viszont kommunista beidegződései ugyanannyival erősebbek. Az ellenszerv – ami e társasággal szemben jogosan kialakult – sajnos Domokos Géza presztízsét is csökkentette.

Domokos Géza úriember. De finomsága, tisztessége, becsületessége egy kiélezett politikai helyzetben visszaüthet, hátránnyá válhat, hibának bizonyulhat. Nem akarok részletesen kitérni az említett csoport minden tagjára, hisz úgy tűnik, kikerültek/nek az RMDSZ vezetőségéből; két példát mégis említenék (annál inkább, mivel a CPUN-ban ma is ők képviselik a magyarságot).

Lőrincz László kongresszusi felszólalásából kiderült: saját szakállára (RMDSZ-megbízás nélkül) folytatott megbeszéléseket a Nemzeti Liberális Párt elnökével, Radu Câmpeanuval. Lévén, hogy személyesen a liberálisokkal való együttműködés híve vagyok, felháborított érvelésének szegényessége (azt, hogy rossz szónok, hogy múltja miatt nem örvend túlzott népszerűségnek, nem róhatjuk fel neki, bár néha talán ez is számottevő szempont). Lőrincz László tehát, noha úgy tűnik, a liberálisokkal való együttműködést szorgalmazza, képviselőként rangján alulinak érezte, hogy ha nem is kéri ki az RMDSZ olyan „kisembereinek” a véleményét, akik e kérdésre „szakosodtak” és nála sokkal értékesebb, meggyőzőbb, dokumentum-jellegű érvekkel szolgálhattak volna, de legalább információkat szerezzen be tőlük.

A következő ügy kényesebb. Hosszú éveken át őszintén tiszteltük, csodáltuk Király Károlyt bátorságáért, erkölcsi tartásáért, erejéért, a romániai magyarságért folytatott harcáért. Ezek vitathatatlan, minden magyar szemében feledhetetlen érdemek. Ám az utóbbi hónapokban folytatott tevékenysége már erősen megkérdőjelezhető. Most sem kétlem azt, hogy szándékai nemesek, de nem tudok egyetérteni politikai felfogásával, taktikájával, munkastílusával.

Úgy érzem, hogy Iliescuval való együttműködése kezdetben illúziókon alapult, s máig sem mondott le teljesen e tévhitekről. Ez az együttműködés formailag kísértetiesen hasonlít a Ceaușescuval való húsz évvel ezelőtti együttműködésre. Király Károly – feltételezem – őszintén, határozottan feltárta problémáinkat, aminek következtében a „főnök” (húsz évvel ezelőtt Ceaușescu, ma Iliescu) olykor tett/tesz néhány apró, de sosem lényeges engedményt. Ilyenkor Király Károly azt hiszi, elért valamit, de a valóságban a „főnök” ért el többet, hisz Király Károly jelenléte „ott fent” pajzsként szolgál a vád ellen, hogy süket a kisebbség problémáira.

Más. Király Károly több vitatható, nyilvánosság előtt tett kijelentése – me-

lyet előzőleg nem egyeztetett, nem is közölt az RMDSZ vezetőségével – megdöbbenést keltett (pl. felszólítása a választások esetleges bojkottálására, jóslata, hogy a magyarság támogatni fogja a Frontot, s ez utóbbi győzni fog a választásokon stb.). Kongresszusi beszéde többünknek csalódást okozott, hosszúsága, ellentmondásossága, ködös, néha érzelmős jellege miatt. Egy konkrét példa: bár keményen bírálta a kormányt, egy ponton visszakozott, és annak „érdeméért” felemlítette, hogy – íme – kitoloncoltatott 36 vasgárdistát. Király Károly úr nem tudja talán, hogy e kitoloncoltak egy része azzal érdemelte ki a vasgárdista címet, hogy harcolt a Temesvári Kiáltvány elismeréséért? Nem tudja, hogy a „szervek”, amelyek kiderítették, hogy ezek vasgárdisták, minket szélsőséges, sovén magyaroknak, néha Magyarország ügynökeinek neveznek, miközben ugyanezek a „szervek” aktívan, lelkesen támogatják a Vatra Românească „kulturális” akcióit? Nincs itt valami ellentmondás?

Főleg ezek (és az ezekhez hasonló, itt nem említett) jelenségek vezettek a válsághoz.

Hogyan lehet továbblépni?

A megoldás a kolozsvári és a bukaresti vezetőség együttműködésén múlik. Mindkét csapatnak félre kell tennie a bizalmatlanságot, a sértődöttséget. S ez, úgy érzem, talán nem is lesz nagyon nehéz, hiszen a feszültség igazi forrásai, okozói (legalábbis nagyrészüik) kikerültek a vezetőségből. A kolozsvári csapatról (sajnos) elég kevés információm van. De Cs. Gyimesi Éva és Szócs Géza kongresszusi beszédének politikai, ideológiai vonala és színvonala, mindkettőjük karizmatikus egyénisége és nem utolsósorban múltbeli tevékenysége lelkes, őszinte hívökké tett. Ami esetleg veszélyessé válhat a kolozsvári központ számára az, hogy a vezetők többnyire „hiperelit intellektüelek”, s nem tudom, elég ügyesek lesznek-e a banálisnak tűnő, de ma irtózatossan fontos szervezési, adminisztratív kérdések megoldásában.

Külön szólnom kell a fiatalokról, a harminc MISZSZ-képviselő szerepéről (szerepléséről) a kongresszuson. A „hagyományokhoz híven” ezúttal is konfliktusba kerültek az idősebb korosztállyal, vagyis a „többséggel”. Nyilvános elhallgattatásuk érthető módon idegessé, olykor erőszakossá tette őket, s ezáltal néha valóban igazolták az ellenük felhozott vádakot. Ez azonban érthető, hiszen közölték velük például azt, hogy hiába zajos a kisebbség, úgylis a többség dönt, s még azt is megkérdezték tőlük, mit képzelnek, ezután a fark csóválja a kutját? Nos, felhívnám a figyelmet arra az általános igazságra, hogy akárcsak a tudományok, művészetek terén, a politikában is egyének, kis csoportok kezdeményezik a forradalmi megújulást. Amikor egy kisebbség meg van győződve igazáról (és általában mindenki meg van győződve saját

igazáról), sokszor zajosan, hisztériásan, minden eszközt bevetve próbál érvényt szerezni elképzeléseinek. Még a botrányt keltő eszközöktől sem riad vissza – emlékezzünk a húszas évek avantgardizmusára. Különösen érvényes ez a politikában, ahol az új elfogadása (vagy el nem fogadása) döntő következményekkel járhat. Konkrét példa: Rooseveltnél meg volt győződve arról, hogy be kell lépni a világháborúba Hitler ellen, s ezért embertelen trükkhöz folyamodott: kiprovokálta Pearl Harbort. Természetesen a kisebbség zsaroló jellegű agresszivitásából nem következik, hogy feltétlenül igaza van: annak idején ilyen módszerrel vitte keresztül akarátát a lenini bolsevik kisebbség a szociáldemokrata pártban; az eredmény közismert.

A kisebbség erőszakossága tehát semmi mást nem bizonyít, mint azt, hogy szentül hisz igazában és úgy érzi, küldetése azt érvényre juttatni. Ez nem érdem és nem bűn; az idő dönti el, hogy igaza volt-e vagy sem, de mindenképpen becsületesebb dolog harcolni, mint félreállva megalkudni, ami egyértelműen a karrierizmussal egyenértékű.

Tény, hogy a MISZSZ-küldötteket zsarolással vádolták, amiért forradalmasítani akarták az RMDSZ vezérkarát. Tény az is, hogy ez sikerült nekik, amihez szerény lehetőségeimmel (beszélgetések, lobbizás stb.) magam is hozzájárultam. És ezt több korosztályombeli is megtette. Ugyanakkor megnyugtató volt számomra, hogy a „többség” részéről éppen Domokos Géza tanúsított megértést a fiatalok iránt. Képes volt higgadt dialógust folytatni velünk, még a számára kínos helyzetekben is. Remélem, hogy valóban tárgyalópartnerként fogja kezelni a vezetőségbe – az ő támogatásával is – bekerült fiatalokat, adni fog véleményükre. Eddig ugyanis szinte egymaga vállalta a döntés felelősségét, igaz, nem is igen volt kire támaszkodnia. Most lehetősége nyílik majd jobb minőségű vezetőségével dolgozni, tanácsadói csoportokat kialakítani, és a vezetőségen belül közösen kidolgozni az együttműködés türelmesebb módszereit. (Persze, ez fordítva is érvényes. Reméljük, hogy a MISZSZ-esek sem sértődékenyek!)

• Bírálataimat ma is vállalom. Azt is vállalom, hogy derűlátásom naiv volt, meglehet, önmagamat akartam ámítani. Szorosan idetartozik, ami sajnos kimaradt a cikkből, hogy a „fiatalok” agresszivitása túllépte az elfogadhatóság határát: konkrétan a „kommunistázásra” gondolok. Én magam, hozzájuk képest, még kevesebb elnézéssel ítélem meg Király Károly és sok más régi komcsi aktivista szerepét, olyanokéit, akiket elkapott az aggodalom annak a kisebbségi közösségnek a sorsa miatt, amelynek tagjai, de egy életen át egyetlen percig sem jutott eszükbe, hogy a rendszernek talán még akad néhány más „kisebb” hibája is. A

gond az, hogy a „büdös kommunisztázás” fő célpontja Domokos Géza volt. Nem kívánom ezt részletezni, többször is kiválóan, meggyőzően írt a kérdésről Szilágyi N. Sándor. Röviden: Domokos Gézának rengeteg hibája volt, van, lehetett és lehet bírálni, de vele kapcsolatban a „Temesvári Kiáltvány nyolcas pontjára” hivatkozni, azaz „kompromittált, nómenklaturista múltja miatt” eltávolítását követelni – megbocsáthatatlan.

Beszéd a bukaresti Egyetem téren, 1990. május 5.

(Archív videofelvétel szövege)

Iliescu rendszere többet ártott a kisebbségi ügyek végleges rendezésének két hónap alatt, mint a Ceaușescué huszonöt év alatt. Sikerült neki összeveszejténie minket.

Bányai Péter a nevem, fizikus voltam, ma újságíró vagyok. December 21-e óta együtt vagyok veletek. El szeretném nektek mesélni, hogyan lettem kommunistaellenes, illetve az Iliescu-terminológia szerint *golan**. Szüleim a harmincas években már régi kommunisták voltak. Talán paradoxonnak tűnik, de éppen ez segített hozzá, hogy korán, már serdülőkoromban erősen antikommunista irányba fejlődjek. A valóság és a hazugság közti ellentmondás, szüleim naiv, utópista elképzelései és az irtózatossá váló realitás közti ellentét, a tragédiák, amelyekhez az élet minden területén ezek az eszmék vezettek, mindez egy életre meghatározta gondolkodásmódomat.

Fanatikus sztálinista gyermekből tudatosan antikommunista, harcos antikommunista lettem. Ez az átváltozás természetesen nem volt sem egyszerű, sem hirtelen. Hozzásegített családom sajátos helyzete, mely annak a korszaknak tipikus jelensége volt. Édesapám tanügyminiszter-helyettes volt, ugyanakkor a bátyámat kirúgták az egyetemről mint a szocializmus és a Szovjetunió ellenségét. Nagynéném ügyész volt, miközben férje politikai fogoly a Dunacsatornában. Örült világban éltem, olyan környezetben, ahol az elnyomók és elnyomottak, a hóhérok és áldozataik békésen éltek együtt, és néha szerepet cseréltek.

Kibíráhatatlan feszültségben éltem egy beteg, rákfertőzött világban. A kórt

* Ion Iliescu nevezte így egy lekezelő hangú nyilatkozatban a „neokommunizmustól mentes övezetnek” kinevezett Egyetem téren tüntetőket. A ’tekerő’, ’csavargó’ jelentésű szó így a tömegmozgalom büszkén felvállalt neve lett (még Eugen Ionesco is így írt alá: Ionesco, a golán akadémikus). Ezért nevezik az 1990-es bukaresti, több mint két hónapon át tartó tüntetéssorozatot lefordíthatatlan szójátékkal *golaniadának*.

eleinte a sztálinizmussal azonosítottam, később a kommunizmussal, végül a szocializmussal. Véletlenül Magyarországon voltam az 1956-os forradalom napjaiban. Mélységesen sztálinista neveltetésem miatt és természetesen amiatt, hogy még gyermek voltam, semmit sem értettem belőle. De két évre rá Nagy Imre, a forradalom hőse perének és kivégzésének híre már megrendített. Ettől kezdve visszatérő, szenvedélyes álmommá vált, hogy hazámban is megérjek és végigharcoljak egy '56-ot.

Harminchárom évet vártam erre. Harminchárom sűrű évet, olyanokat, amelyek alatt fokozatosan egyre kétségbeesettebb és szkeptikusabb lettem. 1987-ben úgy döntöttem, emigrálok. Az engedélyt 1989. december 18-án kaptam kézhez. December 21-én estefele feleségemmel ugyanezen a piacon voltunk, kissé odébb, a Dallas-terem irányában, és hirtelen eldöntöttük, bármi történjen, nem megyünk el az országból. Azon a fantasztikus délutánon Románia megújult, véglegesen hazánkká vált.

Mesterségem, a tehetetlenségi erő folytán, tizenhét éven át a fizika volt. Azok a szakterületek, melyek valójában érdekelték, azaz a történelem, a politológia, nem tették volna lehetővé kompromisszumok nélküli létezésemet. Idén januárban végleg megváltam ettől a szakmámtól, valamint állásomtól, amelyben fölöslegesnek éreztem magam. És újságíró lettem. Ekként a golánok gondolatait igyekszem átadni a fiatal magyar golánoknak, a *Fiatal Fórum* című hetilap olvasóinak. Tevékenységem miatt dühbe gurult és hivatalosan tiltakozott a *Libertatea* nevű újság és az *Agerpress*, bocsánat, ma már *Rompress*nek hívják, vagyis az állami hírügynökség. Büszke vagyok ezekre a támadásokra, mert ha ezeket az elvtársakat dühítem, azt jelenti, jó úton járok.

Szeretnék idézni egy mondatot abból a cikkemből, amelyik Andronic főszerkesztő elvtárs dühét kiváltotta: „Iliescu rendszere többet ártott a kisebbségi ügyek végleges rendezésének két hónap alatt, mint a Ceaușescué huszonöt év alatt. Sikerült neki összeveszejtenie minket.” Golán testvérek, ne engedjünk nekik!

Emlékezzetek a szörnyűséges marosvásárhelyi eseményekre. Az hiszitek, csak véletlen, hogy ezekre az eseményekre szinte rögtön, pár nappal a Temesvári Kiáltvány megjelenése után került sor? Azokban a napokban, mikor a temesvári gondolatok az egész országban hatni kezdtek volna, és tüntetések indultak volna országszerte úgy, mint ezen a téren? Marosvásárhely nem volt véletlen. Manipuláció volt. Jól szervezték, és az összeveszejtés szempontjából sajnos jól sikerült, elterelte a figyelmet a Temesvári Kiáltvány szellemiségéről.

És még valamire felhívom a figyelmeteket. Miért Marosvásárhelyen robbant ki a konfliktus, és miért nem – teszem azt – Temesváron? Azt hiszitek,

hogy a temesvári magyaroknak más ideáljai, kérelmei, követelései vannak, mint a marosvásárhelyieknek? Nem. Vagy azt hiszitek, hogy a temesvári románok kevésbé nacionalisták, kevésbé büszkék, mint a vásárhelyiek? Nem. A különbség máshol rejlik. A temesvári közigazgatást a forradalom napjaiban kicserélték. Marosvásárhelyen a hadsereg, a Securitate ugyanaz maradt. A régi nómenklatúra tagjait Temesváron megrostálták, de Maros megye egészét régi szekuritátésok uralják, ők szervezték a beavatkozást, illetve azt, hogy a rendfenntartó erők ne avatkozzanak bele az események menetébe. Ők szervezték a tömeghisztériát, ők manipuláltak minden eseményt. Nem a magyarok és nem a románok bűnösök, hanem a volt szekusok és pártaktivisták. Ők játszanak velünk.

Golán testvéreim!

Olvassátok figyelmesen a Front újságjainak az utóbbi napokban megjelent számait. A tegnapi *Dimineața* például azt sugallja, hogy a Temesvári Kiáltványt is a város RMDSZ-tagjai készítették. Még egy lépés, és azt fogják állítani, hogy mi is itt a téren neohorthysta ügynökök vagyunk, akiket forintban fizetnek. Újra éket akarnak közénk verni. Szét akarnak bennünket forgácsolni. Újabb Marosvásárhelyt akarnak. Ne engedjük, hogy ez sikerüljön nekik. Harcoljunk együtt egy szabad Romániáért, egy toleráns, demokratikus országért. 1877-ben sok száz székely-magyar szekeres segített nektek a török elleni szabadságharcban, aktívan részt vett a ti függetlenségi háborútokban. Ma is mellettetek vagyunk. Érdekeink közösek, nem összeegyeztethetetlenek, ahogy egyesek elhitetni próbálják veletek. Legyen Románia a szabad román nemzet, a szuverén nép, de ugyanakkor a nemzeti kisebbség hazája is. A kisebbség ne kívánjon többé kivándorolni, ne érezze többé megtűrtnek, albérlőnek, másodosztályú állampolgárnak magát. Le a széthúzással, le a sovinizmussal, le a totalitarizmussal, le a kommunizmussal. Szabadság!

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Hova-merre, Front?

Fiatal Fórum, 1990. május 19.

Mára már minden tárgyilagos megfigyelő előtt világossá vált, hogy az úgynevezett terroristák, akik a híres helikopter december 22-i útja után gyilkoltak, ha nem is feltétlenül a mai hatalom parancsából, de legalábbis védelme alatt cselekedtek.

Pár héttel ezelőtt egyik cikkemben azt írtam, ha a Front és Iliescu győz, a magyarságnak csupán egy lehetősége marad: túlélni, s ha lehet, siettetni e rendszer bukását. Úgy látszik, honfitársaim nagy része – s főként a fiatalok – egyetértenek velem, nyíltan támogatják a Temesvári Kiáltványt, illetve a „golánok” tüntetéseit. Négy nappal vagyunk a választások előtt, de tudjuk, nem ez lesz a döntő nap, a döntő esemény. A választásokat több mint valószínű, elveszítjük, de ez a vereség erőt

fog adni mindannyiunknak, hogy újabb tüntetésekkel, sztrájkokkal, s végső esetben egy újabb forradalommal végül is győzzünk. Az idő nekünk dolgozik.

Az Egyetem téri „golánok” lelki ereje, meggyőződése harcának igaz voltáról végtelen, megingathatatlan. Az ingadozók nagy része felénk közeledik, miközben a Front becsapott, naivabb híveinek körében is megindult az ingadozás, a kételkedés. Igaz, hogy ugyanakkor a Front vezetői napról-napra merevebbekké, keményebbekké, alkuképtelenebbekké válnak. Megértem őket, hisz számukra a hatalom átadása nem csupán előjogaik elvesztését jelentené: sokan közülük személyes szabadságukat is kockáztatnák. Mára már minden tárgyilagos megfigyelő előtt világossá vált, hogy az úgynevezett terroristák, akik a híres helikopter december 22-i útja után gyilkoltak, ha nem is feltétlenül a mai hatalom parancsából, de legalábbis védelme alatt cselekedtek.

Helyzetük pszichológiaiag hasonló a klasszikus terrorista–tűz képlethez. A terrorista nem engedheti szabadon áldozatait, mert fél, hogy megbűnhődik tetteiért, ezért kénytelen tovább terrorizálni. Ez bűvös kör, melyből nehéz kilépni, és ahogy telik az idő (s a bűnöző bűnlajstroma gazdagodik) egyre ne-

hezebbé válik. Jellemző e pszichózisra a Front propagandájának stílusa. Ha egy-két hónappal ezelőtt egyesek csupán a peresztrojkától, a neokommunizmustól féltették Romániát, ma a Front lapját olvasva kiderül, szó sincs ilyesmiről, a frontosok gondolkodása, nyelvezete nem a '68-as prágai, a 70-es évek budapesti, a '85 utáni moszkvai sajtóéra hasonlít, hanem a legprimitívebb sztálinista propagandáéra a 40-es évek végéről. Azzal a különbséggel, hogy a 40-es évek fanatikus kommunistáitól eltérően a Frontnak már sem hite, sem következetes ideológiája nincs. Jellemző rögtönzéseikre, hogy a Vatra Românească keblükre ölelik, de dühösen átkozzák a vasgárdistákat. A lap ugyanakkor boldogan közli a közismerten vasgárdista múltú Iosif Constantin Drăgan írását, melyben hódolatát fejezi ki Iliescu elnök iránt. (Miután első vezére, a Vasgárda *Kapitánya* elhunyt, Drăgan Nicolae Ceaușescunak hódolt be, és úgy látszik, most Iliescu következik.)

Kissé tán elkalandoztam cikkem szorosan vett témájától, de mégis idetartozik mindez, hisz mindenki tudja a Front vezetőiről, hogy kommunisták voltak, s mindenki kérdezi tőlük, milyen irányba, milyen mértékben változtak. Mint tetteikből és propagandájukból kiderül, nem sokat változtak és ha igen, akkor sem a legjobb irányba. Különböző totalitárius ideológiák (fasizmus és sztálinizmus) elemeit keverik összevissza minden hit és hitel nélkül.

Pár nap múlva a választás. Van-e valamilyen konkrét remény? Csekély, de van. Holnapra, csütörtökre ígérte Iliescu a „nagy tisztogatást” az Egyetem téren. Ha megteszi, nemzetközi botrányt kavart, ha nem, akkor gyengeségét, következetlenségét bizonyítja. Így is, úgy is veszít.

Szintén holnapra várjuk a TV-beszélgetést a három elnökjelölttel. Ha Câmpeanu úr és Rațiu úr jó formában lesznek, keményen sarokba szoríthatják kommunista ellenfelüket, és esetleg megváltoztathatják a várt eredményt. Közelibb napokra ezek a reménységeink. S ha mindez szertefoszlik, pár hónapon belül jön majd a becsapott, átejtett munkástömegek dühe (hisz ebből a súlyos gazdasági válságból egy kitűnő technokratákból álló polgári demokrata kormány sem tudná rövid időn belül kivágni magát, hát még a Front nómenklatúra–kalandor–Securitate triumvirátusa).

Az utolsó lehetőség egy újabb forradalom.

Quo vadis, RMDSZ...?

Fiatal Fórum, 1990. május 26.

Oda kell figyelünk és reagálnunk kell minden olyan szóra, javaslatra, amely az ország demokratikus fejlődését fékezi, teljesen függetlenül attól, hogy van-e az adott problémának kisebbségellenes jellege vagy nincs.

Új, sokunk számára váratlan helyzet alakult ki a választások után (bár hivatalos, végső eredményhirdetés még nincs): az RMDSZ valószínűleg a parlamenti ellenzék legszámottevőbb pártja lesz, megnyilvánulásai tehát nagyobb jelentőséget kapnak, mint eddig. Röviden szólva: ezentúl odafigyelnek ránk. Lehetőségeink megváltoznak, de felelősségünk is megnő.

Decemberben úgy tűnt, a „nagy magyar–román megbékélés” napjait éljük. Ez sajnos illúzióknak bizonyult. Most adódott viszont egy új lehetőség a kevésbé ünnepi, de igazibb, mélyebb megbékélésre. Ez a megbékélés egy lassúbb, de annál mélyebbre hatoló folyamat eredménye lehet. Itt a lehetőség bebizonyítani, hogy mi nem csupán sajátos kisebbségi jogainkért küzdünk, hanem egy igazán demokratikus Románia megszületéséért.

Elsősorban nekünk magunknak kell megértenünk, hogy a kisebbségi jogoknak igazi tartalmuk és időbeli stabilitásuk csupán egy demokratikus országban van. Nem tudhatjuk még pontosan, milyen irányba vezet az országot a Front–Iliescu vezetés, de az biztos, hogy a pluralizmus és a demokrácia ellenkezik érdekeikkel és ízlésükkel.

Két lehetőség van. Ha elhisszük, hogy ez a vezetés hosszabb időn keresztül „sikeresen” irányítja majd az országot, nincs is értelme politizálni – menekülni kell. Ez a lehetőség azonban kizárt. Romániát csupán pár hónapig, legrosszabb esetben két évig sikerülhet a Közép- és Közép-Kelet-Európában megindult demokratikus és liberális áramlattól elszigetelni, a parasztságot és munkásságot „átejteni”. Újabb átmeneti korszak következik tehát. S ebben a nehéz időszakban nekünk távlati, nem rövid, hanem hosszabb távon gyümöl-

csöző politikát kell folytatnunk. Most nem azzal kell foglalkoznunk, hogy hány magyar nyelvű iskola, hány magyar feliratú bolt van, és mikor lesz Bolyai Egyetem. Mondjuk ki világosan (főleg román barátaink előtt): szó sincs arról, hogy minderről lemondanánk, de mindezt akkor látjuk reálisan megoldhatónak, ha ebben az országban is kezd már kialakulni valamiféle demokráciaszerűség.

Egyik vezetőnk állítólag azt állította (bár később visszavonta), hogy a történelem során a magyarság mindig ott hibázott, hogy a vesztes fél oldalán állt, s ajánlotta, ezúttal álljunk a biztos győző oldalára – szavazzunk Iliescúra. Ez a politika nem csupán erkölcstelen, hanem ostoba is, távlatilag vesztes lenne. A magyarság hibája (például a második világháborúban) pontosan az volt, hogy makacsul kitartott a mai győztes, holnapi vesztes mellett.

Ha most Iliescuhoz pártolnánk, ha a közeljövőben kompromisszumokat kötnénk kormányával, valószínűleg pár hét múlva engedélyezne néhány magyar iskolát, egy-két feliratot anyanyelvünkön. De a román nép java (nem a mostani többségre, hanem az igazi, demokratikus elitre, a mai „román kisebbségre”, a jövő szellemi, erkölcsi és politikai vezető, irányadó erejére gondolok!) sosem tudná megbocsátani kicsinyes, önző és lényegében áruló politikánkat. Nem arról van szó, hogy sértett, hisztériás suhancok módjára mindent ellenezzünk, amit ez a parlament, ez a kormány ajánl: ha – par absurdum – olyan intézkedéseket hoz majd, amelyek megfelelnek az ország és a demokrácia érdekeinek, természetesen támogatnunk kell (sejtésem szerint azonban ritkán lesz erre alkalom).

Oda kell viszont figyelniük és reagálnunk kell minden olyan szóra, javaslatra, amely az ország demokratikus fejlődését fékezi, *teljesen* függetlenül attól, hogy van-e az adott problémának kisebbségellenes jellege vagy nincs. Ilyen politikához viszont sokkal több gazdasági, mezőgazdasági, jogi stb. szakértőre és tágabb, európaibb nézőpontra lesz szükségünk.

Ha román barátaink látni fogják, hogy nem csupán az általános frázisok szintjén politizálunk, nem csak jogainkat követeljük, hanem hozzáértő, bátor, építő jellegű véleményeink, állásfoglalásaink is vannak, s ezek a román demokrácia ügyét szolgálják, a mi sajátos nemzetiségi problémáinkra is oda fognak figyelni, meg fogják őket érteni, és leszámolnak az előítéletekkel, a tévhitekkel.

Ugyanakkor rendszeresebb, szorosabb kapcsolatokat kell kiépítenünk a többi ellenzéki párttal, csoporttal. S nem feltétlenül parlamenti számarányukat kell figyelembe vennünk (hiszen a választások tisztessége igencsak megkérdőjelezhető), hanem elsősorban erkölcsi, intellektuális súlyukat. A Nemzeti Liberális Párttal és a Társadalmi Párbeszéd Csoporttal kialakultak már a kapcsolataink, ezeket most szorosabbá kell tennünk.

Itt az ideje, hogy megszabaduljunk félelmeinktől, előítéleteinktől. Mindannyian emlékszünk a Nemzeti Parasztpárt egyik frakciója, a Maniugárdisták 45 évvel ezelőtti bűneire, de kevesen figyelnek fel Ion Rațiu mai állásfoglalásaira. Két héttel ezelőtt Rațiu úr egy, a *Tineretul liber*ben megjelent nyilatkozatában megkérdőjelezte a *Vatra Românească* nevű szervezet létjogosultságát: e szervezet állítólag a magyar sovinizmus veszélye miatt jött létre, de mert ilyen veszély szerinte nem létezik, a *Vatra Românească* létrehozása értelmetlen. Kedves, nosztalgikus barátaim, figyelem! Számotokra mi fontosabb: egy párt 45 évvel ezelőtti bűne, vagy mai vezetőinek demokratikus kiállása? A Parasztpárt *Dreptatea* című lapjából kaptunk hírt arról, hogy a romániai és magyarországi politikai foglyok szervezete találkozott, barátként tárgyalt egymással, és hosszú távú, szoros együttműködésben állapodott meg. Nem tudom, hányan tulajdonítottunk kellő fontosságot e hírnek. Mint ahogy azt sem tudom, megfelelőképpen értékeltük-e, hogy a mai, előítéletekkel teli Romániában van egy hely, ahol a magyar, török stb. felszólalókat érdeklődéssel, melegséggel fogadják, s ez a hely a „neokommunizmustól mentes övezet”, a „Golánia”?

Ezek a gondolatok talán hasznosak lehetnek az RMDSZ számára további politikája meghatározásában e részben demokratikus, félig-meddig szabad májusi választásokat követő időszakban.

Se liberalizmus, se kereszténydemokrácia, se szocializmus, se...*

Fiatál Fórum, 1990. október 6.

Az új hatalom támogatásával a román sovinizmus erősebbé, agresszívabbá vált, mint bármikor a román történelemben (tán egyedül a Vaszgárda korszakát kivéve).

sem a gyakorlat, a napi politizálás szintjén. De ugyanígy nem létezik a következetes, megalapozott szociáldemokrata, szocialista, kereszténydemokrata vagy más ideológiailag koherens mozgalom sem. Ezt előrebocsátva megpróbálok leegyszerűsítve vázolni a romániai demokratikus ellenzék elméleti felkészületlenségének, gyengeségeinek okait.

Romániában a kommunista diktatúra megdöntése lényegileg különbözött a többi, ún. testvérországban végbement folyamatoktól. Az elnyomás jellege az ellenállásét is meghatározta. A diktatúra brutális ereje, intenzitása közismert. Emiatt, vagy főleg emiatt, nálunk igazi ellenállási mozgalom soha nem alakult ki, az ellenzékiesség csupán elszigetelt egyének ellenállásában nyilvánult meg.

De kevésbé szokás felfigyelni arra a fontos tényre, hogy – az összes kelet-európai ország közül – az utóbbi évtizedek román diktatúrája állt ideológiailag legtávolabb az ún. marxizmus-leninizmustól, sőt még annak elfajult, egyszerűsített változatától, a sztálinizmustól is. Nálunk maga a párt irtotta ki lassan, de sikeresen a baloldali gondolkodás magvát elsősorban a nomenkla-

Feltételezem, azt várják, számolják be a liberális gondolatok jelentőségéről és az ezeket képviselő politikai erők tevékenységéről, súlyáról, különösen ami a romániai magyarokat illeti. Nos, csalódnai fognak. Romániában ilyen koncepciók igazi súllyal nem esnek latba sem az elmélet,

* Felszólalás a szabadelvű politikusok és politológusok magyarországi konferenciáján. A beszéd írott változata eredetileg a *Beszélő* második folyamában, a sajtóintézmény hetilap-korszakában jelent meg. Ez volt a szerző első közlése a lapban – ezúton is hálás köszönetet mond érte Konrád Györgynek.

túra tagjai közt, aminek következtében a hatalom végig töretlen, monolit jellegű maradt. Rengetegen elégedetlenkedtek persze a felső körökben, de csupán Ceaușescu személyes túlzásai ellen lázadoztak. Államcsínyeket készítették elő, de a reformgondolat, az emberarcú szocializmus, a peresztrojka és hasonló megoldások nem foglalkoztatták komolyan őket.

S ez a tulajdonképpen nagyon egyszerű képletű, de irtózatos helyzet az igazi ellenzékietek sem készítette elméleti elmélyülésre. Kilátástalanságban, kétségbeesésben éltünk, elszigetelve Európától, kábultan vártuk, megszabadulunk-e valaha Ceaușescutól. A román és a magyar értelmiség tekintélyes rétege, az elit javarésze kivándorolt. Ez a jelenség (melynek pontos adatai még ismeretlenek) összehasonlíthatatlanul szélesebb körű és súlyosabb következményű társadalmi jelenség, mint teszem azt a magyarországi '56-os forradalom leverését követő emigráció.

Az igazsághoz tartozik, hogy a román mentalitás – főleg a filozófia – misztikus jellege nem ösztönözte gondolkodásunkat társadalompolitikai-szociológiai elemzésre. A legjobbak (például Eliade) a vallás és a misztika felé fordultak. Az itthonmaradottak közül egyesek képesek voltak komoly, életveszélyes áldozatokra is, de nem készültek fel a másnapra, a diktatúra bukása utáni időszakra. Majdnem mindnyájunkban élt a naiv illúzió, hogy a diktátor bukása után magától minden jobbra fordul. Például mi magyarok – még a bukarestiek is, akik főként román környezetben éltünk – teljesen tévesen, illuzórikusan ítéltük meg a román nacionalizmus intenzitását, elterjedését, erejét. Lebecsültük; azt hittük, mivel ez az ideológia szorosan kötődött Ceaușescuhoz, a tömegek és az új hatalom automatikusan elfordul majd tőle. Nem így történt, sőt az új hatalom támogatásával a román sovinizmus erősebbé, agresszívabbá vált, mint bármikor a román történelemben (tán egyedül a Vasgárda korszakát kivéve).

Tehát a romániai ellenzék sem létszámát tekintve, sem szervezettségében, sem minőségében, eszmeiségében nem hasonlítható a többi kelet-európai ország ellenzékéhez. Nálunk nem szerveződött sem Szolidaritás, sem Charta '77, sem Polgári Fórum, sem Hálózat, Fidesz vagy KOR. 1989 decemberében megbukott a Ceaușescu-rendszer. Illetve lassan kiderült, nem a rendszer bukkott meg, csupán a diktátor, a családja és néhány közeli munkatársa. Napok alatt megalakultak a pártok, elsősorban a történelmieket: a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Nemzeti Parasztpárt (PNT). Ezek lényegileg nosztalgiaipártok, vezetőik a régi alakulatok még életben levő tagjaiból kerültek ki. Ebben a képletben a PNL lenne a liberális eszmék hordozója, s a PNT a legkonzervatívabb, mondjuk a kereszténydemokrata eszméké. A valóság nem éppen ez. Programjuk alapja és közös jellege a kommunista rendszer teljes elvetése és

a magánosítás. A köztük levő különbségek csupán átmeneti, taktikai jellegűek, az eltéréseket néha vezetőik személyisége határozza meg. Komoly tömegbázisa, vonzereje, vezéregyenysége egyiknek sincs, s ha van, azt is csupán Iliescu-ellenességüknek köszönhetik.

Az RMDSZ a romániai magyarság érdekvédelmét kívánja szolgálni, tehát nem akar ideológiai funkciót betölteni. Ez az egyik oka annak, hogy a Románia jövőjére vonatkozó elméleti programot nem dolgoztunk ki, de ehhez hozzájárult az is, hogy nyolc hónapja mesterségesen ébren tartott válságsorozatban élünk – élünk magyar- és értelmiségellenes sajtókampány kíséretében. Közben hónapok óta rettegünk attól, nehogy a katonaság átvegye a hatalmat. Vagy valaki más. S ha átveszi, mi lesz? Jobb lesz nekünk vagy rosszabb? Nem tudjuk.

A decemberi forradalom óta a hatalom a Nemzeti Megmentési Front kezében van. Ez a Front mindenáron hatalmon kíván maradni, ám még csak formailag sem kötődik semmilyen ideológiához, programhoz, amely eddigi tevékenységét igazolná. Csak az a Ceaușescu-ellenes forradalom legitimizálja, amelynek állítólag élére állt. De furcsamód azok, akik december 21-ig Ceaușescuval szemben álltak, ma mind újra ellenzékben találják magukat, és a sajtó ugyanolyan jelzővel illeti őket, mint ami egy évvel ezelőtt járt ki nekik: a lapok szerint Tőkés László, Doina Cornea és társaik hazaárulók és magyar ügynökök.

A Frontnak tehát nincs célja és jövőképe, nem folytat párbeszédet más-ként gondolkodóval és más nemzetiségűvel. A Front az Abszolút Igazság birtokosának tartja magát, de nem nevezi néven az eszmét, nem mondja ki, hogy szocializmus-e vagy egyenesen nemzetiszocializmus. Tagjai főleg a nomenklatúra régi emberei, de ma határozottan megtagadják a kommunista eszmét. Iliescu elnök néha szociáldemokrata orientációról beszél, de sem politizálása, sem beszédei nem ezt igazolják.

Ezek az emberek elszántabban ragaszkodnak hatalmukhoz, mint nomenklatúrás testvéreik bárhol másutt Kelet-Európában, mivel súlyos elszámolnivalójuk van: a decemberi ún. terroristák, a márciusi Marosvásárhely, a júniusi bányászjárás és így tovább. Súlyos kérdések, s a választ csak úgy lehet elodázni, a figyelmet elterelni, ha fenntartják a hisztérikus, „veszélyben a haza”-hangulatot, s az országot válságból válságba taszítják. S nekünk, magyaroknak és a román ellenzékieknek naponta kell védekeznünk, válaszolnunk e kihívásokra, tüzet oltanunk, amelyet másnap újragyújtanak. S e hisztérikus, gyűlölettel telt hangulatban már se lehetőségünk, se kedvünk nincs távlati stratégián gondolkodni, többek között azt tisztázni magunkban: a liberális vagy mondjuk a kereszténydemokrata vonulat a vonzóbb számunkra?

Bocsássák meg e kissé vázlatos, sok fontos részletet kihagyó és tudatosan leegyszerűsítő beszámolót, de arra szerettem volna felhívni a figyelmüket, hogy a mi mai és az önök egy-másfél évvel ezelőtti helyzete között minden hasonlat, párhuzam hamis, felületes, téves következtetéseket von maga után. S aki a romániai magyarság kritikus helyzetén segíteni kíván, vegye tekintetbe különlegesen kényes, veszélyeztetett helyzetünket, tanulmányozza alaposan – ha lehet, a helyszínen – a román politikai élet ellentmondásos, összetett valóságát. S mindenekelőtt fogadja el azt az alapgondolatot, hogy nincs demokrácia a kisebbségek jogainak garantálása nélkül, de ugyanakkor – egy egyébként nem demokratikus Romániában – elképzelhetetlen a kisebbségek jogait külső nyomásra kivívni.

Robbanás előtt?

Beszélő, 1990. november 10.

A fölöttébb bizonytalan helyzet sajátos vonása, hogy Romániában jóval kevésbé félnek a katonai puccstól, mint várná a külső megfigyelő.

Napról napra nő a feszültség Romániában. Egyre kevésbé érvényes az az egyébként is leegyszerűsített kép, hogy az egyik oldalon az önkényuralmat restaurálni vágyó, a nómenklatúrát védő hatalom, másik oldalon a demokráciáért küzdő ellenzék áll. Naponta ismétlődnek a tüntetések, sztrájkok, az árak hihetetlen sebességgel nőnek, a közellátás és a közbiztonság rosszabb, mint Ceaușescu idején volt.

Hétfőn este Petre Roman miniszterelnök bejelentette: ha a tiltakozó akciók nem szűnnek meg, *lemond* tisztségéről.

Az ellenzékéről eddig is tudtuk, hogy távolról sem egységes. Az viszont egészen új, hogy miközben a pártok szerepe csökkenőben van, a szakszervezetek, diákszervezetek, újságíró-szervezetek, emberi jogokat védő ligák mind keményebben politizálnak.

Október elején, a konstancai sztrájkok idején, a szakszervezetek vezetői felvetették az országos sztrájk lehetőségét is. Végül más stratégiát választottak: Iliescu elnöknek állítottak csapdát. Felajánlották, hogy leülnek vele tárgyalni, pedig az államelnöknek erre nincs törvény adta lehetősége, mert a szakszervezetek problémái a kormány hatáskörébe tartoznak. Az elnök besétált az egérfogóba, hatáskörét túllépve különböző, természetesen teljesíthetetlen ígéreteket tett. Ezek után a szakszervezetek egy új, általános sztrájkban már jogosan követelhetik nem csupán a kormány, de az elnök lemondását is. Ez is jellemző példája annak, hogy a román vezetők mennyire szűklátókörűen gondolkodnak.

Ez persze eddig sem volt titok, mint ahogy azt is tudtuk, hogy a hatalom nem egységes. De az, hogy a klánok, csoportok, az elnök, a kormány, a Front, a Securitate kemény magja, a hadsereg már nyíltan egymás ellen fordul, meglepő újdonság. A hadügyminiszter, Victor Stănculescu például, Für Lajossal

együtt közleményt ad ki, melyben szükségesnek ítéli a kisebbségek kollektív jogait is. Ugyanakkor a külügyminiszter, az elnök, a miniszterelnök hallani sem akar erről.

A júniusi bányászakciót vizsgáló parlamenti bizottság dokumentumok, videókazetták birtokában egyértelműen bizonyítani tudja az elnök, a miniszterelnök és a titkosszolgálat bűnösségét. A bizottság 9 tagja a közvélemény elé szeretné tárni ezt a bizonyítékot, a másik 11–12 tag (a frontosok) viszont kompromisszumot akar kötni. Hajlandók feláldozni a volt belügyminisztert és a Front volt alelnökét, és másokat is, de meg akarják menteni Iliescut és Petre Romant. Az egyezkedés holtpontra jutott, a bizottság egyelőre nem tudja közléteni a jelentést.

Új hangok a Frontban?

A Front új alelnöke, Claudiu Iordache (voltaképp ő az igazi vezető, mivel Petre Roman miniszterelnök inkább afféle tiszteletbeli elnöki tisztet tölt be) eddigi nyilatkozatai alapján őszintén kommunistaellenesnek és szekuellesnek tűnik. Elítélte a Front sajtójának és propagandájának sovinizta, ellenzékellenes, uszító hangvételét, s mintha pár hete valóban csitult is volna kissé a „kardesörgetés”. Jellemző azonban az, hogy Románia főügyésze, Gheorghe Robu, beadta lemondását – tiltakozásul amiatt, hogy Iliescu elnök megakadályozta (!) a *România Mare* nevű fasiszta újság betiltását.

Claudiu Iordache csoportja a múlt rendszerben nem vagy nem túlságosan kompromittálódott, nyugati orientációjú értelmiségiekből, mérnökökből, szociológusokból áll. Meg akarják tisztítani a Frontot, ugyanakkor valamiféle – leginkább szociáldemokrata irányultságú – programot is akarnak adni a Frontnak, amely az eddigi kilenc hónap alatt mindenféle programról alaposan megfeledezett.

Ez a megújulási próbálkozás mindenképp pozitív jelenség. De sikere kétséges. Vagy elsöpri a Front szekubarát, kemény magja, vagy túlságosan is sikerül a tisztogatás, és a Front nem csupán hatalmát veszti el, hanem egyúttal jelentéktelen utódpártokra bomlik.

Éljen a király?

A fölöttébb bizonytalan helyzet sajátos vonása, hogy Romániában jóval kevésbé félnek a katonai puccstól, mint várná a külső megfigyelő. Ugyanis a ka-

tonaság berkeiben is létezik egy csoport, a CADA (a Katonaság Demokratizálásáért Küzdő Szervezet), mely ellensége a totalitarianizmusnak, még nemzeti változatának is! Állítólag ezt a csoportot az a hadügyminiszter is támogatja, akit egyébként is a CADA utcai tüntetéseinek nyomására neveztek ki idén februárban. A CADA létszáma, ereje ismeretlen, főleg fiatalabb tisztből áll, akik minél előbb meg akarják tisztítani a hadsereget a temesvári ügyben besorozódott főtisztektől.

Sokan rebesgetik, hogy I. Mihály király hamarosan visszatér a trónra, s a monarchia visszaállítását esetleg katonák segítik. Személyiségét ismerve ez a lehetőség már-már kívánatosnak tűnik. Szerepe hasonlíthatna János királyéhoz Spanyolországban. Segítené helyreállítani az ország egyensúlyát, meggátolná a polgárháborút. Bukaresti újságok bedobták a hírt, hogy a hadügyminiszter titokban találkozott a Svájcban élő királlyal.

Kivonulás a parlamentből?

Érdemes odafigyelni a parlamentben folyó vitákra is. Nemrégiben Vasile Moiş volt milicista tiszt, a szenátus alelnöke szavazásra bocsátott egy olyan tervezetet, melynek közvetlen célja éppen a CADA betiltása és a kemény diktatúra bevezetése szükségességének igazolása volt. Idézet a szövegből: „A hadsereg nem vonható felelősségre amiatt, hogy a lakosságra lőtt, hiszen harcászultságban volt, tehát jogos önvédelemben cselekedett. [...] A temesvári események túlzott emlegetése egyenlő az állambiztonság elleni merénnyellett.”

Tekintsünk most el attól, hogy a szöveg teljes egészében mellőzi a logikát (miért következik a harci készültségből a jogos önvédelem?!), hiszen szerzői egyébként sem észérvekre, hanem az erőre támaszkodnak, s most is csak azoknak a belügyi és hadügyi tiszteknek a pozícióját akarják erősíteni, akik az elnök és a Front védelmében – ha kell – újra a népre lövetnének, az utólagos felelősségre vonástól való félelem nélkül. A szenátus – formai okokból – egyelőre elhalasztotta a Honvédelmi és Közrendi Bizottság javaslatának megszavazását.

De volt nemrégiben egy másik intő jel is. A parlament úgy döntött, hogy december 1-jén, Románia nemzeti ünnepén, az Erdéllyel való egyesülés évfordulóján, Gyulafehérváron vesz részt az ünnepi ceremónián. Ám ezen az ülésen Ioan Gavra, a Vatra Românească közismert propagandistája azt indítványozta, hogy a magyar képviselők részvételét csak akkor engedélyezzék, ha az RMDSZ újabb hűségnyilatkozatot tesz a fennálló rend mellett. A magyar képviselők tiltakozásuk jeléül kivonultak a parlamentből.

Ami a szenátusban történt, talán kevésbé látványos, de jóval veszélyesebb. A kereskedelmi társaságok törvényét tárgyalták, melynek tervezete ki mondta: a társaságok vezetőbizottságainak elnöke és vezetőségének legalább a fele (!) román kell legyen. Nem román állampolgár, nem román nemzetiségű, hanem *román*. A magyar képviselők azonnal tiltakoztak: velünk mi lesz? Válasz: semmi probléma – *ti románok vagytok*. A magyar szenátorok természetesen azonnal kivonultak a szenátusból.

Pár óra múlva váratlanul közbelépett a kormány: megvétózta a szenátus döntését, mivel az, a tervezett „*numerus clausus*” miatt, diszkriminatív jellegű a romániai magyarokkal szemben. Az első hallásra meglepő fordulat magyarázata újra csak az lehet, hogy a hatalom berkein belüli politikai klikkek közül ebben az esetben az kerekedett felül, amelyik nem akarta átengedni a szenátus ezen intézkedését. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy amikor az RMDSZ határozottan lép fel, akkor talán valamennyire a hatalom is megszeppen, zavarba jön, és kissé meghátrál.

Kalandor vagy áldozat?

Valami ilyesmi történt az utóbbi napokban is, amikor Doru Braia ügye kavarta fel a közvéleményt. Doru Braia 12 évvel ezelőtt, „nem egészen önszántából” hagyta el Romániát. „A Securitate-nak 1978-ban érdekében állt, hogy erőteljes emigrációs hullámot indítson el. Ne feledjük: Pacepa Securitate-főnök árulása után vagyunk: az emigránsok közé új ügynököket kellett telepíteni a Pacepa által lebuktatottak helyére” – nyilatkozta. Doru Braia Németországban újságíró lett, tüntetéseket szervezett, a Ceaușescu-rendszer bukásakor társaival elfoglalta a németországi román nagykövetséget. 1990 januárjában tért vissza Romániába, de mint mondja „ellenzéki tevékenysége miatt” április 2-án erőszakkal kitoloncolták az országból: minden törvényes alap, minden indoklás nélkül kihurcolták a repülőterre, és feltették a gépre. Most szeretne újra visszatérni Romániába, ám a román szervek megtagadják az engedélyt, s még jelenleg is Budapesten tartózkodik.

Az eset jogi súlyát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Temesváron ülésző Emberjogi Konferencia tiltakozó nyilatkozatot szavazott meg, amelyet a Front alelnöke, Claudiu Iordache is elfogadott. A hivatalos állásfoglalás mégis késik. Az ellenzék egyes képviselői magától a belügyminisztertől kértek kihallgatást az ügyben, a miniszter fogadta is őket, sőt ahhoz is hozzájárult, hogy magnófelvétel készüljön a megbeszélésről. De ennél többet nem tud tenni. Tárgyal, hebeg, kínosan érzi magát, nyilvánvalóan fél az ellenzéktől.

Tegnap a budapesti nagykövet is kijelentette, hogy jogtalanság történt, de neki sincs lehetősége, hogy felsőbb utasítás nélkül lépjen. Ugyanakkor racionális megoldás keresése helyett az ellenzék egyes képviselői is hisztérikus, egzaltált, már-már kalandor lépésekkel fenyegetőznek: egy kolozsvári ellenzéki újságíró bejelentette: felgyűjtja magát, amennyiben nem teljesítik követelését, s nem engedik be Braiát az országba.

Barátaim,*

Prieteni. *Contrapunct*, 1990. november 23.

Hogyan lehetséges, hogy ha a Front a Ceaușescu-ellenes forradalom kisugárzása, a Ceaușescu-korszak minden disszidense ma mégis ennek az eredeti demokráciának az ellenfele?

Felkértek, hogy legyek a nagygyűlés egyik szónoka. Örvendtem neki, megtisztelve éreztem magam, eredetileg mégis vissza akartam utasítani, mert elegendő volt a beszédekből, meguntam őket. Akarva-akaratlanul ismételjük magunkat, akarva-akaratlanul mi is többé-kevésbé demagóg közhelyeket, sablonokat használunk.

Hónapok óta ugyanazokat a szavakat ismételjük – számunkra nyilvánvaló igazságokat, az ellenfél szemében destabilizáló hazugságokat. De rajtunk és ellenfeleinken kívül mások is léteznek. Emberek milliói, akik a hatalom propagandájának ügyessége és álnoksága következtében nem értettek meg bennünket. És rá szavaztak. Mára azonban, látva az ország egyre siralmasabb helyzetét a milliók rózsá** iránt érzett lelkesedése is kezd megcsappanni.

És itt kap szerepet a mi Polgári Szövetségünk, amelynek mindenekelőtt hozzájuk kell szólnia, a kiábrándultakhoz, a félretájékozottakhoz, a tájékozatlanokhoz.

Ne ismételjük meg a „golaniada” idején elkövetett hibát, amikor azt hittük, hogy mi, „csavargók” vagyunk a kiválasztottak, amikor beszédeinkkel csupán saját magunkat tudtuk meggyőzni. A köztünk – a csavargók tízezrei – és a köztük – a Frontra szavazók milliói – között fennálló különbség leggyakrabban nem a politikai meggyőződésben, hanem a tájékozottság fokában mutatkozott. Nézzetek Románia térképére, és meglátjátok: a Front legnagyobb győzelmeit ott érte el, ahol a tájékoztatás szempontjából szinte monopolhely-

* A Polgári Szövetség 1990. november 15-én, Bukarestben tartott nagygyűlésén elhangzott beszéd.

** A Nemzeti Megmentési Front logója.

zetben volt, ott azonban, ahova a független sajtó be tudott hatolni, vagy ahol fogni lehetett a magyar, illetve a szerb televíziós adásokat, eredményei sokkal szerényebbek voltak.

De ez a földrajzi térségek szerinti megosztás még mond valamit: azokon a helyeken, ahol 1989 decemberében az emberek kimentek az utcákra, és ahol ebben az időben tüntetők haltak meg, a Front nem örvendett túl nagy sikernek; azokban a térségekben azonban, ahol a lakosság megelégedett azzal, hogy a televíziót nézze, szinte egyöntetűen a Frontra szavazott. Hogyan lehetséges, hogy ha a Front a Ceaușescu-ellenes forradalom kisugárzása, a Ceaușescu-korszak minden disszidense ma mégis ennek az eredeti demokráciának az ellenfele?

És ha már itt tartunk, szeretnék párhuzamot vonni a *Săptămîna* és a *România Mare* között. A *Săptămîna*-ban megjelent írások Ceaușescu útmutatásai alapján íródtak, de túlzott nacionalista és antiszemita jellegük miatt nem jelenhettek meg a *Scînteia*-ban, mert a rendszerrel szembeni nemkívánatos nemzetközi reakciókat váltottak volna ki. De a Ceaușescu-klán igazi ideológiáját, gondolkodásmódját és erkölcsiségét éppen a *Săptămîna* folyóirat tükrözte a leghívebben.

Attól félek, hogy ma a *România Mare* játssza ugyanezt a szerepet. Nem egyszerűen szélsőséges hetilap, hanem a rendszer tartóoszlopa. De a fasiszta ideológiát hivatalosan nem lehet felvállalni. Európa nem szereti. A kommunista ideológiát pedig már nem tűri a román nép, és Európában sem divatos. Azonban egy totalitárius rendszernek mégiscsak szüksége van valamilyen ideológiára, a központi hatalom, a megtorló szervek megerősítésére, szüksége van valamilyen fajta igazolásra, amiért sem a decemberi áldozatokkal, sem a marosvásárhelyi, illetve a június 13–15-i eseményekkel, sem az anyagi ellehetetlenüléssel, sem a Románia történetében példa nélküli kivándorlási hullámmal nem számolt el. Egyetlen igazolása: „A haza veszélyben van, jönnek a magyarok, elveszik tőlünk Erdélyt!”. Miért foglalkozzunk mi régi mesékkel, az úgynevezett terroristákkal, mikor óriási veszély fenyeget: „A bukaresti 33-as iskola román diákjait a magyarok elűzik az iskolából!” Hamarosan, ha nem fogtok szorosan össze, monolit egységet alkotva szeretett Frontunk és élén álló szeretett vezetők körül, mi, az RMDSZ, Bukarest minden iskoláját magyar iskolává alakítjuk.

Nem, uraim, sem Magyarország, sem a romániai magyarok nem óhajtják Románia területi egységét kikezdeni.

De mi, magyarok, meg akarjuk őrizni nyelvünket és kultúránkat! Ez azonban csupán jogállamban lehetséges, egy demokratikus Romániában, aminek a megvalósítása közös célunk.

Le a kommunista totalitarizmussal! Le a nacionalista totalitarizmussal!
Éljen a demokratikus Románia!
Egységet!

Fordította: Hadházy Zsuzsa

• *Több mint tíz év múltán közhelynek tűnik, de a szóban forgó korszakban, a körülbelül 75%-os népszerűségi szint körül mozgó FSN ellenzéke 3–4 történelmi pártból, 8–10 törpepártból és 2–3 polgári szerveződésből állt csupán, s ezek képtelenek voltak egymással egyáltalán kommunikálni. Mint Jónéhány további cikk alapján látható, sok kérdés kapcsán számos ízben bírálok a Polgári Szövetséget, de a szervezet érdeme vitathatatlan: eme elcsépett – Egységet! – jelszó ismételtetésével kényszerítette rá az ellenzék sok kis törpemozgalmát az egyesülésre, vagyis a CDR megszületésére, amelynek az RMDSZ is tagja volt. Így sikerült az ellenzéki összefogásnak 1996-ban győznie. Az, hogy az 1996–2000 közötti korszak csódnak bizonyult, teljesen más kérdés. Az viszont tény marad, hogy e banális „Egységet!” ismételtetése közelebb hozta akkor egymáshoz a magyarokat és a demokratikus érzelmű románokat.*

Hírek és rémhírek között

Beszélő, 1990. december 1.

Egyre inkább az utca hangulata, a hírek, az álhírek, a rémhírek alapján próbáljuk kitapogatni, mi történik holnap.

nem hajlandó semmilyen politikai, ellenzéki tevékenységet folytatni, hiszen minden reményüket elvesztették. Már nem hisznek a közeli demokratikus változások lehetőségében, és kétségbeesésükben inkább az emigrálás gondolata foglalkoztatja őket. Mások mindenre elszántan készülnek decemberre. Jelszavuk: „Ultima soluție o nouă revoluție” – „Az utolsó lehetőség egy újabb forradalom.”

Az ellenzék kevésbé egységes, mint távolról tűnik. A november 15-i tüntetések sikere vitathatatlan. Országszerte több mint félmillió ember tiltakozott. Komoly figyelmeztetés volt a hatalom számára. De aki közelről, belülről követte az eseményeket, tudja, ez a siker nem annyira a rögtönözve szervezőknek, sokkal inkább a tömegek elszántságának és fegyelmeztségének köszönhető.

- *Akkoriban én is túlértelmeztem e tüntetést. Egyszerűen nem vettem tudomást arról, hogy a résztvevők nagy többségét egy gazdasági döntéssorozat (áremelés) háborította fel, nem politikai, ideológiai, erkölcsi okokból tüntettek. Jellemző, hogy másfél hónappal később, a forradalom évfordulóján, a részvétel döbbenetesen alacsony volt. És évről évre csökkent. Országszerte. Kb. 1991-től már az áldozatok családtagjainak számánál is kisebb csoportok gyűltek össze tüntetni vagy megemlékezést tartani.*

A múlt héten Ilie Verdet, Ceaușescu volt miniszterelnökének vezetésével új párt alakult, többé-kevésbé a régi kommunista párt utódaaként. Ez az esemény nagy port vert fel. Túl nagyot. Hisz ennek a pártnak a népszerűsége nincs esélye, hatalmi tényezővé sosem válhat. Önmagában tehát említésre sem lenne méltó. De eseményé vált azért, hogy különböző pártok, szervezetek napokon át arra fecsérelték idejüket, energiájukat, hogy elítéljék a kommunista párt újjászületését. És ebbe a demagóg játékba ügyesen beszállt a Nemzeti Megmentési Front, amely maga is felháborodottan elítélte e párt újjászületését, és a kommunista totalitarizmus elleni harc bajnokaként szerepelt. De elképzelhető, hogy éppen a Front bátorította fel Verdet társaságát a párt megszervezésére, hogy kifogja a szelet az ellenzék vitorlájából, és az első sorokban küzdjön a kommunista kísértet ellen. És hogy így szabaduljon meg a neokommunista címkétől.

Sok hír kering arról is, hogy december elejére valakik újabb román–magyar etnikai konfliktust próbálnak kirobbantani: ezzel is igyekeznek az ellenzék egységét tovább bomlasztani. Bár maga a Front nem egységes a nacionalista irány követésében. Két héttel ezelőtt a Front egyik képviselője a parlamentben követelte, hogy tiltsák be a tévé magyar nyelvű adását. Eddig is sok román nacionalista szidta ezt a műsort bátor politikai tartalma miatt, de a műsor létjogosultságát még senki nem merte kétségbe vonni. Most ez is megtörtént. Rá egy hétre egy másik frontos képviselő kemény szónoklatot tartott a parlamentben: követelte, bíróság előtt vonják felelősségre a fasiszta *România Mare* című lapot. Ismétlem, ez az úr is frontos képviselő. A kép tehát egyre bonyolultabb.

Egy héttel ezelőtt Front-párti tüntetés volt. Nem sokan voltak, kb. 20 ezren, egy részét ezeknek is vidékről toborozták. Az akció incidensekkel végződött. A legfontosabb esemény azonban nem ez volt, hanem Petre Roman miniszterelnök beszéde. Bírálta az illetékeseket, amiért nem vonták szigorúan felelősségre Ceaușescu cinkosait. De kik ezek az „illetékesek”? Úgy tűnik, Petre Roman Iliescu elnökre próbálja hárítani a felelősséget az elmaradt számonkérés miatt. Claudiu Iordache, a Front alelnöke még tovább ment. Követelte a Front és az államapparátus megtisztítását a nómenklátúra alacsonyabb rangú beosztottjaitól is. Ez nem meglepő, hisz Claudiu Iordache (három hónapja a Front alelnöke) kezdettől reformistább, demokratikusabb hangon szólalt meg, mint társai.

- *Ami „reformistábbnak”, „demokratikusabbnak” tűnt akkor, egy-két évvel később szélsőséges nacionalizmussá vált. Szerencsére ez a pszichopata kalandor rövidesen eltűnt a politikai életből.*

De Iordache hatalma egyelőre csekély. Többször bírálta a Front sajtóját durva, uszító hangneme miatt – kevés sikerrel. Nem ő tartja kezében a tévét sem, hanem a hatalom egyik csoportja, mégpedig a legreakciósabb, legsovénabb, Securitate-barát csoport. A Front képviselői joggal támadták a tévét a parlamentben, amiért még parlamenti munkájukról is félretájékoztat.

Néha úgy tűnik, minél több információ birtokába jutunk, annál áttekinthetlenebb a romániai helyzet. Minden lehetséges. Mindenesetre egyre inkább az utca hangulata, a hírek, az álhírek, a rémhírek alapján próbáljuk kitalogatni, mi történik holnap.

Megint nem volt forradalom

Beszélő, 1991. február 16.

Attól félek, hogy az újabb decemberi forradalom elmaradása a demokratikus erőknek nem csupán idővesztés: megpecsételheti a későbbi demokratikus kormányzatok sorsát is.

1990. decemberében mindenki várt valamit. Esetleg egy újabb forradalmat, az igazit. Semmi sem történt. Még csak egy „ellopott”, államcsínnyel kevert népfelkelés sem. Katonai diktatúrát sem vezettek be, pedig sokan ettől várták a demokrácia újjászületését, egy puccsszerűen visszaállított királyság segítségével (hasonlóan II. János Károly szerepéhez a Franco-rendszer utáni korszakban).

Volt egyszer egy Golánia...

Pedig Temesvár lakosságának többsége napokon át tüntetett, sztrájkolt. De az ország többi része, főleg Bukarest, ez alkalommal nem volt szolidáris. Persze akadtak tüntetések, kisebb sztrájkok, de ezen csak az ellenzék kemény magja vett részt, körülbelül annyian, mint a híres, heteken át tartó Egyetem téri golántüntetés egyik átlagos napján.

Az ellenzék persze részben maga is hibás abban, hogy megosztottabb, mint valaha, hogy nem sikerült maga köré gyűjteni az újabb elégedetlenségeket. Próbálkoznak ugyan az összefogással, de ezek a lépések inkább gesztusértékűek. Jó két hónapja a parlament ellenzéki pártjai közös együttműködési megállapodást írtak alá, de hogy ez mennyit ért, mindjárt másnap bebizonyította Radu Câmpeanu, a PNL elnöke, aki anélkül tárgyalta Iliescu elnökkel az új kormány kinevezéséről, hogy ellenzéki „kollégáit” legalább értesítette volna. Az ellenzéki propaganda ugyanakkor vagy (túl) magas színvonalú, szinte csak az elitértelmiség értheti, vagy populista, kissé ha-

zafiaskodó, antikommunista szöveg, ami ugyan közérthető, csak kissé unalmas már.

Decemberben tehát megint nem volt forradalom. Mit jelent ez? Csupán időt nyert a hatalom, de bukása elkerülhetetlen? Attól félek, hogy az újabb decemberi forradalom elmaradása a demokratikus erőknél nem csupán idővesztés: megpecsételheti a későbbi demokratikus kormányzatok sorát is.

Románia lakosságának nagy része tudja, hogy a nómenklatúra megőrizte hatalmát. Tudja, hogy a tavalyi terroristák Iliescuék közreműködésével ténykedtek s ténykednek ma is. Tudja, hogy nekik „köszönhető” Marosvásárhely márciusa, a bukaresti bányászok júniusa. Ha mindezért a tüntetők már decemberben elkergették volna őket, most viszonylag könnyű dolga lenne az új kormánynak. Iliescuék hónapokon keresztül élvezték volna a nemzet bizalmát már akkor is, ha csupán elkezdik a felelősségrevonást, a privatizálást, a valódi rendszerváltást. Nem kellett volna az embereket gazdasági csodával hitegetni, hisz ez a rendszerváltás elsősorban erkölcsi és politikai elégedetlenség miatt következett volna be.

A hatalom azonban továbbra is makacsul ragaszkodik politikájához, amelynek egyre nyilvánvalóbb következménye a gazdaság megbénulása, az általános nyomor. Pár hónap múlva tehát valószínűleg emberek milliói kényserülnek tüntetni, sztrájkolni – de akkor elsősorban már gazdasági intézkedéseket fognak követelni. El fogják söpörni a rezsimet, de végső kétségbeesésükben nem lesznek képesek felfogni, hogy gazdasági csodára a legjobb szakemberekből álló kormány sem lesz képes. Tehát elsöprik azt a kormányt is. És ezzel megindul a kormányválságok hosszú sorozata. Beáll a teljes káosz. Amit már esetleg tényleg csak egy katonai diktatúra tud orvosolni. Vagy ismét egy szélsőségesen jobboldali nacionalista mozgalom használja ki a tömegek tudatlanságát és kétségbeesését.

Megy a Vatra Bukarestbe

Ma a *Vatra Românească* önmagában – a Nemzeti Megmentési Front erkölcsi és anyagi támogatása nélkül – nem jelentene komoly politikai erőt. Pár hete ugyan észlelni a Vatra és a Front viszonylagos eltávolodását. Vajon a Vatra vezetői az Egyetem téri tüntetők teremtette új lehetőséget, ezt az új helyzetet ismerték fel? S a Fronttól elhatárolódva törnek hatalomra? Eddig a román ellenzék – a parlamenten belül és kívül egyaránt – diszkréten bár, de elhatárolta magát a Vatrától, a jelenség igazi súlyát azonban nem ismerte fel.

Az utóbbi hetekben a pártok, szervezetek vezetői is, az ellenzéki sajtó is hangot változtatott. Veszélyt szimatolnak. Rájöttek, hogy az 1992-es választásokon a Front ugyan veszít népszerűségéből, az ellenzék azonban mégsem nyerhet. És akkor esetleg jön a Vatra.

A hírhedt *România Mare*, amely szövetkezett a Vatrával, a hatalom támogatásával indult, és fő célja a hatalom támogatása volt. Eszköze: nyíltan fasiszta ideológia alapján támadni a magyarokat, zsidókat, cigányokat, a régi és a mai ellenzékieket („véletlenül” ugyanazokat), a Nyugatot, a Szabad Európa Rádiót, az Európához való csatlakozás gondolatát. Az utóbbi hetekben viszont már nyíltan dicsőíti Nicolae Ceaușescu személyét is. Ez már nem lehet az ország mai vezetőinek érdeke, hisz ők Ceaușescu szelleméhez hűségesek ugyan, de őt magát mégiscsak kivégezték.

Eleinte azt hittük, a hatalom csak eltűri a *România Marét*, később úgy látszott, ez a lap a hatalom első számú szócsöve, a végén kiderült, hogy *a hatalom egyik klikkjének a tulajdona. Azé a klikké, amely a mai vezetők elsővonalbeli csoportját is el akarja seperni, és a teljes restauráció híve.* Jellemző, hogy a lap elindítására és működtetésére létrehozott alapítvány fő támogatója ugyanaz a személy, akit megbízható források a Vatra szülőatyjának is tartanak – *Petre Roman miniszterelnök* (ld. bővebben: *Antiszemitizmus Romániában*).

Az eddigiekben vázolt forгатókönyv természetesen egy a lehetségesek közül, igaz, a legpesszimistább elképzelés. Románia más, normálisabb irányba is fejlődhet, ennek is megvannak az előjelei: a Vatra túllícitálta önmagát, propagandája túl otromba volt, túlságosan kötődött a Fronthoz, ezért népszerűsége kisebb, mint bármikor. Jellemző epizód: a marosvásárhelyi eseményekről szóló jelentés hírére Bukarestbe érkeznek a Vatra „spontánul megszervezett” tüntetői. A bukaresti utca egy része érdektelenül nézi őket, a járókelők többi része kiabál: „Gyilkosok, takarodjatok haza!” A parlament előtt tüntető vatrásokat így heccelték a bukarestiek: „Srácok, szaladjatok az élelmiszerboltba, banánt osztogatnak, de siessetek, mert a magyarok mind felfalják előletek!” Persze, nem szabad illúziókba sem ringatnunk magunkat. Az erdélyi románság köreiben egészen más a viszonyulás a Vatrához. Tehát minden lehetséges. De a nagy alkalmat, a forradalom évfordulóját elszalasztottuk.

- *Nem igaz. A fenti cikk egyszerűen teljes eltévelyedés, nem igazak a fontosabb megállapítások. Csakis azok reménykedtek forradalomban, akik annyira beléélték magukat a 1989-es decemberi eseményekbe, hogy egy évvel később sem józanodtak ki. Képtelenek voltak szembenéz-*

ni azzal az – egyébként tényleg borzalmas – ténnyel, hogy nem volt forradalom, illetve nem abban az értelemben, ahogy képzelték, remélték. És a mi nemzedékünknek ilyesmi már nem is adatik meg. És elkezdtünk reménykedni valami abszurdumban, például a „jó katonai puccsban”.

A Harmadik Erő

Beszélő, 1991. március 9.

Az általánosan elterjedt hit szerint ugyanis Romániában a zsidósnak semmi bántódása nem esett.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy a Vatra Românească–România Mare-koalíció a hatalomtól távolodva ellenzéki erőként próbál fellépni. Természetesen szó sincs arról, hogy az eddigi demokratikus ellenzékhez közeledne: független erőként, nyílt fasiszta-populista propagandával támadja a hatalmat. Ráadásul néhány, mindeddig demokratikusnak ismert lap is, mint amilyen az *Atlasul Liber – Cluj*, száznyolcvan fokos fordulatot vett: február közepén már nyíltan antiszemita cikkeket közölt. Az *Atlasul* egyik írása az antiszemita vádjait sorolja fel: a Román Kommunista Pártot a zsidók hozták létre, 1944-ig ők voltak az ötödik hadosztály, ők „adták át” Besszarábiát a Szovjetunióknak, ők hamisították meg a román történelmet, ők alakították ki és honosították meg a román irodalomban a szocialista realizmust, arról nem is szólva, hogy Ceaușescu felesége is valószínűleg félzsidó volt és így tovább.

A cikk második fele már többé-kevésbé új (és a mai helyzetben veszélyesebb) vádakkal hozakodik elő. A zsidók – úgymond – nem Izraelbe emigráltak, hanem Nyugatra, hogy ott uralhassák a román emigrációt, a Szabad Európa Rádiót, és hogy onnan „utasítsák” a román népet, miként küzdjön a kommunizmus ellen. Zsidók jelentek meg mindenütt 1989. decemberében is, és ma a megyei prefektusi hivataloktól kezdve a parlamentig és a kormányig, az államberendezkedés minden szintjén jelen vannak.

Az, hogy ez a cikk egy mind ez ideig kimondottan demokratikus jellegű és nyíltan Vatra-ellenes lapban jelent meg, kétszeres veszélyt jelent. Egyrészt úgy tűnik, hogy a Harmadik Erő, a nyíltan vállalt szélsőjobboldal komolyabb kísértéssel fenyeget, mintsem hittük. Másrészt a cikk a külföldi, többé-kevésbé felületes megfigyelők (és kormányok) számára utólagosan bár, de igazolja a hatalom különböző antidemokratikus lépéseit. A szöveget ugyan föl-

foghatnánk diverzió, szervezett provokáció gyanánt is, amely arra irányul, hogy végre ne a kormánypárt és szövetségesei szerepeljenek Románia politikai színpadának szélsőjobb térfelén, hogy a külföld szemében kompromittálódják végre az ellenzék is.

Az optimistább feltételezésnek – hogy tudniillik elszigetelt esetről van szó – ellentmond az is, hogy az ugyancsak Kolozsvárott megjelenő *Agora* február 6-i száma is antiszemita felhangot üt meg. Az *Agora* cikke ugyan nem nyílt antiszemita támadás, azt azonban határozottan tagadja, hogy Romániában zsidóellenes pogromok lettek volna. Ha mégis voltak, akkor ezek a németek számláját terhelik. Ez az eljárás tovább torzítja a románság zsidóképét, az általánosan elterjedt hit szerint ugyanis Romániában a zsidóságnak semmi bántódása nem esett. A cikk támadja Rosen főrabbit, amiért – úgymond – alaptalanul vádolja a román népet zsidók százezreinek lemészárlásával. A szerző történelmi bizonyítékként többek között Matatias Carp *Fekete Könyvét* említi, holott ez a könyv egyértelműen bizonyítja, hogy a regáti és besszarábiai zsidóság kiirtásáért kizárólag a román hatóságok voltak felelősek. A cikk súlyát azonban növeli a tény, hogy az *Agora* a kolozsvári Antitotalitárius Demokratikus Fórum lapja (amelynek viszont olyan pártok a tagjai, mint a PNL, a PNȚCD és az RMDSZ), és a cikk szerzője nem más, mint a Fórum alelnöke.

Corneliu Vadim Tudor, a *România Mare* főszerkesztője kiválóan megírt vezércikkben támadja a kormányt: „A hatalomnak nincs mentsége arra, hogy válság van és hideg, csökken az életszínvonal, nagy az áruhiány, a kilátástalanság pedig nyomasztóbb, mint Ceaușescu idején volt. Noha tizennégy hónap telt már el Ceaușescu bukása óta, a hatalom semmi eredményt nem tud fölmutatni.” Talán nem is teljesen alaptalanul állítja C. V. Tudor, hogy Ceaușescu népszerűsége visszatérőben van. „Ha az Őrült élne, legalább befejeződtek volna az elkezdett építkezések, és a tolvajok meg a magyarok sem lennének ennyire merészek.”

Úgy hittük, 1992. májusában a mai hatalom és a demokratikus ellenzék közt választ majd a nép. Ma már azonban az sem biztos, hogy megtartják-e a választásokat. Akkor aztán választhatunk a mai nacionalista-populista hatalom és a nyílt fasizmus között. Talán még Iliescuékat is visszasírjuk majd?

• *Még csak annyit, hogy amit az utolsó mondatban írtam, kilenc és fél évvel később, 2000 végén bekövetkezett. Az Iliescu–Vadim párbajban Iliescu győzött. Románia rá szavazott.*

Reálpolitika és megalkuvás

Romániai Magyar Szó, 1991. április 2.

Döbbenettel olvastam az RMSZ-ben Gazda József és Puskás Attila hozzászólását Barki Éva és Domokos Géza levélváltásához. Idézném Gazda Józsefet: a Barki Éva-féle levél „vitatható megállapításaitól most tekintsünk el”, a „leírtak – eltekintve a túlzottan heves vádaskodástól – helyénvalók” és Puskás Attilát: „mindenkit biztosíthatok róla, hogy Barki Éva igen jól tájékozott.”

A valóság épp ellenkezője ennek. Barki Éva igenis olyan vádakkal illeti az RMDSZ-t, melyek bizonyíthatóan hamisak (hogy ne nevezsem az ilyesmit egyszerűen rágalmaknak): „Ön, Domokos Géza, az erdélyi magyarok összes jogos követelését semmibe veszi”; „Szócs Géza főtitkár az Európa Tanács előtt határtalan optimizmusának ad hangot”; a Domokos Géza által képviselt politika „az egységes román nemzetállam megvalósítását támogatja”; az 1990. március 22-i, a Nemzeti Liberális Párttal közösen megfogalmazott nyilatkozat „szégyenletes”; Domokos Géza és az RMDSZ hallgatott az 1990. júniusi eseményekkel kapcsolatban.

Kérdem Gazda és Puskás urakat, hogy lehetnek ezek a hamis vádak mellékesek, „vitatható” jellegűek, amelyektől „most tekintsünk el”? Hiszen éppen Barki Éva teljes tájékozatlanságát, ha nem kimondottan elfogult rosszindulatát bizonyítják az RMDSZ vezetőivel, politikájával szemben. Ennyit a Barki-levélben foglalt tény-hamisításokról. Ami politikai koncepcióját illeti, naivnak vélem. De itt már vélemények, felfogások különbözőségéről van szó. Ezekről lehet és kell is vitatkozni. Érvekkel. Nem hamis tények, vádak felsorolásával.

Az én szememben a levél egyik kulcsmondata a következő: „a magyarok helyzetén *egyedül* csak nemzetközi nyomás javíthatna”. Ez a felfogás számomra elfogadhatatlan. Nem vesz tudomást arról, ami ma történik Romániában, és arról, hogy ami történik, az a valóságban a megérdemeltnél kevésbé érdeklő a nemzetközi közvéleményt és a nyugati politikusokat; de arról sem, hogy a mai Románia vezetői erőteljesebb nyugati nyomás hatására ép-

pen a teljes elszigetelést választanák, és nyílt diktatúrát vezetnék be. Ne felejtjük el, hogy ma a helyzet már nem bipoláris, nem egyszerűen a demokratikus ellenzék áll szemben a hatalommal. Megjelent a harmadik erő, a Vatra Românească–România Mare koalíció, a fasiszta ellenzék, amely nyíltan vállalja, sőt követeli az Európától való elszigetelést, a Securitate teljhatalmát, a katonai diktatúrát. Átmenetileg egy paternalista, tekintélyelvű, nacionalista rendszerben élünk, melyet „véletlenül” a régi nómenklatúra emberei vezetnek. De hogy ezután az átmenet után demokrácia vagy nyílt diktatúra következik-e, az még nem dőlt el.

És az ilyen átmeneti, ingatag helyzetben az akár a külföld, akár a belső ellenzék (például az RMDSZ) részéről kifejezésre jutó türelmetlenség, a forrófejű, „kemény lépések” esetleg éppen a nyílt diktatúra híveit segítenék hatalomra. Tovább egyszerűsítve a képet: rövid távon nincs esély valódi demokratikus választásokra. Egyelőre Corneliu Vadim Tudor, Eugen Barbu és nyíltan fasiszta társai és a mai hatalom emberarcú, reformista nemzetiszocialistái közt válogathatunk (hisz Romanékat, Iliescuékat semmiképp sem tekinthetjük a reformkommunista Nagy Imre vagy Dubcek erkölcsi-eszmei követőinek).

Barki Éva felfogásának legfőbb hibája, hogy a magyar kisebbség jogainak kérdését önmagában, az általános romániai összefüggésből kiragadva vizsgálja. Ha Romániában valóban demokratikus állapotok lennének, akkor az RMDSZ tényleg felelős, sőt bűnös lenne abban, hogy olyan keveset ért el. De akkor, amikor a hatalom makacs ellenállása miatt egyetlen demokratikus párt, érdekszervezet, csoport sem tudott igazán semmit előrelendíteni, hogyan sikerülhetett volna ez nekünk, magyaroknak? A demokrácia egyik próbaköve a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása, de fordítva is igaz: egy nem demokratikus államban elképzelhetetlen a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása.

Egy évvel ezelőtt azt írtam és ma is vállalom: „Ha a Front győz május 20-án, nekünk, magyaroknak egyetlen lehetőségünk van: túlélni ezt a remélhetően rövid korszakot. Harcolnunk kell jogainkért, de minden illúzió nélkül. Ez a hatalom, külső és belső nyomásra, kisebb kompromisszumokra képes lesz, de valóban demokratikus, önrendelkezési jogokról nem lesz hajlandó érdemben még csak tárgyalni sem”.

A kulcskérdés tehát az, meddig tartja magát a mai hatalom: néhány hónapig, évig vagy évtizedig? Ha borúlátók vagyunk, és évtizedekben számolunk, akkor a magyaroknak és a demokratikus felfogású románoknak egyetlen esélyük marad – menekülni, kivándorolni. Ha viszont realisták (nem derülátók!) vagyunk, akkor a mai európai összefüggések között nem tudjuk elképzelni, hogy a mai hatalom ennyi ideig tartsa magát. És akkor fel kell készülnünk a

Front utáni korszakra, szorosabban kell együttműködnünk a román demokratikus ellenzékkel, siettetnünk kell a demokrácia győzelmét.

Nem vagyok annyira naiv, hogy ne tudnám: a mai román ellenzéki pártok vezetőinek és tagjainak is vannak nacionalista előítéleteik, zavaros elképzeléseik a kisebbségek jogairól. De azt is tudom, hogy lehetséges velük a párbeszéd, amelynek révén saját felfogásukat is alakítják, módosítják, és e módosításban jelentős szerepe van a külföldi nyomásnak vagy még inkább a külföldi közvéleménynek. Köztudott, hogy az ellenzékiek vigyázó szemüket Nyugatra vetik, a Nyugat hatása, reakciója tehát nem csupán kényszerű kompromisszumokat eredményez, hanem felfogásukat is megújítja.

Gazda József szerint a kormány elsődleges Nagy Célja a magyarság elsorvasztása. Szerintem nem ez a lényeg: ez csupán eszköz, nem cél. A mai hatalom egy félig diktatórikus, félig paternalista rendszert kíván fenntartani. És kénytelen is fenntartani, hiszen vezetői, egy demokratikus rendszerben, nem csupán hatalmukat, előjogaikat veszítenék el, hanem bíróság előtt kellene felelniük tetteikért. Tehát „kénytelenek” hatalmon maradni, de egy autoritárius rendszernek ideológiára van szüksége. A román totalitarizmus eddig két ideológiát ismert: a kommunistát és a nacionalistát. A kettő gyakran összekeveredett. De a kommunista ideológiát ismert okokból a mai hatalom már nem vállalhatja, marad tehát a nacionalizmus.

Aki valamennyire ismerte az utóbbi húsz év korifeusait, az tudja, hogy a 20-as, 30-as évek fanatikus, őszinte kommunistáival és fasisztáival ellentétben az előbbieket többsége cinikus, hit nélküli, előnyökre és hatalomra éhes maffiózó. Általában nacionalisták, de csak úgy mellékesen. Talán öngazolás-ként (hogy mégiscsak legyen valami meggyőződésük). S a műveletlen vagy félművelt ember szemében a legkézzelfoghatóbb hit – a nacionalizmus, az idegengyűlölet.

Következésképpen úgy érzem, hogy felfogásom nemcsak tőlük, hanem Barki Évától és híveitől is elvált. Minden alkalmat felhasználok külföldi politikusok, újságírók tájékoztatására a romániai tragikus helyzetről, de elsősorban nem tőlük várom a „megmentést”. Legsürgetőbbnek a román ellenzék fölvilágosítását tartom a kisebbség jogainak kérdésében, erre fordítom én is energiám nagy részét a Polgári Szövetség (de nem csak) összejöveleim, tömeggyűléseim, sajtójában.

Apróság, amit alább leírok, de számomra jelképertékű. A közelmúlt egyik vasárnapján, a bukaresti Dallas-teremben egy, a liberálisok által szervezett, elsősorban az alkotmánytervezet bírálatával foglalkozó szimpóziumot tartottak. Radu Câmpeanu és társai, külföldi érdeklődők (francia gaullisták, a lengyel Szolidaritás és a magyarországi MDF tagjai) is részt vettek rajta.

Domokos Gézát már akkor taps fogadta, amikor a mikrofonhoz lépett. Rög-tönzött beszédében elsősorban a román nacionalista propagandára, a nacionalista totalitarizmus veszélyére figyelmeztetett. Válaszképpen percekig tartó tapsot kapott, az összes felszólalónál nagyobbat. Én ebben látom a reményt. Ezek szerint a román ellenzéki közvélemény igenis kezdi levetkőzni a nacionalista előítéleteit. És ehhez hozzájárult Domokos Géza, aki láthatóan népszerű a román ellenzékiek, viszont enyhén szólva utálatnak örvend a hatalom híveinek körében. Mielőtt tisztújítást követelnénk, kedves barátaim, tán az ilyesmikre is gondolni kellene. Románia egyelőre egy túlcentralizált állam. Sorsa tehát elsősorban Bukarestben dől el. Itt pedig olyan politikusokra van szükség, akik következetesek, elvhűek, de ugyanakkor jól ismerik a román nyelvet, mentalitást, közhangulatot.

A politika a reális lehetőségek tudománya. Az elvhűség összetévesztése a felelőtlen, irreális radikalizmussal („most vagy soha” – „*acum sau niciodată*”*) nemcsak az egyes embert sodorhatja veszélybe, hanem az egész közösséget is.

Lehet, hogy egyesek e cikkemért engem is megalkuvónak tekintenek majd. Emlékeztetem őket, hogy temperamentumom épp a radikális megoldások felé hajt. Az utóbbi tizenöt hónap legtöbb hatalomellenes tüntetésén részt vettem, felszólaltam. Addig, amíg rá nem jöttem, hogy igazán széles tömegek (sajnos) még nem állnak mögöttünk. És akkor, 1990. december 21-i beszédemben, már az utcai tüntetések ellen szóltam. Nem volt elvi-erkölcsi kifogásom a rendszer erőszakos megbuktatása ellen egy újabb forradalom útján (hisz májustól decemberig én is berekedésig kiabáltam: „Ultima soluție, încă o revoluție!” – „Az utolsó lehetőség egy újabb forradalom!”). De gyakorlatilag kivihetetlennek ítéltam, hiszen kevesen voltunk. És a hatalmat képesnek tartottam arra, hogy egy komolyabb utcai tüntetést vérbe fojtsion. Beszédemben azt ajánlottam: bármennyire nehezünkre is esik, legyünk türelmesek, energiánkat ne fecséreljük el az utcán, hanem alakítsunk ki szorosabb kapcsolatot a munkássággal, a szakszervezetekkel, értessük meg velük, melyek az ország valós problémái és kik az igazi ellenségei. És ha ez sikerül, pár hónap, pár év múlva egy általános sztrájk napok alatt elsepri a hatalom mai gyakorlóit, és akkor elkezdődhet a demokratikus Románia, a civil társadalom, a helyi autonómiák megszületése. Persze sokkal hősiesebbnek, bátrabbnak tűnik az utcán kiabálni: „Le Iliescuval!”, mint meggyőző munkát folytatni a 45 év hazugságai miatt gyakran politikai öntudattal nem rendelkező, előítéletek-

* Az 1990 után bevezetett román állami himnusz egy sora.

kel teli, úgynevezett egyszerű emberek körében. De a kérdés az: melyik a célravezető, a reális út?

Nyilvánvaló a párhuzam Barkiék nemzetiségi ügyben tanúsított türelmetlensége és a román ellenzékiek legradikálisabb csoportjai között, amelyek naponta az utcára kivonulva szeretnék megbuktatni a kormányt. Egyesek például a Polgári Szövetség vezetőségi tagjait is megalkuvással, sőt árulással vádolják, amiért egyáltalán szóba álltak Iliescuval (függetlenül attól, hogy mit is mondtak neki), illetve amiért 1990 decemberében „nem tettek” valamit szolidaritásból Temesváráért. De mit is tehettünk volna? Újabb elvi nyilatkozatok kibocsátása, illetve a régiek ismételtetése felesleges lett volna. Sztrájkokhoz, utcai tüntetésekhez pedig egyszerűen nem rendelkezünk számottevő tömegbázissal. Inkább vállaltuk a „megalkuvók” bélyeget, mintsem hogy radikálisaink temperamentumának és ambícióinak kielégítése érdekében hatástalan minitüntetések szervezzünk. És hozzáfogtunk a Polgári Szövetség vidéki hálózatának kiépítéséhez, a tanácskozások, konferenciák szervezéséhez. Szürke, látványos sikerek nélküli, unalmas munka. Egyelőre. És még egy ideig. De ma és itt – szerintünk – ez az egyedüli járható út.

A párhuzam, gondolom, itt is világos. Az idealista, türelmetlen radikálisok a nemzeti kisebbség és a politikai kisebbség esetében is megalkuvóknak bélyegzik a reálpolitikusokat. (Egyébként távolról sem vagyok elégedett az RMDSZ vezetőségének eddigi tevékenységével. Csak éppen egészen más okokból, szempontokból, mint mostani vitapartnereim. De erről majd máskor.)

Egységes Nemzeti Börtön

Valóság, 1991. június 21.

Szívesebben lennék szabad állampolgár egy polgári társadalomban, még kisebbségi, tehát hátrányos státusban is, mint egyenrangú rab egy börtönben.

zékenem, hogy románok, magyarok egyaránt milyen ügyetlenül, megosztottan próbáljuk ledönteni a börtön falait.

Egyesek szerint ez nem is börtön, hisz másfél éve már, hogy időnként kimenőt kapunk. De a bökkenő az, hogy az igazi falak, amelyeken sehogy sem juthatunk át, a szomszédos házak falai (hisz túlságosan is sokan menekülnének ebből a börtönből). Másrészt pedig többségünk (a börtönlakók java) nem is akar elmenni innen, hanem a börtönt akarja átépíteni szép és takaros és szerény házzá. Hisz itt születtünk mi is, őseink is. Valamikor itt ház állt.

De hát mi is a célunk? Komfortosabb börtön vagy komfort nélküli, kényelmetlen szabadság? Mindig úgy tudtam, hogy a szabadság mint olyan egy és oszthatatlan. Nem azonban mifelénk, ahol igazából talán senki sem figyel a másik szabadságára (amely voltaképpen az ő szabadsága is volna). Vezérek, vezetők, csoportok, pártok, szakszervezetek, szekták és felekezetek hisztérikus sértődöttséggel, monomániásan ismételtetik egyre saját igazságukat. Az atomizálódás teljesebb, mint pár évvel ezelőtt volt. Annak idején éberem figyeltünk minden célzásra, amely elkerülte a cenzúra éberségét. Ma már fársultan eresztjük el a fülünk mellett a váltig ismételtett részigazságokat.

A munkásrabok vezetői (a szakszervezetek) melegeket követelnek és jó börtönkosztot, de a börtön falát nem akarják ledönteni. „Mi nem politizálunk” – mondják.

A magyar rabok magyarul sértődöttek. Megvan rá az okuk. Hiszen dalain-

kat nemcsak betiltották, de meg is utáltatták rabtársaink többségével, s elhittették velük, hogy rabsorsukért mi vagyunk a felelősek. Állítólag a szomszédos szabad házban élő rokonainkkal együtt akarjuk visszafoglalni a börtön egy részét (amely hajdanán valóban a miénk volt). Következésképp szükség van a börtönőrökre. Ezért aztán még azok a rabtársaink sem értik, akik pedig a maguk módján le akarnák dönteni a börtön falait, hogy minek kellene nekünk a mi saját dalaink. Mi pedig megbántódunk értetlenségükért. Nem vesszük észre, hogy mennyire ügyetlenül, felületesen és kétségbeesetten viszonyulnak saját problémáikhoz is. Ők sem egységesek, közöttük is dúl a türelmetlenség, munkál a feszültség.

Unos-untig hajtogatjuk, hogy egy kétmillió rabcsoporthoz igenis jár saját rabegyetem. Ugyan miért? Miért éppen ez lenne a természetes? Börtönben? Miért ez a legfelháborítóbb és legérthetlenebb, amikor, teszem azt, azok, akik alig másfél éve még napokon keresztül buzgón lövöldöztek az utcán (amikor éppen az akkori börtönigazgató és feleségének az eltávolítása zajlott), illetve parancsot adtak az említett lövöldözésre, ma a Forradalom hőseiként vették át a börtön vezetését. Azok pedig, akikre lőttek, és akik – szerencsésükre (vagy szerencsétlenségükre?) – túléltek azokat a napokat, ma a börtön legmegalázottabb rabjai.

Az úgynevezett „radikális” magyarok Marosvásárhelyen azt sugalmazták, ne a román társakkal együtt döngessük a börtön falait, mert ők úgysem értik a mi gondjainkat. Szerintük, ha közös erővel le is döntjük majd a börtön falait, ott kint, szabadon se veszik majd jó néven a mi nyelvünkön fakadt nótát. Meglehet. Felmerült az is, ne tűrjük tovább a másodosztályú kisebbségi rabstátust. Jelentsük be: egyenjogú társraboknak tekintjük magunkat. Úgy érzem, ez pótcselekvés, hisz sorsunk nem attól függ, hogyan határozzuk meg önmagunkat.

Másrészt szívesebben lennék szabad állampolgár egy polgári társadalomban, még kisebbségi, tehát hátrányos státusban is, mint egyenrangú rab egy börtönben. Bár már ott tartanánk! Bár már szabad emberként veszekedhetnénk! Ehelyett, egyesek szerint mi, magyarok, üvölsünk csak külön és jó hangosan, hátha meghallja valaki odakint, és kívülről, külön nekünk, magyaroknak ledönti a börtön falait. Naivság!

Ha összefognánk rabtársainkkal és kívülről is kapnánk segítséget, akkor is nehéz harc várna ránk. Ezeket a falakat ugyanis negyven éven keresztül építették, negyven éve folyik őrünk kiképzése. Ismerjük el érdemeiket. Európa legprofibb börtönőrei ők. Minekutána a szomszédos börtönök falai sorra leomlottak, nekik sikerült megszavaztatniuk a rabokkal a börtön fenntartásának szükségességét.

Radikálisok és mérsékeltek csatájáról szól a kongresszusi krónika, holott létezik egy harmadik csoport, amely leginkább az összefogásra teszi a hangsúlyt. Testvérek, döntsük le együtt a börtön falait, még ha tudatában vagyunk is annak, hogy a fal leomlása után is sok viszály, vita támad még román testvéreinkkel!

Nem megalkuvásról van itt szó. Már most nyíltan, köntörfalazás nélkül mondjuk meg nekik, hogy nekünk igenis kell magyar egyetem például, ha pedig ők ezt nem akarják megérteni, később majd mélységesen megsértődünk, sőt veszekedni is fogunk. De most kezdjük el ezt mondani, ne kérdezzük őket tízpercenként, engedélyeznének-e nekünk egyetemet, ha szabadok volnánk?

Ez egyrészt értelmetlen. Itt és most szó és ígélet nem sokat ér. Másrészt, amennyiben most bajtársként viszonyulunk hozzájuk, és higgadtan, de határozottan, türelmesen és félreérthetetlenül elmagyarázzuk nekik a saját problémáinkat, holnap tán ők is megértőbbek lesznek.

Az említett csoport az örökkel szemben radikális, de a román rabtársakkal szemben mérsékelt. És, mert rabtársaink többsége beveszi a hatalom tálalta maszlagot, halálra sértődünk. Türellem! Megalázottságukban, tudatlanságukban legalább erre a kompenzációra szükségük van. Ha már börtön, az legalább legyen egységes, nemzeti. De miután ház lesz a börtönből, felszabadultabbak, nyíltabbak és türelmesebbek lesznek, s talán maguktól is rájönnek, hogy egy olyan ház, amelynek a lakóiból több mint 20% kisebbségi, mégsem lehet egységes nemzeti. Akkorra már ez a mítosz nem is lesz nekik létfontosságú. Nem értem barátaim kétségbeesését. A börtön szabályzat (az új alkotmány) rögzítette az Egységes Nemzeti Börtön fogalmát. Na és? Gondolják, hogy majd a Háza is érvényes lesz egy börtön szabályzat? Ugyan. Vagy úgy képzelik, hogy itt örökké börtön lesz?

Börtönőreink néha odasúgják, hogy készek a kompromisszumra; néha-néha még dalolni is engednének anyanyelvünkön. Cserében „csupán” annyit kérnek, hogy ne támogassuk a börtön falait döngetők hadát. Ezen az úton lehetne „eredményeket” elérni. De nem érdemes. És nem is szabad. Számomra (nemkülönben a barátaim számára) elsősorban az a kérdés, hogy emberként, egyénként, állampolgárként vagyunk rabok, és csak másodsorban az, hogy magyarként kétszeresen is azok vagyunk.

Ebbe a csapdába egyszer már besétáltunk. A 40-es évek végén. A háború után létezett Bolyai Egyetem és sok más minden: azon az áron, hogy atyáink segítsenek, vagy legalább áldásukat adják a börtönfalak felépítésére. Ezt az árat még egyszer nem fizetjük meg. Másrészt e korszak tragédiáiból sem lehet leegyszerűsítő következtetéseket levonni a magyarság célravezető politikáját illetően. „Hetven éven át türelmes, mérsékelt politikát folytattunk, eredmény

nélkül, tehát e politika téves volt. Mától kezdve radikálisak leszünk” – hangzott el nemegyszer a kongresszuson. Értelmetlen, politikailag és történelmileg téves demagóg következtetés ez. Elsősorban azért, mert az elmúlt hetven évet tekintve nem beszélhetünk a kisebbségi politizálás folytonosságáról. A magyarság vezetőinek mozgástere lényegesen különbözött a 20-as, 30-as évek korrupciós, balkáni, de mégiscsak polgári demokráciájában, a királyi diktatúrában, az Antonescu-rendszerben, a szovjet uralom alatt, a nemzeti kommunizmus idején, illetve a jelenben. E korszakok nagy részében a magyarság vezetőinek semmilyen befolyása nem volt a valóban történelemalakító eseményekre. Sok szó esik – és sok téves következtetés vonódott le – a Magyar Népi Szövetség 40-es évek végén bekövetkezett úgynevezett árulásáról. Kevesen tudják, hogy ez akkor, az adott történelmi helyzetben, nem politikai alternatíva kérdése volt, sokkal inkább erkölcsi kérdés. Lehet, hogy becsületesebb lett volna nem vállalni az együttműködést az RKP-val. Politikailag azonban ez mit sem változtatott volna a helyzeten. Esetleg többen kerültek volna börtönbe. És talán nem 1959-ben, hanem már 1949-ben megszüntették volna a Bolyai Egyetemet. E kor magyar vezetőinek egy része vállalta a kollaboráns szerepet; egyesek bolsevik fanatizmusból, mások karrierizmusból, megint mások azért, hogy megmentse, ami menthető, akár kompromisszumok árán is (persze, legtöbbször ezek az elemek keveredtek). Ostobaság tehát azon spekulálni mi lett volna a magyarság sorsa, ha vezetőik nem ezt az utat választják. Párhuzam: nagyon szép és dicső dolog lett volna, ha 1956. novemberében Kádár János nem vállalja a gauleiter szerepet, de ez mit sem változtatott volna a dolgok menetén. Talán szörnyűbb lett volna a megtorlás, és a későbbi reformok sem következnek be. Kádár János nem politikai dilemma előtt állt 1956 novemberének elején, hanem erkölcsi dilemma előtt. S arra, hogy mekkora volt tévedésének súlya, mindmáig nincs egyértelmű, cáfolhatatlan válasz.

• *Elméletileg igazam volt, de lassan kiderült, hogy a gyakorlatban éppen fordítva állnak a dolgok, azaz rengeteg gyilkosság, halálítélet Kádárnak és társainak „köszönhető”, nem a szovjetek, a kínaiak kényszerének. De Kádárék sikeresen elterjesztették ezt a legendát. A 90-es évek elején sok olyan új dokumentum került elő, amely bizonyítja a magyar pártfőtitkár személyes bűnösségét. Elsősorban Nagy Imrére és társaira gondolok. Évtizedeken át azt képzeltem, a szovjetek, a kínaiak parancsára gyilkolták meg őket. Hát nem így történt. Arra pedig, ami történt, nincs bocsánat. Számomra ez személyes kérdés is, hisz Nagy Imre meggyilkolása, illetve az a fölött érzett megdöbbenésem, felháborodásom volt az az impulzus, amely kiváltotta szenvedélyes érdeklődésemet a politika iránt.*

A történelem túlságosan gyakori felidézése, az erkölcsi és politikai mozgástér egybemosása téves következtetésekhez vezet. Mi az 1990-es években élünk. A szovjet birodalom széthullásának, a diktatúrák összeomlásának korában, az emberi jogok és a kisebbségi jogok tiszteletben tartása korának hajnalán. Ebben az Európában e börtön pusztá léte is anakronisztikus.

• *Istenem! Mennyire naivak voltunk!*

Pusztulásra van ítélve, jóllehet még évekig fennállhat, durvább, nyíltabb fasiszta vezetéssel, mint a mai emberarcú nemzetiszocialista vezetés. És mégis most adatott meg először az erdélyi magyarság vezetőinek az igazi mozgástér; a cselekvési lehetőség (ha közvetlen, látványos eredményeket nem is érhetünk el egyelőre). A kérdés az, mennyire tudnak élni a lehetőséggel, politikai felelősségükkel. Az egyetlen járható út a börtön falainak ledöntése, a Ház felépítése közösen, román rabtársainkkal együtt. Ez adna esélyt arra, hogy később bekövetkezzék a megbékélés, hogy tényleg partnerekké váljunk.

Egyesek szerint ez az esély – nagyon kicsi. Lehet. De ez az egyetlen esély. S azok, akik nem hisznek ebben, tán helyesebben tennék, ha nem az RMDSZ-ben, hanem az RMTESZE-ben (Romániai Magyarok Tömeges Emigrációját Szervező Egyesület) tevékenykednének.

Maffiával állunk szemben!

Noi avem în față o mafie! 22, 1991. június 26.–július 2.*

Másként, más taktikai és stratégiai módszerekkel kell harcolni egy beteg ideológia fanatikusai ellen – mint amilyenek a kommunisták és a fasiszták voltak – és másként egy cinikus, minden gyilkosságra, árulásra kész, de minden eszmét, fanatizmust, ideológiát, következetességet nélkülöző maffia ellen.

Hölgyeim és uraim, szeretném átadni Önöknek az RMDSZ üdvözlétét, kifejezni Önök iránt érzett rokonszenvét, és szeretném emlékeztetni Önöket az RMDSZ néhány állásfoglalására: a Szövetség volt az első politikai alakulat, amely a bányászjárás kiváltotta válság kapcsán a parlamentben határozottan elítélte a hatalmat. Egyébként két fiatal RMDSZ-es képviselőt – bár parlamenti tagokként igazolták magukat – most egy éve, miután megpróbálták felvenni a kapcsolatot a Diákligával, zaklattak.

A május 20-i választások előtt az RMDSZ kijelentette, hogy az elnökválasztás nem törvényes, mert Románia szovjet zsarolás következtében vált monarchiából köztársasággá. Tehát az 1947. december 30-i tett semmis és érvénytelen. Mi nem vagyunk monarchisták, de úgy tartjuk, hogy csupán egy népszavazás döntheti el Románia államszervezési formáját. Elméletileg, ideológiailag sem vagyunk monarchisták, de a legjobb véleményvel vagyunk Mihály királyról, a valódi európai demokratáról, aki történelmi szerepet ját-

* „1991. június 14-én az RMDSZ képviseletében Bányai Péter úr figyelemre méltó beszédet tartott az Egyetem téren. Nemcsak az RMDSZ álláspontjára világított rá a monarchiával, az Antitotalitarista Demokratikus Fórummal és a Polgári Szövetség Pártjának létrehozásával kapcsolatban, hanem néhány, az egyénnek a demokratikus társadalomban való szerepéhez, a nomenklatúrához és a Securitatéhoz, valamint az újfasiszta veszély megjelenéséhez kötődő, személyes véleményére is kitért. Ezt a beszédet közöljük teljes terjedelmében” – a 22 szerkesztőjének egykori megjegyzése. A téren a Polgári Szövetség tartott tüntetést az egy évvel azelőtt zajlott golán/csavargó-mozgalom emlékére.

szott az 1944. augusztus 23-i eseményekben. És az utóbbi időkben tett nyilatkozatai bizonyítják, megvan benne a képesség arra, hogy a jövőben is politikai szerepet játsszon.

Az RMDSZ tagja az Antitotalitarista Demokratikus Fórumnak, a demokráciáért alakult Konvenciónak, kitűnő kapcsolatai vannak a Polgári Szövetséggel, és az ellenzék azon kevés pártja közé tartozik, amely őszintén üdvözli és támogatja egy párt létrehozását a Polgári Szövetség magjából; véleményünk szerint ez nem gyengítené, ellenkezőleg, erősítené az ellenzékot, új színt vinne belé, talán fiatalosabbat, erőteljesebbet, modernebbet.

Ennyit pártom részéről. És most, ha megengedik, kifejtenék néhány szigorúan vett magánvéleményt, nem az RMDSZ vagy a Polgári Szövetség álláspontját, hanem az állampolgárét. Mert olyasvalaki vagyok, aki, mielőtt egy nemzethez, egy párthoz, egy ideológiához tartozna, azt reméli, hogy egyszer majd demokratikus, nyitott, türelmes társadalomban, polgári társadalomban élhet, amelyben az alapvető értékek nem kollektivista típusúak, hanem az egyén értékei. Az ilyen társadalomban mindenekelőtt egyéniség, szabad állampolgár vagy, és csak másodsorban román, magyar, cigány, keresztény, mohamedán, zsidó, ateista, liberális, szociáldemokrata, konzervatív stb., stb. A polgári társadalom, az igazán demokratikus állam nem a hiten, a nemzetiségen, az ideológián alapszik, hanem az egyénen.

Azt hiszem, hogy sokan a jelenlevők közül másként gondolkodnak. De meggyőződésem, hogy mindnyájan demokratikus érzelműek vagyunk, tehát türelmesek lesznek az Önökétől eltérő véleményekkel szemben, ha nem is osztják azokat. Ugyanazon ellenség ellen harcolunk. A jelenlegi hatalom ellen, bár én személyesen másképp határozom meg, más címkével illetem, mint a beszélők többsége. Egyesek kommunistáknak nevezik a hatalmon levőket, neokommunistáknak, peresztrojka-soknak, és azt kiabálják, „le a kommunizmussal!”.

Véleményem szerint valami nem világos itt. Akikről szó van, azok valóban az RKP és a Securitate nómenklatúrájának tagjai voltak, de mostanra – és voltaképpen nagyon régen – elvesztettek minden hitet, minden ideológiát. Egyetlen eszményük van: a hatalom, a mindenáron való hatalom. És hogy a központosított, totalitarista, mindenható állam fenntartásának jogosságát bizonyítsák, új igazoló-ideológiát, új alibi-ideológiát keresnek.

És ez közelebb áll egy emberarcú, populista nacionalista szocializmushoz, mint a marxizmushoz. Egyesek valószínűleg azt mondják majd, hogy mindez fölösleges elméletieskedés. Én nem hiszem, mert másként, más taktikai és stratégiai módszerekkel kell harcolni egy beteg ideológia fanatikusaival ellen – mint amilyenek a kommunisták és a fasiszták voltak – és másként egy cinikus,

minden gyilkosságra, árulásra kész, de minden eszmét, fanatizmust, ideológiát, következetességet nélkülöző maffia ellen. Mi maffiával állunk szemben!

Hogy eltereljék a figyelmet az ország valós gondjairól, hogy széthúzást keltsenek, kétnaponként kiabálják: „Jönnek a magyarok!”, „Erdély veszélyben van!”. De én még arra sem tartom őket képesnek, hogy őszinte nacionalista érzelmeik legyenek. Mindez hidegvérrel, cinikusan végrehajtott mesterkedés. Ennek a cinizmusnak tökéletes példája Petre Roman tevékenysége. Ő az első zsidó a világpolitika történetében, aki fasiszta, antiszemita tetteket, folyóiratokat, mozgalmakat támogat (a *România Mare* és az *Europa* lapokat és a köréjük tömörülőket).

És most elérkeztünk egy lényeges ponthoz. Szeretném, ha megértenék, hogy ő ezt a politikailag, gazdaságilag megsemmisítő politikát nem azért folytatja, mert nem jó román, mert zsidó. Bebizonyította, hogy a zsidó népnek is a legnagyobb ellensége, azoknak barátja, akik zsidóellenes pogromokra buzdítanak, a régi vasgárdista Iosif Constantin Drăgannak és az új vasgárdista Eugen Barbunak és C. V. Tudornak a *România Marétól* és az *Europától*. Nem akar ő sem jó román lenni, sem jó zsidó. Szerény, csupán miniszterelnök akar lenni, ennyi, de azt minden áron.

Jellegetes maffiózó típus.

Tegnap megütötte fülemet a megjegyzés: Petre Roman, a gyilkos Valter Roman fia. Veszélyes, felháborító kijelentés, a kollektív bűnösség gondolatának felelevenítése, vagyis kommunista és egyben fasiszta eszme. Bűnös vagy nemzeti származásod miatt (a fasiszták esetében), illetve egészségtelen társadalmi eredetted miatt (a kommunisták szemében). Egyesek mintha ugyanazt az ismérvet használnák, csak most fordított előjellel: Petre Roman kommunista apjának bűntettei miatt vétkes. Ismétlem, súlyos és megengedhetetlen dologról van szó. Ki-ki csupán saját tetteiért és gondolataiért felel. Ennyi. És Petre Roman úr épp elég sok mindenért fog felelni.

De visszatérek a maffia elleni harchoz. Én már hónapok óta nem kiáltozom: Le Iliescuval! Le Petre Romannal! Fölösleges, hatástalan. Illúzió, ha azt hisszük, hogy érdeklik őket a mi, egyelőre elég kis számú „résztvevőt” mozgósító tüntetéseink, ha pedig többen leszünk és valóban veszélyt jelentünk majd, minden habozás nélkül vérbe fojtják a megmozdulásokat, sokkal kegyetlenebbül, mint Ceaușescu tette. Egyetlen út, amely a győzelemhez vezet bennünket, a hatalommal máris elégedetlen, de egyelőre a döntő lépést megtenni még habozó munkások és szakszervezetek meggyőzése. Nekik gazdasági követeléseik vannak, de nincsenek tudatában a gazdaság és a politika közötti szoros kapcsolatnak.

Ahelyett, hogy berekednénk itt a végkimerülésig kiabálva: Le Iliescuval!,

és aztán hazamennénk önmagunkkal elégedetten, hogy megtettük kötelességünket a hazával szemben, inkább mindenki próbálja közülünk meggyőzni, felvilágosítani az elégedetleneket, akik már nincsenek a hatalommal, de még nem álltak az ellenzék mellé sem. Mindenekelőtt a szakszervezeteket.

És akkor egy általános sztrájk, néhány nap alatt és vérengzés nélkül le tudná söpörni a történelem színpadáról ezt a maffiát.

Egységet! Le a maffiával!

Fordította: Hadházy Zsuzsa

• *Így, leírva, nyomtatott formában olcsó, demagóg jelszónak tűnik ez a felhívás: Le a maffiával! Akkoriban és abban az összefüggésben azonban egyike volt a legfontosabb „üzeneteknek”, amivel a tömeghez próbáltam szólni. Ideológiai ellenzék voltam az ellenzéken belül. Rajtam kívül az akkori, úgynevezetten demokratikus ellenzék minden szónokának, vezércikkírójának a „neokommunizmus” volt a rögeszméje, és – innen egy lépésnyire – a baloldal. Én viszont megpróbáltam újra és újra megértetni, hogy nem a baloldal és a jobboldal, hanem a demokrácia és a totalitarizmus küzdelméről van szó. Újra és újra ismétелgettem, hogy a Nemzeti Megmentési Front csak annyiban posztkommunista, hogy legtöbb tagja a kommunista korszakban is betöltött valamiféle, előnyökkel járó tisztséget. Ami távolról sem jelenti azt, hogy valaha valami köze lett volna a marxizmus klasszikusai által megfogalmazott, és az illegalisták által gyakorlatba átültetni próbált kommunista utópiához.*

Én vagyok a második Hajdu Győző?*

Valóság, 1991. július 26.

Mi, politikai radikálisok ugyanazokat követeljük, mint a nemzetiek, csak nem tudjuk elképzelni, hogy nekünk külön demokráciánk lesz, közben pedig Romániában cigánypogromokat hajtanak végre, fasiszta hangütésű, antiszemita lapok jelennek meg.

Az RMDSZ második kongresszusához sokan fűztek nagy reményeket. Számos olyan kérdés foglalkoztatta-foglalkoztatja a romániai magyarságot, amire a választ – jogosan – ettől a marosvásárhelyi kongresszustól várta. Mennyiben tett eleget a hozzáfűzött reményeknek, merre tart az RMDSZ most, a kongresszus után, milyen a hangulat a szövetségben belül? Ezeket a kérdéseket feszegettük Bányai Péterrel, az RMDSZ politikai referensével folytatott beszélgetésben.

– *Milyen a hangulatod az RMDSZ marosvásárhelyi kongresszusa után?*

– Hétről hétre rosszabb. Nem voltak különösebb illúzióim a kongresszussal kapcsolatban, de reméltem, hogy tisztázódnak a fontos dolgok, mint például a súlyos szervezési hibák vagy a káderpolitika kérdése és sok más egyéb. Attól tartok, fölösleges vitákkal fecséreltük el az időt (lásd a társnemzet zavaros fogalmát). Felvetődött a szervezet székhelyének kérdése. Igaz, a romániai magyarság legnagyobb része Erdélyben él, de világos, hogy Bukarestben dől el minden politikai kérdés, itt működnek az ellenzéki pártok vezetőségei, itt vannak a külföldi ügynökségek, a követségek, a külföldi delegációk is inkább ide látogatnak. Ezért szerintem az RMDSZ-nek nagyon erős magra van szüksége a fővárosban, hogy állandó kapcsolatban lehessen ezekkel a szervezetekkel.

Gyakran vetették az RMDSZ szemére, hogy zárkózott, nem nyit eléggé a román ellenzék felé; ebben a kérdésben nem látok lényeges változást. Gon-

* Kérdezt: Bogdán Tibor.

dolok itt Balázs Sándornak *A Hétben* közölt cikkére. Rendkívül veszélyesnek tartom ezt az írást, kiábrándított. Balázs Sándor azt állítja, hogy társadal-munkban létezik ugyan a nacionalista tábor, de ugyanakkor felütötte a fejét az ellentábor is: az egymás nyakába borulást minden feltétel nélkül vállalók csoportja. Figyelem! Nem Hajdu Győzőről ír Balázs, hanem a kongresszuson a harmadik vonalat képviselő csoportról, amelyről a hazai sajtó nem cikkezett. Személyekre bontva: Cs. Gyimesi Éva, Szilágyi N. Sándor és – büszke lennék, ha engem is ebbe a társaságba sorolnának. Itt van Balázs Sándor úr nagy csúsztatása: egyikük nevét sem mondja ki, hamisan idéz cikkekből, tévéinterjúkból. Szerinte Szilágyi N. Sándor arra int bennünket, hogy Radu Ceantea* lelkéért is imádkozzunk, amit ráadásul a Biblia lobogtatásával próbál megerősíteni. Aki látta a szóban forgó tévéinterjút az tudja, hogy Szilágyi N. Sándor arra hívta fel a figyelmünket, hogy a Vatra vezetői közt vannak olyan ellenfeleink, akiknek aljas kijelentéseire nem szabad reagálnunk, nem szabad tőlük idegrohamot kapnunk. Nem arról van szó, hogy ne vegyünk tudomást róluk, hanem politikus magatartással, lezserséggel kell őket kezel-nünk, nem szabad minden kutyaugatásra visszaugatnunk!

Szilágyi N. Sándor elsősorban azt hangsúlyozta: azáltal, hogy a rádióban, a sajtóban túl gyakran és felháborodottan reagálunk ezekre a provokációkra, a magyar lakosságban a veszélyeztetettség érzését keltjük, fokozzuk azt a pszichózist, amely a Vatra érdekét szolgálja. Másrészt, ha csak ritkán, vagy egyáltalán nem emlegetjük azokat a román személyiségeket, akik nem naci-onalisták – léteznek ilyenek is – akkor az olvasóban kialakul az az érzés, hogy „a románok”, „ők”... „boruljunk minden feltétel nélkül egymás nyaká-ba” – ilyen kijelentés, Hajdu Győzöt leszámítva, tudomásom szerint nem hangzott el a romániai sajtóban. Más kérdés, hogy melyik magatartásból mit lehet kiolvasni és ki a megfejtő. Lehet, csak évek múltán látjuk tisztán, kinek volt igaza. Szilágyi N. Sándor esetében arról van szó, hogy ezelőtt másfél év-vel végigjárta azokat a szerinte demokratikus lapokat, például a *România liberă*t, az *Exprest*, amelyekben sajnos megjelentek többé-kevésbé naci-onalista szövegek, sovinszta cikkek is. Rótta a szerkesztőségeket, kidobták az ajtón, visszament az ablakon mindaddig, amíg... mintha kezdtek volna oda-figyelni a szavára. Az ellenzéki újságokban kezdtek megjelenni objektív cik-kek a magyar kisebbségről.

Nem kötöttünk semmilyen kompromisszumot, igenis kiálltunk távlati és mostani célkitűzéseink mellett. Igenis követeltük a magyar nyelvű egyete-met, de nem sértődtünk meg, ha tárgyalópartnerünk nem értett egyet velünk,

* A Vatra Românească elnöke.

ezért nem fasisztáztuk le. Visszatérnék Balázs Sándor cikkére: nem szabad az emberekre rákényszeríteni egy-egy ideológiát – mondja. (A platformszabadságról van szó.) Tudtommal Cs. Gyimesi Éva soha ilyen délibábot nem kergetett: csupán azt szeretné, ha hozzájárulnánk ahhoz, hogy a magyarság politikailag műveltebb, tudatosabb és majd, egy bizonyos fokon, tagozottabb legyen, mint amilyen most. Adjuk meg a lehetőséget, a szót ezeknek az irányzatoknak! Hátha működképesek! Balázs Sándor ismét árnyékpárbajozást folytat: olyan nézetekkel harcol, amelyeket soha senki nem állított.

Volt elképzelés arra, hogy különítsük el az RMDSZ-en belül a politizálók csoportját a szervező tagoktól, amit én ilyen körülmények közt helyeslek. Természetesnek tartom, hogy érdemben döntsek én is arról, milyen mértékben működünk együtt egy másik párttal, szervezettel, viszont tisztességtelennek tartanám, hogy szavazzak gazdasági ügyekben, mert nem értek hozzájuk. Természetes, hogy külön kell választani a kettőt. Ez ellen egy populistá, demagóg szöveggel válaszol Balázs Sándor: azok, akik a mindennapi munkában, a tervezési tevékenységben nem vesznek részt, a szobatudós Cs. Gyimesi Évák, a Szilágyi N. Sándorok stb. ne merjék meghatározni az RMDSZ politikai irányvonalát!

– *Említetted, hogy a kongresszuson a mérsékeltéken és radikálisokon kívül fellépett egy harmadik vonal is.*

– A kongresszuson mindenkinek öt perc alatt kellett összefoglalnia a véleményét. A sematizálásból ered az a következtetés, hogy a marosvásárhelyi kongresszus a mérsékelték és a radikálisok vetélkedője volt. Ha nagyon igyekszem egyszerűsíteni, akkor is legkevesebb három vonalról beszélnek: mérsékelték, nemzeti radikálisok és politikai radikálisok. A nemzeti radikálisok nagy reményeket fűznek a külföldi segítséghez. A nemzeti radikális bonyolult romániai valóságból kiragadja a kisebbségi problémákat, és úgy tünteti fel a bennünket ért jogsértéseket, mintha egy különben normális jogállamban csak minket, magyarokat ütnének. Mi, politikai radikálisok ugyanazokat követeljük, mint a nemzetiek, csak nem tudjuk elképzelni, hogy nekünk külön demokráciánk lesz, közben pedig Romániában cigánypogromokat hajtanak végre, fasiszta hangütésű, antiszemita lapok jelennek meg. Elképzelhetetlennek tartom, hogy a mi sérelmeinket külön orvosolják. Egyébként is, az Iliescutól kapott magyar egyetem egy fabatkát sem ér: másnap visszaveszi. Nem azt mondom, hogy ne próbáljunk tőle egy-egy magyar osztályt visszaharcolni, de ezzel a rendszerrel szemben nincsenek illúzióink. A lényeg – a rendszerváltozás!

– *A kolozsváriak kemény vonalú politikusok, egészen más szemmel nézik a románokhoz való közeledést, mint te. Te, aki a román–magyar kapcsolatokat*

ápolod, valahogy a perifériára kerültél, pedig a bukaresti vonalra nem ez jellemző. Szerinted mi ennek a magyarázata?

– Az úgynevezett nemzeti radikálisok próbálnak letaszítani a pályáról. Domokos Géza talán tisztában van azzal, hogy politikailag radikális vagyok. Úgy érzem – enyhén szólva – nem kedvel. Az ok lehet pusztán személyes ellenszenv is, de a tény tény marad. Nem vagyok Domokos embere. A kongresszuson a két Géza, a két irányvonal közül a reálisabb politikát, a Domokos-féle vonalat választottam. Rossz szervezőnek tartom Domokos Gézát, de még mindig sokkal jobbnak, mint Szócs Gézát. Szócs Gézát nem lehet elmarasztalni emiatt, hiszen költő. Még hozzá kitűnő! Sajnos gyakran összetéveszti vágyait a valósággal. A kongresszuson bejelentette, hogy az RMDSZ napilapja rövid időn belül megjelenik, minden anyagi és szellemi feltétel biztosított erre. Ismétlem, ez nem felelőtlenség, hanem a költő vágyainak és a valóságnak az összekeverése. Beszédmodora csodálatos: metaforikus, szellemes, de sajnos, néha a legközelebbi, legrégebbi ismerősei számára is hermetikus. Politikai koncepciói gyakran kiismerhetetlenek.

– *És Domokos Géza?*

– Domokos Gézáról ellenfelei gyakran mondják: „régí nomenklaturista”. Ez hamis vád, ami a dolgok lényegi, ideológiai, erkölcsi oldalát illeti. Vállalt ugyan kisebb kompromisszumokat, de nem személyes érdekekből, hanem a magyar kultúra megőrzéséért. A Kriterion eredményei, amelyeket napi közelharcban, állandó veszélyben ért el, örök érdeme marad. A „bolsi” jelzőben mégis van egy kis igazság is: nem erkölcsi értelemben, hanem munkastílusban, reflexekben. Bizalmatlan, rossz emberismerő, nem fogadja el a különvéleményt, a bírálatot, felületes szervező (ennek ellenére egyedül dönt), a kollektív munka fogalmát nem ismeri, paternalista. Elkerülhetetlen hibák, évtizedek során rögzült játékszabályok eredménye. Nemes célokért küzdött a dzsungelben-maffiában, ahol a lényeges ügyek titokban, a kulisszák mögött dőltek el. Egy állítólag demokratikus szervezet élén még nem képes megszabadulni ezektől a reflexektől.

Meglepő, hogy Szócs Géza, aki ugyanazokért a célokért harcolva a diktatúra idején a veszélyesebb utat választotta – vállalta a nyílt konfrontációt, az üldöztetést, kockáztatta az életét – most RMDSZ-vezetőként úgy tűnik, nem a tisztán demokratikus módszereket kedveli, hanem a kulisszákat! Pedig nála régi reflexekről szó sem lehet. Akkor miről van szó? Még furcsább: lassan eltávolodik azoktól a barátaitól, akik a forradalom előtt mellette álltak, közben olyan embereket is támogat, akik a diktatúra kiszolgálói voltak, s most hiperdemokratákká váltak. Olyanokat, akik az üldöztetés korszakában átmentek az utca másik oldalára, ha véletlenül meglátták Szócs Gézát. Termé-

szetesen ebben is van logika: ezek esetében szó sincs autonóm szellemiségről, nem mondanak ellent, nincs különvéleményük.

– *Mit gondolsz, mégis miért nem kedvel téged az RMDSZ elnöke?*

– Domokos Géza végtelenül kedves hozzám, de sohasem volt hajlandó öt percnél tovább szóba állni velem. Politikai referensnek nevezett ki, de sohasem érdekelte a véleményem. Nem tudom, miért nem kedvel. Pletykákra gyanakszom. Baráti hangon megbírált, hogy szertelen vagyok. Ez vonatkozhat a magánéletemre, de úgy érzem, a politikai tevékenységemre nem. Hat hónappal ezelőtt odaadtam neki öt cikkemet azzal, hogy mondjon véleményt róluk. Azóta is várom a választ. Ugyanakkor a Polgári Szövetség kongresszusán Alexandru Paleologu megdicséért, olvasta az írásaimat. Párizsban. Erkölcsei dilemmába kerültem: a Polgári Szövetség kongresszusán titkos szavazással beválasztanak az elnökségbe, ugyanakkor az RMDSZ hetventagú választmányába nem kerülök be. Ebből arra következtetek, hogy a romániai magyarság egyes vezetői amolyan második Hajdu Győzőnek tekintenek, mert tartom a kapcsolatot a román ellenzékkel, míg ugyanezért a tevékenységért a román ellenzék beválaszt a vezetői közé.

RMDSZ-beli főnökeim sem bírálatra, sem dicséretre nem méltattak, egyetlen véleményt, egyetlen tanácsot sem kaptam, ami az RMDSZ nevében elhangzott vagy megírt szövegeimet illeti. Tízezrek, néha százvezrek előtt szól-tam a szövetség nevében, ami nagy felelősség, de semmilyen visszajelzést sem kaptam az RMDSZ vezetőségétől. Ezek után úgy érzem, helyesebb magányos farkasként, partizánként folytatnom tevékenységemet. Mondok egy másik példát: gyakran utazom Kolozsvárra. Ott volt a főtitkárság, sokszor találkoztam Doina Corneával, Szilágyi N. Sándorral stb. Ezek a kapcsolatok egy bizonyos ponton politikailag gyümölcsözőnek bizonyultak. Nos, a szememre vetették, hogy a kolozsvári magánútjaimat az RMDSZ-szel fizettetem ki. Természetesen magánjellegű kapcsolataim is vannak Kolozsváron, de ottani időm legnagyobb részét politikai jellegű találkozókkal töltöttem. Ez volt az utolsó csepp a pohárban, ekkor gondoltam először komolyan arra, hogy megválok az RMDSZ-től. Nem sietem el a dolgot, de a sértegetést nem vagyok képes sokáig tűrni. Megalázó, hogy kiszolgáltatott helyzetben vagyok, létbiztonságomat teszem kockára: az RMDSZ-székház pincéjében lakom, a szervezettől kapom a fizetést. Addig, amíg nem találok Romániában vagy külföldön más megélhetési lehetőséget, kénytelen vagyok itt maradni. Életem legmegalázóbb helyzete, hisz 1989 decemberében lemondtam az emigrálásról, bár zsebemben volt a végleges kitelepedési engedély. Szívvel-lélekkel, őrült hit-tel vettem magam a politikába. Rengeteget írtam, beszédeket tartottam, és büszkén állítom, olyan mondatot még nem írtam le, amelyben szentül ne hit-

tem volna. Persze, lehetnek naivságok, közhelyek, ostobaságok ezek a cikkek, de opportunistá mellébeszélések soha. Tisztának érzem magam.

– *Végleges a döntésed, otthagysz az RMDSZ-t?*

– Átmenetileg szövetségi hivatalnokocska leszek, ameddig még eltűrnek, vagy amíg más lehetőséget találok. S ha itt nem találok, kénytelen leszek külföldre menni. Egyszerre lesz tragikus és komikus: én lennék az első RMDSZ-aktivista, aki nem a SRI vagy a Vatra fenyegetése miatt távozik... Természetesen ez csak végső esetként jöhet szóba.

– *Pesszimista vagy.*

– Igen. Egy éven át teljesen naiv módomban hiperoptimista voltam. 1990 decemberében jöttem rá, hogy ez a borzalmasan abszurd helyzet igenis fenntartható, sőt rosszabbodhat is. Én a fasiszta, nyílt diktatúrát is lehetségesnek tartom Romániában. Meg kell mondanom, hogy sajnos a Polgári Szövetség nálam sem a legjobb a hangulat. Nem kívánok részletekbe bocsátkozni, de hogy mennyi ott is az illúzió, a felületesség... Ijesztő. Aki figyelemmel kísérte a Polgári Szövetség kongresszusát, észrevehette, megesett, hogy antiszemita szövegek is elhangzottak, és ami fájdalmasabb, nem is verték vissza őket. Nyerjük meg a tömegeket mindenáron – ez az ő elképzelésük is! Keserűségemhez hozzájárul még, hogy az egyik nagyon határozott hangvételű cikkemre, ami a 22-ben jelent meg, és amiben egynéhány kérdést intéztem az ellenzékhez (például, miért van az, hogy a PSZ minden héten tiltakozik valamiért, de a cigánypogromról nem vesz tudomást? Maradhatok-e ilyen körülmények között a szövetség elnökségében?) sok embertől kaptam visszajelzést, de a Polgári Szövetség vezetői, akikkel hetente többször találkozom, nem reagáltak rá. Ezért vagyok kiábrándult. Határozottan amellelt foglaltam állást, hogy a PSZ párttá alakuljon, mert tudtam, ez csekély, de az egyetlen esély arra, hogy valaki valamit tehessen Románia demokratizálásáért. Valahogy így voltam az RMDSZ kongresszuson is Domokos-párti, mert úgy vélem, pillanatnyilag ez az egyetlen járható út. Naivságomban tavaly megpróbáltam a két Géza közti feszültséget csökkenteni. Természetesen sikertelenül. A klánok közti súrlódások károsak, de még nagyobb bajt okoz e feszültségek táplálása: a híres-hírhedt szőnyeg alá söprés.

– *Vessünk véget ennek: öntsünk tiszta vizet a pohárba, mondjuk ki a hibákat. Mi a helyzet például az RMDSZ vállalkozásával, a Tulipán Kft.-vel?*

– Gazdasági kérdésekben nem vagyok illetékes.

– *Mert kürtőskalácsot árul, de a lapterjesztést nem vállalja, holott kiterjedt hálózata van Erdélyszerte.*

– Titokzatos ügy. Ellenőrizhetetlen pletykákat hallottam. Nem lehetek objektív, mert szerintem a Tulipán ügyvezetői olyan sokat rontottak a bukaresti

RMDSZ székházon belüli hangulaton, hogy félek, túl sok előítélet él bennem velük szemben. Rengeteg pletyka kering arról, hogy az RMDSZ-tisztviselők személyes előnyök megszerzésére használják a szervezetet. Segélycsomagokat, ösztöndíjakat osztanak ki rokonaiknak. Ez nagyon súlyos probléma. Ha rosszindulatú pletyka csupán, miért nem cáfolják meg, hisz ezek a vádak kompromittálják az RMDSZ-t! A múlt héten engem is megtiszteltek egy segélycsomaggal, melyben kávé, cukor, kakaó stb. volt. Kínos, de bevallom: elfogadtam. Utána jutott eszembe, vajon nem a szegényeknek küldték? Állítólag egy éve áll ez a szállítmány az RMDSZ pincéjében...

Másik példa: hónapokkal ezelőtt kaptunk egy videót és egy színes tévét, hozzá körülbelül kétszáz kazettát magyar filmekkel, amelyeket egy közismert magyarországi rendező válogatott és hozott el személyesen az RMDSZ-nek. Mindenki tudja, a forradalom előtt filmterjesztéssel is foglalkoztam, filmklubot rendeztem a bukaresti fiatalok számára a Petőfi-házban. Örültem, hogy ismét terjeszthetem a magyar filmeket. Erélyesen rám szóltak: szó sem lehet róla, senki sem nyúlhat a kazettákhoz! Elolvastam a szerződést, egyetlen kikötés szerepel benne: a kazettákat nem szabad pénzért kölcsönözni. Hónapok óta lakat alatt tartják őket a bukaresti székházban. Vajon ezeket a filmeket azért küldték, hogy még a székházban dolgozók se nézhessék meg őket? Hasonló eseteket még sorolhatnék: mind óhatatlanul rányomja bélyegét a szervezet hangulatára.

– *Sok a szóbeszéd arról, hogy az RMDSZ vezetői személyes előnyöket élveznek.*

– Természetes dolognak tartom, hogy vezető tisztségben lévők személyes előnyökben részesüljenek, ez elkerülhetetlen. Épp ezért tartom demagógiának egyik elnökjelöltünk kongresszusi felszólalását, aki azt állítja, hogy az RMDSZ vezetősége esetében szó sincs személyes ambícióról, hatalomvágyról, mert mi is a mi hatalmunk? Az, hogy a román sovinszta lapok sértegesenek, lepatkányozzanak? A mi életünk csupa áldozat, szolgálat a népért, minden haszon nélkül. Nem kétlem, vezetőink szándékai a legnemesebbek. De hogy a pozíciójuk előnyökkel is jár, ez cáfolhatatlan. Én, aki a szervezet tizedrangú tisztviselője vagyok, meghívót kaptam egy hónapra az Egyesült Államokba, két hónapra várnak Franciaországba. Ez nem jelenti azt, hogy személyes érdekből tesszük, de a túlzott álszerénység szerintem hamis.

Attól tartok, kissé kuszára sikerült ez a beszélgetés, főként, ami keserűségemet illeti, de olyan feszültség él bennem, hogy higgadtabban fogalmazni képtelen vagyok.

Állásfoglalás

O poziție. *Lumea Liberă*, 1991. szeptember 25.

A valóban demokratikus, liberális elveket valló antikommunisták és ezek között a – mondjuk így – fundamentalisták között nem lehet szó akcióegységről.

levő társaimmal azokat a kérdéseket, amelyek e levél tartalmát alkotják, még kevésbé arra, hogy aláírjam ezt a szöveget. Első pillanatra ez formáságnak tűnik, de számomra súlyos, elvi kérdés. Másfél éve támadjuk a jelenlegi romániai hatalmat, azzal vádoljuk, hogy nem demokratikus, elutasítja a párbeszédet a más véleményen levőkkel. És lám, gyakran mi – a demokratikus ellenzék tagjai – is hasonlóképpen cselekszünk, egyhangú nyilatkozatokat teszünk anélkül, hogy legalább megkérdeznénk az úgynevezett aláírókat.

A romániai (és a száműzetésben élő) ellenzék – sajnos – megosztott, felőrli a különböző véleményeket képviselő csoportok közti harc. Ez a gyengeség azonban nem tehető semmissé alapvetően különböző, sőt összeférhetetlen politikai véleményeket valló emberek formái – erőszakolt és mesterséges – egységének mímelésével.

Romániában elterjedt a mítosz, hogy csupán két front, erő, párt létezik: a „neokommunistáké” és az antikommunistáké. Hamis. A hatalmon levők nem „neokommunisták”, hanem egyfajta igazi ideológia nélküli maffiózók, akik különböző (inkább az emberi-mosolygós arcú nemzetiszocializmushoz, mint a revizionista marxizmushoz közel álló) alibi-ideológiákat vesznek kölcsön. Azok pedig, akik kommunistaelenesek, nem feltétlenül demokraták. Romániában is, a diaszpórában is léteznek egyértelműen antikommunista személyek/csoportok, amelyek azonban fundamentalista alapokon állnak. Szerintük az ortodox egyháznak kulcsszerepet kell kapnia a román állam életében,

ugyanakkor pedig legfontosabb hitvallásukat nemzeti-nacionalista érzésük táplálja. Voltaképpen, többé-kevésbé diszkrétén, előveszik a Vasgárda alap- eszméit.

A valóban demokratikus, liberális elveket valló antikommunisták és ezek között a – mondjuk így – fundamentalisták között nem lehet szó akcióegységről. A fundamentalisták gondolkodásmódja nem individualista, hanem kollektivistá. Köztük és a marxisták között az a különbség, hogy az előzőek társadalmi osztályok helyett nemzetről beszélnek, párt helyett egyházzal. De mindkettőjüknél az erős nemzeti, központosított állam játszik főszerepet, misztikus szerepet. A felsőbbrendű értékek nem individualista, hanem kollektivistá értékek. De, paradox módon, éppen a kollektivistá értékek eme fanatikusai óhajtják a társadalom vezetését szinte végtelen hatalmú, karizmatikus vezetők kezébe adni.

Ismétlem, szomorú, hogy a román ellenzék megosztott. De ezekhez a fundamentalistákhoz nem köt más, mint az utolsó negyven év tragédiája miatt érzett felháborodás. Elképzelésük Románia jövőjéről alapvetően különbözik a mi elképzeléseinktől. Nincsenek azonos eszményeink.

Az a javaslat, amely ezeknek a lényeges és nem másodlagos véleménykülönbségeknek a félretételére vonatkozik, politikai naivitás. Az álegységben végrehajtott cselekvés rövid távon segíthet, de hosszú távon politikailag és erkölcsileg egyaránt kompromittál.

Bányai Péter

A Polgári Szövetség Vezetőbizottságának tagja

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Antiszemitizmus Romániában

Amerikai Magyar Népszava, 1991. október 14–18., *Limes*, 1991/1.

Romániában mindig is ügyesen lehetett manőverezni a nacionalizmussal, a sovinszta és antiszemita ideológiák felhasználásával, de az arab- és főleg a Szádám-barát cikkekre ebben az országban egyszerűen nincs vevő.

Gyökerek és sajátosságok

Szubjektív benyomás, személyes vélemény (bár sokan osztják), hogy a klasszikus román antiszemita kevéssé gyűlölködő jellegű, kevéssé éles, mint például a magyar, de szélesebbkörű, elterjedtebb jelenség. Egy lehetséges magyarázat: a román nemzeti mitológia egyik sablonja, közhelye éppen a román nép jámborsága,

toleranciája. S annyiszor ismételték, hogy – legalábbis szóban – néha kénytelenek betartani, mintegy öngazolásként.

De a román gondolkodás, publicisztika és filozófia már a múlt század végétől lényegesen jobboldalibb, mint a magyar – lásd Eminescu idegenülölő antiszemita írásait, valamint a 20. század húszas-harmincas éveinek filozófusait (Emil Cioran, Mircea Eliade) és íróit, költőit (Octavian Goga). Befolyásos, színvonalas baloldali vagy liberális mozgalom, filozófiai iskola nem létezett Romániában, illetve csupán marginális jelenség volt.

Nyilasok és vasgárdisták

A magyarországi nyilaskeresztes mozgalom lényegében a félművelt kispolgárság rétegeire és a lumpenproletariátusra támaszkodott. Egy-egy komolyabb publicista, író ugyan eltévelyedett és csatlakozott olykor a mozgalomhoz, de ez inkább kivétel, mintsem szabályszámba ment. Ellenben a Vasgárda szellemi alapítói és támogatói közt ott találjuk a korszak európai

mércével mértén legszínvonalasabb román gondolkodóit és a görögkeleti egyház képviselőinek tekintélyes részét.

A Vaszgárda-jelenség nem kevésbé tragikus és elrettentő, mint a nyilaskezes, de összetettebb és ellentmondásosabb. Főként pedig kibeszéletlenebb és tanulmányozatlanabb. A vaszgárdista lázadás leverése óta (több mint fél évszázada) ez jeleníti meg azt a „rosszat”, amire nem érdemes szót vesztegetni. A történelemkönyvek pársoros sablon-szöveggel intézték el az ügyet, s az a román közvélemény szemében mindmáig rejtélyes, felderítetlen tabutéma maradt. Ugyanilyen tabuként kezelték Romániában az antiszemitizmust is; csúnya, illetlen dolog, amiről nem érdemes, nem illik, sőt nem is szabad beszélni. Matatias Carp *Fekete könyvén* (1947) kívül a zsidókérdésről nem-hogy könyv, de cikk, tanulmány sem jelent meg.

Az antiszemitizmus problémáját a román köztudatban homály övezi. Állítólag „nem szép” antiszemitának lenni, de hogy miért is „nem szép”, főként pedig mi is történt Romániában ez ügyben, arról nemhogy az átlagembernek, de az értelmiség nagy többségének sincs fogalma.

Az 1967-es háború

Érdekes epizód ebben a történetben az izraeli–arab konfliktus. 1967 a Ceaușescu-korszak „szép éve”. Románia az egyetlen ország a szocialista táborból, amely nem szakítja meg diplomáciai kapcsolatait Izraellel. Ceaușescu külpolitikája még népszerű; az arabellenesség (már csak az arab diákok miatt is) már erős. A növekvő nemzeti gőg („mi nem szakítottunk Izraellel, mint a Szovjetunió és csatlósai”), valamint az arabgyűlölet ekkor még érzékelhetően semlegesíti az antiszemita érzéseket és előítéleteket. Hozzájárul ehhez a klasszikus, leegyszerűsítő *bináris-sematikus* gondolkodás: a Szovjetunió az arabok pártján áll, a zsidók ellen küzd, mi utáljuk a szovjetekeket (és az arabokat), tehát a zsidókat szeretni kell (vagy legalábbis úgy kell tenni, mintha).

Rosen és Ceaușescu

A hetvenes évek végén az Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor (Ceaușescu és a Securitate közvetlen munkatársai az írók közül) vezette *Săptămîna* című lap félig-meddig burkolt antiszemita írásokat kezd közölni. Az egyik ilyen mini-kampány Moses Rosen főrabbi ellen irányul. Rosen, aki kapcsolatai ré-

vén sok szolgálatot tett Ceaușescunak, tiltakozik Eminescu antiszemita publicisztikai írásainak újraközlése ellen. Sikeresen. (Ceaușescu tekintetbe vette a nemzetközi zsidóság esetleges fellépését, amely anyagi, gazdasági károkkal járt volna, bosszúból azonban csak odaszúrta a rabbinak a *Săptămîna* segédletével.) A rabbi erőlesen lép fel újra Vadim Tudor már nem is burkoltan antiszemita uszító versének megjelenése alkalmával. Ceaușescu megint taktikázik. Egy időre (egy évre) eltünteti Tudort a közéletből, és egyelőre a publikálástól is eltiltja: diszkrétan Olaszországba küldi, az ösztöndíjat pedig a hírhedt volt vasgárdista, a Ceaușescu-barát áltörténész (trák-specialista), sikeres, dúsgazdag üzletember és valószínűleg a Securitate nyugati kémhálózatának alapembere, Iosif Constantin Drăgan* adja.

A *Săptămîna*-jelenség akkor még nem befolyásolta számottevően a közvéleményt, különösebb hatást nem gyakorolt; az antiszemitizmust is csupán annyiban sikerült szítania, hogy lejáratva Rosen rabbit („be akarja tiltani a mi nagy nemzeti költőnket” – gondolhatták-mondhatták sokan). Ugyanakkor az első nyilvánvaló jele volt annak, hogy a román nacionalizmus – amely vagy húsz éve lassan, de biztosan államideológiává vált, megtartva retorikáját, de diszkrétan kiszorítva a marxizmus-leninizmus ideológiáját – már megengedhette magának, hogy burkolt formában antiszemita felhangokat üssön meg.

Brucan és Petre Roman

Egyesek (a meggyőződéses, fanatikus antiszemiták) már 1989 decemberének utolsó napjaiban furcsállották, hogy a „Nagy Román Forradalom” hősei, az új vezérek közt (még hozzá az új vezető elit élvonalában) két zsidó is fellelhető: Petre Roman és Silviu Brucan. 1990 január elején azután kezd kiderülni, hogy a Nemzeti Megmentési Front nem sürgeti annyira a rendszerváltást, mint ígérte volt, és a különféle homályos ügyek (terroristák és egyebek) körül megjelennek a külföldi, azaz szovjet KGB-befolyás hipotézisei. A két fent említett személyiség zsidósága, illetve életrajza ekkor már irritálja a román közvéleményt: Petre Roman miniszterelnök édesapja régi, illegalitásbeli kommunista (harcolt a spanyol polgárháborúban), a KGB tisztje vagy legalábbis megbízható embere (1956–58-ban ő felel politikailag a Romániában „menedéket” kapott Nagy Imre csoportért, ezért hol Budapestre, hol Moszk-

* A *Capital* gazdasági hetilap 2002-ben, majd 2003-ban jelentetett meg mellékletet arról, kik a legvagyonosabb román állampolgárok. Drăgan mindkét alkalommal 800 millió dollárra becsült vagyonnal vezette a toplistát.

vába repül, tárgyalt, tájékoztat, befolyásol). Valter Roman ugyan sohasem volt a Politbüro tagja, szerepe azonban óriási, hiszen ő a Dej-rezsim szürke emnenciása. Valter Roman sokkal műveltebb, rafináltabb, intelligensebb politikus, mint a fia, csupán az erkölcsi skrupulusok hiányában hasonlítanak egymásra. Apa és fia egyebekben más súlycsoportba tartozik: az apa profi, a fiú csupán amatőr.

Silviu Brucan régi illegalista kommunista, a román pártlap, a *Scînteia* volt főszerkesztője, az (egyetlenegy) televízió volt vezére, a pártfőiskola volt tanára. Nagyműveltségű, ügyes, kissé túlságosan pökhendi, magabiztos politikus. Évek óta félig-meddig eltűrt disszidens: könyvei jelennek meg Londonban és Moszkvában, előadásokat tart a szocializmus alapvető válságáról stb. Az utóbbi tíz évben szoros kapcsolatot tart fenn szovjet, angol, amerikai stb. követekkel. Ceaușescu idejében ez menti meg a keményebb megtorlástól, de később éppen ez válik gyanússá a román ellenzék és a független román sajtó szemében. Vajon – tesz fel a kérdést – a decemberi forradalom nem egy titkosszolgálati, azaz CIA–KGB forgatókönyv alapján zajlott-e le Brucan úr közreműködésével? Brucan súlyos hibát követett el 1990 januárjában. Egy interjúban a román nép 90%-át „stupid people”-nek bélyegezte és kijelentette, hogy ennek okán húsz évre van szükség, amíg Romániában demokrácia lesz. Ha ő ekkor nem befolyásos politikus, „csupán” politológus és gondolkodó, azt is mondhatnánk, hogy szomorú és súlyos igazságot mondott ki.

Brucan azonban a Front ideológusa volt. Kulcsemberekkortájt kezdett kiderülni az is, hogy éppen a Front késlelteti – minden döntésével – a demokratikus átalakulást. Brucan kijelentése inkább egy új diktatúra bevezetésének igazolásaként hat, mintsem objektív elemzés konklúziójaként. Másrészt a román népet évtizedeken keresztül etették azzal, hogy intelligensebb, jobb, szorgalmasabb, békésebb, tehetségesebb és szebb, mint a többi nemzet. Egy ilyen kijelentés még egy tősgyökeres román nemzetiségű politikus szájából is megdöbbenést keltett volna. De hogy az illető politikus zsidó, illetve zsidó származású, és volt sztálinista pártaktivista is egyben – ez már nyílt provokációnak számított.

Ekkor jelennek meg az első nyílt antiszemita kirohanások és feliratok a két politikus ellen. Február elején Petre Romant újságírók faggatják az antiszemita megnyilvánulásokról. A miniszterelnök válasza a később megszokottá vált köntörfalazás: „Romániában nincsenek antiszemita megmozdulások.” Amúgy siet kijelenteni, hogy apja a demokratikus szocializmusért küzdött egy életen át, és semmi köze sem volt Nagy Imréékhez (súlyos csúsztatás, hiszen Valter Roman interjút is adott ebbe a kérdésben, amelyben ugyan szépitgette, illetve kisebbítette, de egyáltalán nem tagadta szerepét a Nagy Im-

re-ügyben). Arról nem is szólva, hogy Valter Roman mindig bizonyosságot tett feddhetetlen román nemzeti érzelmeiről, egy életen át aggódott Románia területi integritásáért (természetesen nem Besszarábia, hanem Erdély kapcsán). Egyébként Valter Roman váradi, asszimilált magyar kultúrájú rabbi fia volt, magyar neveltetésben részesült, de esténként a kommunista rendszer által betiltott román nemzeti dalokat hegedült fiának, a kicsi Petrének – aki, bár zsidó apa és spanyol anya gyermeke, színromán, sőt görögkeleti vallású. A miniszterelnök átlátszó megnyilatkozásai felborzolták a kedélyeket, és az ellenzék primitívebb rétegeiben újabb antiszemita reakciót váltottak ki. 1990 februárjában még a Nemzeti Parasztpárt lapja, a *Dreptatea* is közölt egy-két antiszemita cikket. Rövidesen megbánták (a külföldi sajtó figyelmeztetésére), és azóta parasztpárti antiszemita megnyilvánulás nem fordult elő. Sőt, a *Dreptatea* az egyetlen pártlap, amely 1991 nyarán nyíltan és bátran szembeszállt az Antonescu-kultusszal.

1990 tavaszától 1991 nyaráig az ellenzéki tüntetéseken kevesebb az antiszemita megnyilvánulás, noha gyakorta elhangzanak a két fent említett politikus eredetét firtató célzások, az ellenzéki sajtó pedig kritikus hangvételű cikkeiben anyakönyvben szereplő nevükön – Neulander, Bruckner – nevezi őket.

Petre Roman és a România Mare

1990 nyarára az új hatalom megszilárdult, és megpróbálta megsemmisíteni az ellenzékét. Az Iliescu-rendszer politikájának legfeltűnőbb és legfelháborítóbb manővere a bányáspogrom volt. Nem csekélyebb jelentőségű a hatalom és a Securitate legkeményebb magjának (amelyet pár hónapra diszkréten kivontak a forgalomból) nyílt összefogása. A hírhedt *Săptămîna* volt vezetői, Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor, közismert sovinszták, antiszemiták és Securitate-kollaboránsok levelet írnak Petre Romannak, amelyben felajánlják segítségüket az ellenzék és a nemzeti kisebbségek elleni harcban. A levélben nyíltan szólnak arról, hogy milyen módszerekkel, stílusban és milyen ideológia alapján fognak harcolni a Securitate rehabilitálásáért („megvédjük hazánkat a külföldi ügynököktől és az itteni ötödik hadosztálytól” – tehát a magyaroktól, zsidóktól és a román ellenzéki értelmiségiektől). A másolat Andrei Pleșu kultuszminiszter birtokában van, aki már többször jelezte, hogy nyilvánosságra hozza. Petre Roman válaszként a Kulturális Minisztérium megkerülésével (amelyet becsületes volt-ellenzékiek vezetnek mindmáig) támogatja az azóta hírhedtté vált *România Mare* alapítványt és lapot. 1991 nyarán megalakult a Nagy-Románia Párt is.

Egyébként Vadim Tudor egyik leglátványosabb antiszemita megnyilvánulása egy vers volt, amelyben örömét fejezte ki Valter Roman halála fölött. Petre Romanról köztudott, hogy hisztérikusan védi apja emlékét, akárhányszor annak kommunista, illetve KGB-s tevékenységét bírálják, de amikor a „zsidó Valter Roman” halálát ünneplik, azt furcsamód megbocsátja. A *România Mare* megjelenése első évében még megkímélte a zsidókat: akkor még csak a magyarság és a román demokratikus ellenzék ellen uszított.

Az *Europa* és az arab kapcsolat

1990 közepén jelenik meg Ilie Neacșu* vezetésével az *Europa* című lap. Eleinte nem kelt feltűnést, egy a sok közül, szerkesztői többé-kevésbé ismeretlenek, lassan azonban kiderül, hogy egytől-egyig Securitate-ügynökök, amolyan másodosztályú tisztek, akik eddig a háttérben működtek. A lap ugyanazt a politikát követi, mint a *România Mare*. Nyelvezete kevésbé vulgáris és uszító, de lényegében szókimondóbb, veszélyesebb. Igazi feltűnést az Öbölháború idején kezd kelteni. A román sajtó nagy része felületesen tudósít ugyan a háborúról, de mind az ellenzéki, mind pedig a kormánypárti lapok a Szaddám ellen fellépő koalíciós erőket támogatták. Az *Europa* ellenben nyíltan Szaddám Husszein oldalára állt, cikkeiben diktátornak minősítette Bush elnököt, szidta Izraelt és a cionizmust. Elítélte a román kormányt, amely az amerikaiakat támogatta, s ezáltal – úgymond – elrontotta a román–arab politikai és gazdasági kapcsolatokat, ártott Románia érdekeinek, kiszolgálta a cionizmust. Az iraki diktátor melletti kampány figyelemreméltó. Romániában mindig is ügyesen lehetett manőverezni a nacionalizmussal, a sovinszta és antiszemita ideológiák felhasználásával, de az arab- és főleg a Szaddám-barát cikkekre ebben az országban egyszerűen nincs vevő. E kampány egyetlen magyarázata: a pénz. Köztudott, hogy a Securitaténak van egy szárnya, az „arab connection”, amely terroristák kölcsönös kiképzésével, fegyverüzletekkel stb. foglalkozott. Az is köztudott, hogy 1982-ben arab nemzetiségű bérencek kíséreltek meg bombamerényletet a Szabad Európa Rádió ellen a Securitate megbízásából. Úgy látszik, bizonyos arab körök elvárják román kollégáiktól, hogy anyagi támogatás fejében nyíltan is arabbarát álláspontra

* Az *Europa* lapigazgatója később a Nagy-Románia Párt tagja lett, de elvbarátai eltávolították, mert túlságosan szélsőséges ideológusnak bizonyult. Ellenben a kormánypárt, a PSD felvette tagjai közé, 2000 decemberétől a párt szenátora.

helyezkedjenek. Még akkor is, ha ez a kampány hatástalanul elsikkad. Lojalitási gesztus lenne?

Ez volt az az úgynevezett harmadik erő, a nyíltan fasiszta (volt securitatis) ellenzék első megnyilvánulása. Elsősorban a demokratikus ellenzékot támadják, de a kormányt sem kímélik már, nyíltan követelik a katonai diktatúra bevezetését, a Securitate teljes rehabilitálását és visszaállítását. 1991 tavaszára már a magyarokról is majdnem megfélemlenek. A zsidóságot vádolják minden rosszért, ami Romániában történt: ők a felelősök a kommunizmus bevezetéséért, még a '89-es decemberi puccsért is. Aztán a 20-as évek klasszikus antiszemita írásait kezdik fordításban közölni. Ekkor kapcsolódik be az antiszemita kórusba a *România Mare*, több szerző a két lapban felváltva közöl.

Románellenes rágalmak?!

E különös fejlemények egyik lehetséges magyarázata: a szellemet (a harmadik erő ideológiáját) a hatalom szabadította ki a palackból, de tán meg is bánta, hisz szemmel láthatóan nem bírja uralni. A helyzet azonban bonyolultabb, már-már érthetetlen. Pár hétre rá, hogy megütik a nyílt fasiszta hangot, hogy pogromra uszító antiszemita cikkeket kezdenek közölni, mindkét lap kitüntetést kap a Belügy- és a Védelmi Minisztériumtól. Pedig a kormány feje mégiscsak zsidó származású. És e lapok nyíltan kimondják: Románia vezetésében minden szinten csak tősgyökeres román hazafiak vehetnek részt, s szerintük az egyetlen megoldás kijutni a mai krízisből: nemzeti jellegű katonai diktatúra bevezetése!

A főrabbi (és a nemzetközi közvélemény) nyomására a Roman-kormány nyilatkozatot tesz közzé az antiszemitizmus ellen. A nyilatkozat azonban semmitmondó általánosságokba sikkad. Nem nevezi nevén egyik lapot sem, úgy általában ítéli el az antiszemitizmust. Ez egyáltalán nem zavarja a fent említett kiadványok szerkesztőit, hisz ők sem tartják magukat antiszemitának – csupán cionista-elleneseknek és igaz hazafiaknak.

Újabb robbanás a jászvásári antiszemita pogromok évfordulóján. Ekkor mondja ki először a főrabbi az egész román közvélemény előtt, hogy Romániában igenis történt zsidóüldözés, és 300 ezer zsidó állampolgár haláláért nem a németek, hanem az Antonescu-rendszer a felelős. Ez teljesen sokkolja a közvéleményt. A parlament alig pár hete mint kiemelkedő nemzeti hősről emlékezett meg Antonescu marsallról (csak azok a fránya magyarok nem voltak hajlandók felállva tisztelni a vezér emléke előtt). A közvélemény mit sem

tudott a népirtásról, amit még természetesnek lehetne tartani. De nem is akar tudni, és ez már ijesztő.

A kormánypárti és ellenzéki sajtó ugyanabban a hangnemben fejezi ki döbbenetét a főrabbi „románellenes” rágalmai miatt. Még az *Academia Catavencu*, ez a közismerten bátor és nacionalizmus-ellenes élclap is a rabbit és Elie Wieselt bírálja. Kivétel a parasztpárt lapja, a *Dreptatea*, és részben a *România Liberă* napilap. Az *Expres Magazin*, ez a köztiszteletben álló, független ellenzéki hetilap július végi számában „elemző” cikket közöl a *KGB és az antiszemitizmus* címmel. Nem többet és nem kevesebbet állít, mint azt, hogy az utóbbi két-három évtized antiszemita megnyilvánulásai mögött mindig a KGB állt. A Szovjetunió kompromittálni akarta Nyugat-Németországot, ezért támogatta a neonácikat, KGB-ügynökök segítségével gyaláztak meg zsinagógákat, zsidó temetőket – állítja a lap. A Szovjetunió kompromittálni akarja a magyar- és lengyelországi demokratizálási folyamatot: ezekben az országokban is a KGB áll minden antiszemita megnyilvánulás mögött. (A *Szent Korona* mint KGB-ügynökség?!) Romániában tulajdonképpen nincs is antiszemitizmus, minden csupán a rabbi gyanús céllal megfogalmazott románellenes vádja. A cikk felkéri Izraelt, váltsa le a főrabbit (talán ő is KGB-ügynök?) Fájó, hogy a szerkesztők őszintén hisznek az efféle badarságokban. Aki antiszemita, az KGB-ügynök, aki leleplezi az antiszemitizmust, az is KGB-ügynök. Világképük megrekedt az angyalok (vagyis a jó nemzeti érzésű demokraták) és az ördögök (azaz a KGB-ügynökök) örök harcának sematikus dichotómiájánál.

És egy további hihetetlen, de megtörtént, a helyzetre jellemző eset. A román kormánypárt egyik képviselője egy külügyi bizottsági ülésen felszólította a kormányt, intézzen ultimátumot Izraelhez: vagy leállítja a románellenes kampányt (a román antiszemitizmus bűneinek leleplezését), vagy fizessen kártérítést az utolsó negyvenöt év szenvedéseiért – lévén, hogy a kommunizmust izraeli ügynökök hozták a román nép nyakára.

De politikus és újságíró szájából egyaránt mindennaposak az olyan „leleplező” kijelentések is, hogy az ellenzéki Társadalmi Párbeszéd Csoport magyar kémügynökség, az ellenzéki lapok egy részét pedig a Mossad pénzeli és irányítja. A kampányt sajnos megkönnyíti a főrabbi kompromittált múltja. A zsidók emigrálásának engedélyezésének érdekében túlságosan is sok kompromisszumot kötött a Ceaușescu-korszak alatt: például kérte az Egyesült Államoktól a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény elvének megítélését „Ceaușescu demokratikus országa” részére. A főrabbi akkoriban csupán a Horthy-rendszer zsidó áldozataira emlékezett, és ezzel némileg támogatta a rendszer propagandáját (vagyis azt a szlogent, miszerint a ma-

gyarok elhurcoltak és elpusztítottak 150 ezer zsidót, a jó románok ellenben védték őket).

Külön figyelmet érdemel a jászvásári Elie Wiesel-incidens. Az ismert máramarosi származású író beszédében elítélte a mindenkori román antiszemitizmust. Egy asszony a hallgatóságból felugrott és felháborodottan szakította félbe: hazugság, rágalmazza népünket, gyalázza a hős Antonescu marsallt – kiabálta. Elie Wiesel azonban beszédének elején tartott csupán, általánoságokat mondott, és ami ellen a nő tulajdonképpen tiltakozott – az Antonescu-rendszer bűne, a mai antiszemitizmus – az a beszéd még fel nem olvasott részében következett. Vagyis az ügy pikantériája – ami egyben bizonyíték az ügy *megrendezetsége*re – az, hogy a hölgy túlságosan hamar ugrott fel tiltakozni. Hogy az incidens megrendezetsége még nyilvánvalóbb legyen: a nőt civil ruhás rendőrök azonnal kivezették egy várakozó autóhoz, az autó rendszámtábláját eltakarták az újságírók elől, és másnap a város rendőrfőnöke nyíltan megfenyegette azokat a riportereket, akik az ismeretlen tiltakozó kiléte felől érdeklődtek!

Az antiszemita kampány mondvacsinált, mesterkéltnél jellegét bizonyítja az is, hogy a 23 milliós Romániából alig pár tízezer zsidó származásúak (a zsidó közösség többsége már kivándorolt): ebből 16 ezret tartanak nyilván. Nagy többségük nyugdíjas. A két említett politikuson kívül alig egy-két aszimilált zsidó származású személyiséget találni a közéletben.

Világos, hogy nem spontán megnyilatkozásokról van szó, hiszen a cikket régi, dörzsölt Securitate-ügynökök és pártaktivisták írják. Csupán feltételezésekbe bocsátkozhatunk. A hatalom több klán között oszlik meg, ezek pedig kölcsönösen zsarolják egymást.

A Securitate szerepe

A furcsa, áttekinthetetlen romániai hatalmi erőviszonyokat jól példázza, hogy sok, többnyire ellenőrizhetetlen mendemonda kering, melyek szerint a börtönben ülő volt Securitate-ügynökök – ha nem is éppen irányítják a mai titkosszolgálatot, illetve politikát, de – gyanúsán jól informáltak és túlságosan rövid idő alatt jutnak bizonyos adatok birtokába. E csoportoktól nem is lehet rossz néven venni, hogy Románia elszigetelésének hívei, a nyílt és (ha lehet) katonai jellegű diktatúra pártján állnak és megpróbálják megghiúsítani a kormány próbálkozásait az irányban, hogy Európa szemében Románia úgyahogy szalonképesé váljék. A kormány kunyerál, szépeket nyilatkoztat, s e csoportok a háttérben dolgoznak. Munkájuk eredménye az lehet, hogy Európa

végképp lemond Romániáról. A cél a teljes elszigetelés, amely azonban – természetesen – nem a hatalom vétkeinek következménye, hanem Európa bűne, amelynek mi, ugye, amúgy sem kellünk. Eközben nemcsak a nacionalizmus, hanem a Nyugat-ellenesség és a xenofóbia is erősödik, s így majd az egész ország is elfogadja a teljes elszigetelődést és a diktatúra nyílt bevezetését.

Kiváltságok vagy pozitív diszkrimináció?

Privilegii sau discriminarea pozitivă. *Meridian*, 1991. november-december, *A román ellenzék dilemmája* címmel: *Amerikai Magyar Népszava/Szabadság*, 1992. február 28.

Éppen azok hangoztatják a kollektív bűnösség elvét, akik erőteljesen tiltakoznak a közösségi jogok legitimitása ellen.

interetnikai feszültségek feloldását akarják elérni, általában a következő megfontolásokból, gondolatmenetekből indulnak ki:

A történelem során számos összeütközés és feszültség létezett, de talán soha még olyan erővel nem robbant ki a gyűlölet, mint az utóbbi két évben, bár most van az első történelmi pillanat, amikor az egyenlenségeknek már nincs valós tétjük. (Nem is beszélve az 1989 decemberének testvéries hangulata által teremtett hatalmas esélyről, amely esélyt néhány hét alatt elvesztek.)

A történelem folyamán, különösen a forradalmak, illetve a világháborúk idején, sok ízben felvetődött Erdély hovatarozásának kérdése. Ebben meghatározó szavuk volt a nagyhatalmaknak, a geopolitikai ismérveknek. És nem volt mindegy, hogy az utolsó háborúban (vagy legalábbis annak utolsó hónapjaiban), melyik ország volt a győzők táborában. Erdély sorsa tehát hosszú időszakok alatt bizonytalan volt. A románok és a magyarok közti ellenséges érzések mégsem öltöttek akkora méreteket, mint az utóbbi két évben. Ma már ez a tét – Erdély hovatarozása – egyszerűen nem létezik. Legfeljebb néhány beteges elmében. A valóságos tét ma sokkal kisebb és sokkal beláthatóbb: a magyar kisebbség óhaja, hogy autonóm intézményeinek keretei között megőrizhesse nyelvét és kultúráját. És mégis ellentmondásos helyzet alakult ki: napjainkban az a magyar, aki egy anyanyelvű líceumért küzd, talán nagyobb dühöt és gyűlöletet ébreszt, mint őse, aki valamikor esetleg valóban harcolt

Erdély Magyarországhoz tartozásáért. A leegyszerűsített, bár lényegében helyes magyarázat gyakran megjelent az ellenzéki román sajtóban is. A jelenlegi hatalomnak szüksége van a veszély- és ellenségképre, hogy fenntarthatson egy túlbürokratizált központosított államot, egy erős (fanatizált) hadsereget (amelyet éppen a parlament hatalmazott fel arra, hogy túllépje egy normális ország hadseregének hatáskörét), egy erős titkosszolgálatot. Azért, hogy elvonja a figyelmet az ország valós problémáiról, amelyek a hatalom hibái vagy éppen bűnei következtében jelentek meg. Az egész országban elharapózódott az ingerlékenység, és a nacionalista propaganda hatására (ebben főszerepet a TV játszik) elérte végső határát. A hatalom tudatos – esetleg tudatalatti – óhaja a Jugoszlávia-szindróma kiváltása, de, amennyiben lehetséges, „spontán” módon. Egyelőre nem sikerült. A hisztéria-hadjáratok (amelyek nálunk a választási hadjáratokkal esnek egybe) időben már túl sokáig tartanak. Hol az ellenzék, hol a magyarok, hol a zsidók, a cigányok, a görög-katolikusok stb. ellen. A várt hatás elmaradt, mivel a lakosság túlságosan bódult és kimerült. De a próbálkozások folytatódnak. Ez lenne bizonyos jól ismert jelenségek nagyvonalakban való felvázolása. Ami azonban jelen pillanatban foglalkoztat és gondot okoz nekem, az a mód, ahogy a demokratikus ellenzék megközelíti ezt a kérdést.

A lehetséges megbékélés távlati kibontakoztatásának lehetősége nem Iliescu, Ceuntea, Roman, Tudor és társaik kezében van.

• Radu Ceuntea, a Vatra és a PUNR egykori vezetője, az egyetlen személyiség a fentebb felsorolt négy közül, aki egyszerűen eltűnt a politika színpadáról.

A megbékélés, sőt testvériesség kulcsát az ellenzéki pártok tevékenységében kereshetnénk. A magyarok nagy része (remélem), vagy legalábbis azok, akik a lejáratási kampányok – a pogromra és a bosszúra való felhívások – ellenére megőrizték tisztánlátásukat, soha nem azonosították a fent említett urakat a román néppel. Azt a román szomszédot vagy munkatársat pedig, aki évekig barátunk volt, most viszont hátat fordít nekünk, inkább sajnáljuk, és a propaganda áldozatának tekintjük. Egy szép napon valószínűleg ismét megbékélünk egymással. (A székelyföldi helyzet más elbírálás alá esik. Az ottani emberek – többségükben földművelők – századok óta etnikailag kompakt tömegben élnek. A románokkal inkább csak az utolsó évtizedekben kerültek összeköttetésbe. A térségben élő románok 90%-a „véletlenül” a kommunista megtorló erők sorába tartozott. Elkerülhetetlen volt, hogy az egyszerű ember fejében ne alakuljon ki az egyenlőség képzelete a román és az elnyomó között.)

A megbékélésnek vagy éppen a testvéresülésnek a kulcsát az ellenzéki pártok tevékenységében láttuk. És ezek a pártok lassan-lassan, többé vagy kevésbé, kiábrándítottak. Szeparatizmussal vádoltak *minket*. Most voltaképpen *minket* szigetel el még azoknak az erőknél a nagy része is, amelyek felé reményeinkkel fordultunk. (Az utolsó csepp: a Hargita–Kovácsna jelentést a PNL, a PNT, a MER parlamenti képviselői is aláírták.) Sokan megkérdőjelezzik az etnikai alapokon szerveződött pártok létjogosultságát vagy létezésének értelmét. De az ellenzéki pártok közül egyik sem méltóztatta legalább egy kicsit figyelmesebben megvizsgálni ezt a kérdést. Üres, felületes megbékélési nyilatkozatokat tesznek közzé.

A román ellenzék vezető személyiségei közül túl kevesen tették fel maguknak a kérdést: mit is jelent a közösségi jogok fogalma, illetve a pozitív diszkriminációé? Általában összekeverik azt a kiváltság gondolatával. A különbség tisztázásának kedvéért, ahelyett, hogy elméleteket gyártanánk, vegyünk egy konkrét példát. Tavaly volt az AZR-nek, a demokratikus, független újságírók szövetségének alakuló kongresszusa. Valaki azt javasolta, hogy a szervezet vezetőségében tartsanak fenn néhány helyet a nemzeti kisebbségek újságíróinak. Azonnal megszületett a válasz: „Mi demokraták vagyunk, nem vagyunk nacionalisták, nekünk mindegy, hogy románról, magyarról vagy zsidóról van szó, kinek-kinek politikai tisztessége és szakmai hozzáértése érdekel, döntsünk demokratikus, titkos szavazással”. Egyetlen „apróságot” felejtettek el: mi, magyar újságírók, rendszeresen olvassuk a román sajtótermékeket, nagyon jól körvonalazott értékskálánk van. A román újságírók azonban, mivel nem ismerik a kisebbségek nyelvét, nem olvashatják sajtónkat, semmilyen tárgyilagos ismervük nincs egyik vagy másik magyar újságíró megítéléséhez. Az információ-áramlás egyirányú. Hasonló vita alakult ki a romániai magyar nyelvű írók önálló PEN Klubjának létjogosultsága körül is.

Más példa: a Polgári Szövetség nyilatkozata a kisebbségekről. Egy sor jog, egy sor kötelesség. Bizonytalanságot ébresztettek bennem a kötelességek. Én mint magyar, ha meg akarom őrizni nyelvemet és kultúrámat, hátrányos helyzetben vagyok román honfitársaimhoz képest. Tehát sajátos jogokra van szükségem. Nem kiváltságokra, hanem pozitív diszkriminációra. De kötelességeimnek azonosaknak kell lenniük minden állampolgár kötelességével. A szóban forgó nyilatkozatban felhívják a figyelmemet arra, hogy tartsam tiszteletben a határok sérthetetlenségét, az ország önállóságát stb. Mint román állampolgár, egyetértek ezzel. De miért hívják fel erre ismét külön a figyelmemet egy kisebbségekről szóló okmányban? A sorok közötti üzenet megalázó és sértő számomra. És körülbelül ez az értelme: mi románok meg vagyunk győződve arról, hogy el akarjátok tőlünk venni Erdélyt, gyertek, kössünk egy

alkut: ha lemondtok az irredentizmusról, kulturális stb. jogokat adunk nektek. Más kötelesség: a román nyelv ismerete. Vitathatatlanul szükségesnek tartom, hogy ismerjem ama ország többségének a nyelvét és kultúráját, amelynek állampolgára vagyok. De zavar a kötelesség fogalma. Egyetlen normális demokratikus ország sem kötelez ilyesmire törvények vagy az alkotmány útján. A mindennapi életben gazdaságilag, társadalmilag, kulturálisan és politikailag hátrányos helyzetbe kerülök, ha nem ismerem a többség nyelvét. Minden ember, akinek esze van, megérti ezt. És az a kevés, aki nem érti meg, saját bőrén tapasztalja majd nyelvi műveletlenségének hátrányait. És abban a pillanatban önként tanulja majd meg a nyelvet, sokkal gyorsabban és hatékonyabban, mintha törvények, alkotmányok satöbbik kényszerítenék.

Én általában minden téren kerülném a kötelesség gondolatát. Amennyire lehet. A tilalom a tiltott gyümölcs eszméjét kelti. Orosz íróknál olvastam valahol, milyen reakciója volt egy moszkvai polgárnak a múlt század 20-as éveiben, amikor a következő tilalmat olvasta a villamoson, amelyen utazott: „Földre köpni szigorúan tilos!”. A bugrisok zavartalanul köpködtek továbbra is. De a civilizált emberek sértve érezték magukat, megalázta őket ez az új tilalom.

Manapság divatos mondás: „Minden szélsőség veszélyes, de harcoljon mindenki saját szélsőségei ellen”. Szépen és udvariasan hangzik. Valójában azonban a kétértelműségek nélküli, a jelenség alapos vizsgálatán alapuló világos állásfoglalás megkerülésének az igazolása. Arra való próbálkozás, hogy egyenlőséggel kerüljön a román és a magyar nacionalizmus közé. Történelmileg tekintve mindkét nacionalizmus sok rosszat tett. És semmi értelme nincs méricskélni a károk mértékét. Ez a történészek feladata. A politikusoknak azonban a jelennel és a jövővel kellene foglalkozniuk. És ha lemondának erről a rövidlátásról („ki-ki a sajátjával”), és eltöntenének egy hetet a székelyek között és egy hetet Budapesten, hogy a színhelyen tanulmányozzák a magyar revizionista-soviniszta-irredenta jelenséget, megértenék, hogy van különbség nacionalizmus és nacionalizmus között. Más az elterjedtség és a veszélyesség foka.

Romániában 3–4, több százezer példányszámban megjelenő – a hatalom által támogatott – és leginkább a hadseregben, a csendőrség és a titkosrendőrség körében terjesztett fasiszta lap létezik. Magyarországon 2–3, néhány ezer példányszámban megjelenő (aminek a felét nem adják el), leginkább a lumpenproletáriátus által olvasott lap van, amelyeket az ügyészség figyel, és rendre-rendre betilt.

Romániában körülbelül száz olyan nacionalista folyóirat létezik, amely nap mint nap, a maga egészében megsérti a magyar közösséget. Éppen azok

hangoztatják a kollektív bűnösség elvét, akik erőteljesen tiltakoznak a közösségi jogok legitimitása ellen. A romániai magyar sajtóból még senki nem tudott egyetlen, a román népre nézve sérelmes cikket sem idézni. (Kivéve, ha azonosítjuk a népet a hatalommal vagy a Vatra Româneascăval.)

Az egyik esemény, amely kirobbantotta az 1990. március 19–20-i magyar-ellenes dühöt, a tüntető vatrás tömegbe autójával belehajtó és sok sérülést okozó magyar sofőr világgá kürtölt esete volt. Sokkal kevesebb reklámot csaptak a marosvásárhelyi rendőrség nyilatkozatának, amely leszögezte, hogy a sofőr részeg volt, és a kocsiában ott ült a felesége és a sógora – mindketten román nemzetiségűek. A kollektív emlékezetben (sajnos a demokratikus ellenzékhez tartozó sok román emlékezetében is) ez az eset úgy maradt meg, mint egy interetnikai összeütközés.

A nacionalista sajtó által több százszor idézett másik példa a volt magyar elnök, Szűrös Mátyás nyilatkozata. Az eredeti így hangzott: *ebben a földben pihennek a magyarok ősei is és a románok ősei is. A Rompres hírügynökség fordítása: Erdély ősi magyar föld.* Még a román ellenzék vezetői sem vették maguknak a fáradságot, hogy ellenőrizzék ezt a „szabad” fordítást, bár felhívták a figyelmet erre a különbségre. Így lett Szűrös Mátyás gyanús, revizionista alak a román kollektív emlékezetben. Egyébként a mai magyar történészek, politikusok, gondolkodók nagy része számára maga a kifejezés, „magyar föld” is anakronizmusnak számít. Elmúlt századok fogalmának. Nem hiszem, hogy a földnek, a hegyeknek, az erdőknek volna nemzetisége.

Nemrégiben hallottam néhány ellenzéki vezető „naiv” javaslatát: „Szervezzünk egy beszélgetést az RMDSZ és a Vatra Românească között, hiszen ott is vannak rendes, nem szélsőséges emberek.” Nem tudok rájönni, hogy valódi naivitásról van-e szó vagy politikai demagógiáról. Nem vonom kétségbe, hogy a Vatra Româneascăban is vannak becsületes emberek. Ilyen becsületes (becsapott, megtévelyedett) emberek voltak a kommunista pártokban is (különösen az illegalitás éveiben) és a fasiszta pártokban is. Olyan eseteket is ismerek, amikor SS-tisztek mentettek meg zsidókat. Az ilyenek naiv becsületesége egyáltalán nem késztet arra, hogy tárgyalásokat folytassak, párbeszédet kezdeményezzek a szóban forgó szervezetekkel. A kérdés továbbra is az: mi a Vatra Românească? Szélsőséges szervezet vagy a románok törvényes képviselője, amelynek szélsőséges vonala is van? Abból a feltételezésből kiindulva, hogy lényegében nem szélsőséges szervezet, azt sugalmaznám, hogy mielőtt leültetnék őket a magyarokkal tárgyalni, javasoljuk nekik, lépjenek be az ellenzék demokratikus szövetségébe. Ha viszont legfőbb céljuk (amit tevékenységük is bizonyít) az, hogy elüldözzék a magyarokat Romániából (mérsékelt irányzatuk csak saját nyelvünkről és kultúránkról való lemondá-

sunk árán fogadna el bennünket), nem világos-e, mire szolgálna egy ilyen Vatra–RMDSZ párbeszéd?

És még egy tragikomikus tapasztalat. Az ellenzék egyik vezető újságírójának hirtelen „zseniális” ötlete támad az interetnikai feszültségek megoldása érdekében: „Keressük fel Domokos Gézát azzal a javaslattal, hogy az RMDSZ még ma számolja fel önmagát – akkor a Vatra is kénytelen lesz néhány napon belül megtenni ezt. Minden megoldódik.” A javaslattevő azt képzelte, hogy az RMDSZ Domokos magánbirtoka, amelyet egyetlen tollvonással megszüntethet, a Vatra pedig csupán az RMDSZ-re adott román válasz, semmi más.

Októberben a *România Liberă* napilap közzétette a román hadsereg néhány hivatalos okmányát – terveket a Székelyföld néhány magyar településének a megsemmisítésére. Nem lepett meg. Minden alkalommal, amikor a hadsereg inogni érzi helyzetét, új diverziót talál ki, új válságot. Minden jel arra mutat, hogy az általános választások elvesztésének esetére kidolgozták a *Végső megoldás* tervét. A legvalószínűbb forgatókönyv a következő: incidenseket provokálnak ki a Székelyföldön, amikre a hadsereg durva beavatkozása lenne a válasz, ez pedig egész székely falvak kiirtásáig menne. A beszámított visszahatás: elkerülhetetlen lesz az egész magyarság fellázadása. És akkor hatalomra jut a katonai diktatúra. A tragédia az, hogy ezzel az ördögi tervvel a kollektív bűnösség elvének alapján az egész székelységet elítélő Hargita–Kovácsna jelentést is aláíró, egyébként semleges, kétértelmű álláspontot képviselő ellenzéki képviselők egy része is egyetértett. És ugyanakkor az ellenzék más, naiv képviselői azt javasolják nekünk, hogy ítéljük el szélsőségeinket, ki-ki a magáét. De kicsodák is, hányan vannak és mit akarnak voltaképpen a romániai magyar szélsőségesek? Van néhány székelyföldi, második vonalbeli RMDSZ-aktivista, aki autonómiát kér. De területi elszakadás nélkül! Gondolatmenetük naiv, zavaros, apolitikus, érzelmi töltetű. 1990 első napjaiban lehetőségem volt hosszasan elbeszélgetni ezekkel a későbbi szélsőségesekkel. Abban az időben nyoma sem volt bennük a hasonló kalandos gondolatoknak. Mai politikájukat én is szélsőségesnek tartom. De csodálkozom, hogy a nyomáshoz képest, aminek két éve ki vagyunk téve, milyen kevesen vannak ezek a szélsőségesek és milyen szelídek. Egyelőre. A magyar kisebbség lelkiállapota az 1930-as évek zsidóinak lelkiállapotához hasonlít. Pattanásig feszültek vagyunk. El fognak úzni bennünket? Megsemmisítenek? Van-e még remény? Vagy jobb, ha mindnyájan kivándorlunk? Közismert, hogy hitlerista újságokban, okmányokban sem beszéltek nyíltan a zsidók fizikai megsemmisítéséről, csupán a „zsidókérdés megoldásáról”. Ceonteák, Romanék stb. nyelvezete, stílusa az előbbiekéhez hasonlít, amikor a „magyarkérdésről” beszélnek. Ha a román ellenzék szilárdabb magatartást tanú-

sított volna, ha valóságos és következetes szolidaritást tapasztalhattunk volna, talán nem kerültünk volna ebbe a kétségbeesett lelkiállapotba. Nem élhetünk Erdélyben két millióan magyarok hat millió román között a nélkül a remény nélkül, hogy legalábbis enyhül majd a feszültség és a gyűlölet. De mit remélhetünk még, ha az ellenzék legtiszteltebb vezetői is csupán üres, felszínes álmegoldásokat javasolnak?

Két éven keresztül minden cikkem, hozzászólásom egy credót, egy majdnem-rögeszmét fejezett ki. Magyar honfitársaimnak újra és újra elismételtem: legyetek türelemmel! Ne esettek kétségbe! A román demokratikus ellenzékkel megdöntjük majd a jelenlegi rendszert, és aztán meglátjátok, hogy egy demokratikus Romániában milyen békésen, a tárgyalóasztalnál oldódnak majd meg sajátos nemzeti gondjaink az ellenzék mai vezetőivel, a jövő Románia vezetőivel. Ma már nem látom ilyen egyszerűen, ilyen optimistán a dolgokat.

Az ellenzéki pártok dilemmában vannak. Félnek, hogy ha nyíltan szembe fordulnak a nacionalizmussal, túl sok szavazatot veszítenek. Ha azonban kijátsszák a nacionalizmus kártyáját, a külföld előtt elveszítik hitelességüket, és hozzájárulnak majd a magyarok, cigányok stb. milliónyinak végső kétségbeeséséhez, aminek beláthatatlan következményei lennének az országra nézve. Egyelőre általában középpártoknak nevezik magukat, és összetévesztik a középpárti magatartást a semleges magatartással.

A román politika vezetői közül nagyon kevesen értették meg, hogy a magyar-, cigány-, zsidókérdés elsősorban románkérdés. Gyakran bíráltam azokat a vezető román értelmiségieket (legtöbbjük a Társadalmi Párbeszéd Csoport tagja), akikben megvolt az erkölcsi és intellektuális bátorság, hogy egész mélységében újragondolják az ország minden problémáját, beleértve a nemzetiségi kérdést is, viszont visszautasították azt, hogy tagjai legyenek valamilyen politikai pártnak.

Elvileg ma sem értek egyet a közvetlen politikai cselekvéstől való távolmaradással.

De mintha már kezdeném megérteni.

„Uram, ez mészárszék, nem a parlament!”

Amerikai Magyar Népszava/ Szabadság, 1991. december 13.

Az átlag román egyre jobban zavarta, hogy munkahelyén, a boltokban, az utcán egy általa ismeretlen nyelvet beszélnek, hisz a tévé és a nacionalista sajtó naponta azt sugallta, hogy ez a nyelv az ősi ellenség nyelve.

A helyszín Kolozsvár egyik mészárszéke. Sorban állunk húsért. A mészáros magyarul beszél néhány vevővel. Egy román rájuk förmed: „Miért nem beszélnek románul?” Mielőtt a magyarok szóhoz jutnának, már csattan is egy másik román válasza: „Uram, nem szégyelli magát? Itt nem uszítunk! Ez mészárszék, nem a parlament!” Jellemző anekdota az októberi parlamenti cirkusz utáni erdélyi hangulatra.

Más tájakon a parlamentben úriemberek vitatkoznak civilizált hangnemben, és a boltokban, kocsmákban fordul elő a durva, gyűlölködő szóváltás, sértegetés. Nálunk mintha fordítva lenne.

De mielőtt az októberi eseményeket ismertetnénk, lássuk az előzményeket. 1989 december 16-tól az év végéig úgy tűnt, hogy a diktatúra elleni közös román–magyar összefogás, a testvéri szellem rövid idő alatt legyőzi a régi etnikai feszültségeket. Az első illúzióromboló, magyarelleses rágalmak 1990. januárjában jelentek meg a sajtóban. December végén országszerte előfordultak szekus- és rendőrlincselések. A Székelyföldön négy román és három magyar rendőr esett áldozatul a tömegek bosszújának. A nacionalista sajtó ezeket az eseteket „románellenes” atrocitásokként tálalta. Még három magyar rendőr meglinceselése is „románellenes” tettnek minősült – állítólag román kollégáikkal való szolidaritásuk miatt kellett bűnhődniük.

A nacionalista kampány második fejezete a Székelyföldről elűzött románokról regél. De mi a valóság? A Ceaușescu-korszakban az úgynevezett kötelező kihelyezési törvény működött. A végzős diák nem dönthetett munkahelye felől; köteles volt elfogadni az állam által kijelölt – többnyire a szülőföldjétől távol eső – munkahelyet. A „véletlen” úgy hozta, hogy a ma-

gyarokat Moldvába, Olténiába, a románokat pedig Erdélybe – főleg a Székelyföldre – költöztették.

1991. januárjában a törvényt hatályon kívül helyezték; kisebb népvándorlás indult meg az ország határain belül. Aki tehette, hazaindult szülőföldjére, rokonai közelébe. Természetesen sok román is elhagyta a Székelyföldet. Egyébként ezeknek több mint fele pártaktivista, rendőr vagy titkosrendőr volt. Ezt a természetes migrációt 1990 elején a románok elűzésekként kezdték tállalni. Az általános pszichózis, bizonytalanság és bizalmatlanságérzés természetesen a Székelyföldön élő román kisebbséget is érintette. Valószínű, hogy az 1990-es marosvásárhelyi véres március után a magyarok nagy része hűvösebben kezdett viselkedett román kollégájával, román szomszédjával, különösképpen azokkal, akik beiratkoztak a Vatrába. Az átlag románt egyre jobban zavarta, hogy munkahelyén, a boltokban, az utcán egy általa ismeretlen nyelvet beszélnek, hisz a tévé és a nacionalista sajtó naponta azt sugallta, hogy ez a nyelv az ősi ellenség nyelve.

Egy év múlva ezek a feszültségek és incidensek már enyhülőben voltak; ekkor azonban a Vatra és a kormányzó párt, a Front, keresztülvitte egy olyan parlamenti bizottság létrehozását, amely a székelyföldi „románellenes” cselekedeteket volt hivatott kivizsgálni. 1991 októberében a bizottság több mint kétszáz oldalas jelentése a parlament elé került. Bevezetője a viszontagságos román–magyar kapcsolatok ezeréves történetét taglalja. Történelmi szemléletének lényege: a magyarság ezer éve ellensége a románságnak, és mindörökre az is marad. A jelentés az említett sajtókampányokat is túllícitálva tállalja az 1989-es decemberi, illetve az 1990 tavaszán bekövetkezett incidenseket. Még a merőben gazdasági jellegű problémákat is a magyar sovinizmus rovására írja. Rendre elítéli a romániai magyarság *minden* szervezetét, intézményét, legyen az politikai, kulturális, gazdasági vagy vallási jellegű. A jelentés felolvasását és az ezt követő vitát a TV egyenesben közvetítette. Három éven át, minden hétfő délután 7–8 órán át folyt a precedens nélküli uszítás. A kormánypárt képviselői mindenestől átvették vatrás kollégáik érvelését, demagóg patetikus hangnemét. Többen követelték a magyarság vezetőinek a letartóztatását, szervezeteinek, újságainak, rádió- és tévéadásainak betiltását, a katonai kormányzat bevezetését a székely megyékben és így tovább.

Az ellenzéki pártok képviselői, akik eddig partnereink voltak a demokratikus konvencióban, nem álltak ki mellettünk. Nem mertek szembeszállni az uszító, nacionalista hullámmal. Félték attól, hogy tömegbázisuk tovább csökken. Hozzászólásaikban nem uszítottak ugyan ellenünk, de határozatlanul dadogtak, mellébeszéltek.

Az RMDSZ-ről tudni kell, hogy válságban van. Az erdélyi magyarság te-

kintélyes része elégedetlen tevékenységével. Vezetői gyakran személyes ambíciók által fűtött klikkharcokra fecserlik energiájukat. A szervezet decemberre rendkívüli kongresszust hirdetett meg, amelyen komoly személycserék is várhatók. Nos, az RMDSZ parlamenti csoportja ezúttal, e belső válság ellenére, ragyogóan szerepelt. Végig megőrizte méltóságát, a sértésekre, rágalmakra kemény érvekkel válaszolt. Pedig szónokait gyakran félbeszakították, lehurrogták. Ilyen közbeszólások is elhangzottak: „Gyilkosok vagytok!” Semmi sem hozta ki őket a sodrúkból; ők nem sértegettek, de nem is hunyászkodtak meg. Dokumentumokkal, adatokkal cáfolták a jelentés hamisításait, torzításait. Saját feszültségüket néha iróniával oldották fel. Egy-egy román parlamenti képviselő túlságosan ostoba, sovíniszta kijelentését tüntetően megtapsolták. (Például, amikor egyikük a pápa magyarországi látogatását gyanús, románellenes cselekedetnek minősítette.)

A legerjedtebb román nacionalista klisé: „Mi, románok, mindig békés és türelmes nemzet voltunk.” Nos, ismerjük be, hogy egy szemernyi igazság van benne. Ha az októberi parlamenti közvetítésekben és egyéb tévéadásokban elhangzott vádaknak csak egyharmadát is elhitte volna egy átlagromán, normális reakciója az lett volna, hogy az első keze ügyébe kerülő magyart húsággal agyonveri. És tulajdonképpen éppen ez volt a célja a parlamenti cirkusznak. „Spontán” etnikai incidenseket provokálni. Petre Roman, a volt miniszterelnök, a Front mai vezetője, külön tévébeszédben buzdította bosszúra a románságot. De nem történt semmi. Egyelőre. Mi is a magyarázata a lakosság passzivitásának? A román természet türelmes volta tény – emiatt szenvedte el minden komolyabb ellenállás nélkül a diktatúrák sorozatát. De van még egy ok. Két éve már, hogy pszichózisban él az ország, egymást érik a gyűlöletkampányok. A magyarellenes kampány csupán egy – igaz a legerősebb – e sorozatban. Pár héttel ezelőtt még a bányászok negyedik „kirándulását” élte át Bukarest lakossága. Közben a lakások mind hidegebbek, a boltokban egyre kevesebb az áru – főleg az élelmiszer –, nő az infláció. Az emberek belefásultak, belefáradtak az egészbe; voltaképpen már senkinek nem hisznek. Kiveszett belőlük a remény, a lelkesedés, de a düh is. Elképzelhető, hogy a következő választásokon csupán a választók fele jelenik meg az urnák előtt, ahol tavaly májusban végeláthatatlan sorok kígyóztak. Akkor még hittek. A zöm, sajnos, a Frontban.

A mindenben uralkodó apátia most nekünk dolgozott. A polgárháború, az interetnikai konfliktusok még nem következtek be. De távlatilag éppen ez az apátia teszi majd lehetővé a hatalom mai bitorlónak, hogy hatalmon maradjanak, szükség esetén pedig katonai-félfasiszta diktatúrát vezessenek be. És itt idézném Moțiu képviselő úr szavait: „Bizonyítékaink vannak, hogy renege-

teg román katonai egyenruhát loptak, és Magyarországra csempészték őket. A cél egyértelmű: a magyar katonák rövidesen román egyenruhába öltözve hatolnak majd be országunkba, lemészárolják egy pár székely falu lakosságát, és elhítetik a világgal, hogy a románok tették. Ezek után nemzetközi segílyt kérnek, és elrabolják szent földünket, Erdélyt.”

Úgy tűnik, nem is olyan nagy a különbség a mészárszék és a parlament között: itt is véres hússal dolgoznak, ott is. Csak az a kérdés, melyikben hogyan. Én mindenesetre inkább a mészárszékre szavazok.

Egyszerűsítések, kétértelműségek, veszélyes tévedések

Simplificări, ambiguități, confuzii periculoase, 22, 1992. február 15–21.

A román demokrácia „eredetisége” abban áll, hogy a reakciós nacionalisták vannak hatalmon, és ezek azonosak a volt nomenklatura tagjaival.

azaz csavargók) abban az illúzióban élünk, hogy nemsokára sor kerül a forradalom második – igazi – szakaszára. A naiv eufóriának ebben az idejében érthető és természetesek voltak a lelkes, de egyszerűsítő diskurzusok, jelszavak. Forradalom idején – vagy annak közeledtével – nem végezhetsz bonyolult elemzéseket. Természetes, hogy „rólunk” (angyalokról) és „róluk” (ördögökről) beszélsz. De majdnem két év telt el azóta, hogy rájöttünk: a második, igazi forradalom kitörésének várása illúzió volt. A mi harcunk tehát – azoké, akik demokratikus, európai Romániát akarunk – hosszú lesz. Türelmemre van szükség. Más stratégiákra, más taktikákra. És mindenekelőtt más diskurzusokra és más propagandára. Talán kevésbé patetikusra, kevésbé lírira. De bonyolultabbra és mélyebbre. Amelynek a célja és azonnali következménye nem forradalmi pezsgés lesz, hanem a múlt és a jelen valósabb megértése. Olyan megértés, amely később hozzásegíti majd az embereket ahhoz, hogy állampolgári mivoltukat felvállalják, és ne nézzék passzívan az ország sorsának alakulását.

Ellentmondás, de sok ellenzéki párt képviselője annál csökönyösebben használja az egyszerűsítő jelszavakat, minél kevésbé hatékonyakká, minél inkább tartalom nélküliekké válnak. *Ők* (a FSN, amely a kommunistákkal egyenlő) és *mi* (az ellenzék, vagyis a demokratikus erők) – mondják. Folyik a harc a kommunizmus, folyik a harc a kommunisták ellen, ámde a jellegzete-

1989 decembere: forradalomnak nevezünk, aztán palotaforradalommal kombinált ellopott, elvesztegetett forradalomnak. Aztán megkezdődött a harc a forradalom megmentéséért, valódi céljainak kibontakoztatásáért. Körülbelül fél évig sokan (az Egyetem téri „golánok”,

sen kommunista gondolkodásmódban mélyen meggyökeresedett sematikus módszerek szerint, csupán a plusz és a mínusz előjel cserélődik fel. Mindazt, amit a kommunista propaganda negyven éve alatt dicsérni kellett, ma átkozni kell és fordítva. Mindazok, akiket a negyven év hivatalos propagandája „hősként” tartott számon, automatikusan árulókká váltak és fordítva, minden további árnyaltabb megkülönböztetés nélkül, akárcsak akkor, a politika és a történelem menetének mélyebb mechanizmusa iránti figyelem nélkül, akár csak akkor.

A volt nomenklatúra tagjai karrierista bérencek: nem kommunisták

Harcolunk a kommunizmus ellen. De a *kommunizmus* fogalma több különálló kört ölel fel: az ideológiát, a szervezeteket, struktúrákat, intézményeket és az aktivisták, funkcionáriusok körét. Ha hatékony megoldást akarunk találni, külön kell elemeznünk minden kategóriát figyelembe véve, hogy mérgező hatásuk különböző.

A kommunizmus *ideológiája* évtizedek óta nem létezik. Tudományos szempontból nagyon érdekes a marxista-leninista ideológia elleni harc, de politikai szempontból tökéletesen fölösleges. *Struktúrái* – az ismert névváltoztatásokat leszámítva – érintetlenek maradtak. Végül maguk a *kommunisták*. Ez a legkényesebb kérdés. A volt erkápis-szekus nomenklatúra, amely „véletlenül” azonos a jelenlegi fészénés-széréis nomenklatúrával, azt állítja, hogy már nem kommunista identitású. Ez alkalommal nem hazudik; tökéletesen igaza van. De nem ’89 decemberében szűnt meg kommunista lenni, tagjai soha nem voltak azok. A kommunista korszak bérenc-karrieristái, oportunistái voltak. Mit jelent kommunistának lenni? Fanatikusan hinni egy ideológiai és politikai rendszerben, amelynek erővel való hatalomra juttatásáért képesek bizonyos intézményekbe – például pártba, titkosszolgálatokba – beilleszkedni. Ez a helyzet áll fenn az illegalisták nagy részének és azok egy részének esetében, akik a negyvenes, ötvenes években álltak a rendszer mellé.

Megállapítható, hogy hatvanas-hetvenes-nyolvas években, illetve évekre a hit gyakorlatilag eltűnt, felszámolódott. Ezért egyértelműen különbséget tennék az igazi kommunisták és azok között, akik pusztán érdekből álltak melléjük: vagyis a karrierizmus, az oportunizmus, a konformizmus motiválta őket. Nem szeretném, ha ezeket a sorokat bárki is úgy értelmezné, mint az igazi kommunisták – elsősorban az illegalisták – rehabilitációjának kísérletét. De szükség van a világos megkülönböztetésre és azonosításra, mert más

módszerekkel kell harcolni a fanatikusok ellen, és más úton-módon a cinikus bérencek ellen, akik a mindenható maffiák szakszervezetébe tömörültek. A gyilkosok azonosítása és a jogos büntetés kiszabása érdekében – de mindegyelőtt a további gyilkosságok megelőzéséért – elemzésre van szükség, meg kell tudni állapítani a fentebbi kategóriák közti pontos különbségeket, s első-sorban tisztázni kell a gyilkosságok indítékait.

A kommunizmus elleni harcban azonban bizonyos dolgokat gyakran összekevernek: észrevétlenül egyenlőségelet tesznek a 19. század filozófusai (akiknek gyakorlatba ültetett utópiája a 20. század tragédiájához vezetett) és a nyolcvanas évek Securitatéjának fizetett gyilkosai közé. Ilyenformán minden zavarossá válik. Egyfelől bizonyos emberekkel, másfelől bizonyos gondolkodásmódokkal, ideológiákkal kell harcolnunk. Akik most a hatalmat kezükben tartják, minden áron meg is akarják azt tartani: ők voltak az Román Kommunista Párt (RKP) és a Securitate aktivistái. Innen ered a téves következtetés, hogy továbbra is kommunisták maradtak, tehát a kommunista ideológia ellen, esetleg a baloldali gondolkodásmód ellen kell harcolni. Míg a jobboldali veszély nem is létezik – vagy a veszély nem a jobboldalról érkezik. Példaként Benito Mussolinit említeném meg, aki figyelemreméltó tehetségű fiatal újságíró és szocialista, baloldali aktivista volt, ami nem akadályozta meg abban, hogy később a fasizmus megteremtője legyen. Ne feledjük, hogy mind az olasz fasizmusnak, mind pedig később a német nemzetiszocializmusnak voltak antikapitalista, demagóg társadalmi elvei. A hangsúly mindig a nacionalizmuson volt. Ha pedig figyelemmel kísérjük fészénés elvtársaink „munkásságát”, esetükben hasonló gondolkodást, nyelvezetet és kényszerképzeteket vehetünk észre.

De térjünk vissza a húszas-harmincas-negyvenes évekbeli, igazi kommunistákra. Fanatikusok voltak, akik őszintén hitték, hogy miután az egyedülálló, csodálatos megoldást erőszakkal rákényszerítették a társadalomra, saját fórumuk minden társadalmi, politikai, nemzetiségi stb. kérdést megold. Az első szakaszban – amikor a kommunista mozgalomhoz közeledtek – egyetlen, erkölcsi jellegű mozgatórugójuk volt: a lázadás az egyenlőtlenségek ellen és a jobboldaltól való félelem. Ez a részleges magyarázata az RKP-ban részt vevő zsidók és magyarok nagy számának. Mindenekelőtt őket fenyegette a szélsőjobb győzelme, és ezért elkerülhetetlenül a másik szélsőséghez, a baloldalhoz csatlakoztak.

A kommunisták igazi felelőssége – a pillanat, amikor gyilkosokká válnak – a hatalom átvételekor kezdődik. Az új rendszer gyászos következményei gyorsan megmutatkoznak, ők mégis belekapaszkodnak a hatalomba. Egyesek, a leginkább fanatizáltak, nem hajlandók meglátni, meghallani azt, ami

nyilvánvaló. Mások lassan-lassan rádöbbennek a valóságra, de vagy a Securitatétól való félelmükben, vagy saját érdekeik védelmében, tovább hazudnak önmaguknak. Nagyon kevesen vannak, akik óvatosan visszahúzódnak. Az RKP és a többi kommunista párt története az ötvenes évekig majdnem azonos, csak ezután jelennek meg a különbségek. De ezek a „kis különbségek” járultak hozzá Románia jelenlegi tragikus helyzetéhez. A többi ország kommunista pártjaiban időnként megjelennek olyanok, akiknek erkölcsiségéhez és hazafiságához kétség sem fér. Amikor a valóságra rádöbbennek, levonják a következtetéseket, és megpróbálják az ideológiát és a rendszert részleteiben vagy egészében felülvizsgálni. És készek ezért börtönnel vagy akár az életükkel is fizetni. Felelős történelmi személyiségekké alakulnak, elsőként jelentkezik, hogy mindent kockáztatva ledöntsék az éppen általuk emelt sztálinista falakat. Idealisták maradnak a szó nemes értelmében. Az RKP-ban egyetlen ilyen eset sem fordult elő.

Íme, néhány példa:

Milovan Dzsilas. Illegalista. Partizán. A Sztálin és a Tito közti szakadás idején a jugoszláviai nőmeneklatúra második embere. Tárgyalásokat folytat Sztálinnal. Elítéli a sztálinizmust. Meghatározó módon hozzájárul a Moszkva és Belgrád közti szakadáshoz. De nemsokára rájön, hogy lényegében, minden helyi jellegzetesség ellenére, a titoizmus sem más, mint a sztálinizmus. Azonnal lemond, és megkezdi a kommunista rendszert leleplező könyveinek közzétételét. Időnként, minden közlés után, volt barátja, Tito börtöneiben „időz”.

Nagy Imre. Jellegzetesen bolsevik pályafutás. Illegalista, aztán a Szovjetunióba menekül, szoros kapcsolatban áll a KGB-vel. A magyarországi hatalomátvétel után, egyértelmű reform-törekvései miatt, bizonyos értelemben a második vonalba kerül. Sztálin halála után néhány héttel, Berija miniszterelnökké nevezeti ki. Aztán „tartalékba” küldik. 1956-ban, ezúttal a forradalmi tömegek kényszerének engedve, ismét miniszterelnök lesz. A forradalom leverése után (Valter Roman közvetítésével) csupán ennyit kérnek tőle: gyakoroljon önkritikát, és jelentse ki, hogy az '56-os eseményeknek ellenforradalmi jellege is volt. Cserében biztosítják szabadságát, sőt miniszteri széket is kap. Az ajánlatot az utolsó percig fenntartják: élet – a forradalom nyilvános elítéléséért cserébe. 1958-ban kerül sor tárgyalására: kötél általi halálra ítélik. Egyetlen pillanatig sem inog meg. Felakasztják.

Dubcek. Esetét a román közönség sokkal jobban ismeri. A Nagy Imrével való párhuzam nyilvánvaló. Külörszági tekintélye megóvása érdekében – és mert közben a nemzetközi helyzet is megváltozott – a Kreml úgy dönt, megkegyelmez neki. De erkölcsi indoka és a vállalt kockázat ugyanaz volt.

Romániában semmi hasonlóra nem került sor. Gheorghiu-Dej utolsó évei-

ben Románia hasonló okok miatt távolodott el Moszkvától, mint Tito. A rendszer lényegében ugyanaz maradt, viharosan erősödött a nacionalizmus, és – rövid időre – mérsékelt liberalizmus volt érezhető. Ebben az időben sok román értelmiségi lett tagja az RKP-nak, azt a jelszót hangoztatva, hogy: nem vagyok kommunista, de a rendszert csak belülről javíthatod meg. Illúzió volt. Nem ők használták fel az RKP-t a nép és a haza érdekében, hanem az RKP használta fel őket: növelte tekintélyét. Ezek közül az értelmiségiek közül nagyon keveseknek volt bátorságuk ahhoz, hogy kiszálljanak a játékból, amikor megértették, hogy csapdáról van szó. *Paul Gomán*ak volt mersze nemet mondani. Hányan követték példáját? Legtöbbjük konformista-oppportunista maradt.

De mit mondhatsz azokról, akik a hetvenes, nyolcvanas években döntöttek úgy, hogy pártaktivisták lesznek vagy éppen a Securitate besúgói? Van valamilyen mentségük? Volt még remény arra, hogy belülről lehessen megjavítani a rendszert? Volt még valaki, aki komolyan vette a marxizmus-leninizmust? Felettébb kétséges, hogy ezek közül a bérencek közül bárki is olvasta volna a marxizmus klasszikusait. Őket kommunistáknak lehet nevezni?

Neokommunizmus: peresztrojkás Gorbacsov-követők

Nem kívánom Gorbacsovot dicsérni. Az viszont tény, hogy történelmi személyiség. És Iliescut neokommunistának, Gorbacsov-követőnek stb. nevezni olyan megtiszteltetés, amit semmiképp sem érdemel meg. Gorbacsov olyan radikális reformokat kezdeményezett, amelyek a minden valószínűség szerint eredetileg tervezetteknél sokkal radikálisabb változásokat eredményeztek. Mindettől függetlenül, a párt- és államapparátusban többségben levő sztálinista konzervatívok iszonyú nyomása ellenére, Gorbacsovnak sikerül keresztülvinnie ezeket a változtatásokat. Akkor is, ha taktikai okokból néha tétovázott.

Iliescu és csapata képtelen önmagától bármilyen elképzelést kialakítani a reformról, a változásról, a demokratizálásról. A demokratizálás, a privatizálás felé tett legkisebb lépéseket is csak az utca vagy a külföld nyomására volt képes megtenni. Iliescu semmi esetre sem Gorbacsov utódja, sokkal inkább a Gheorghiu-Dejé és az 1944–46-os időszaké. Időnyerés céljából – mivel még nincs totális hatalma – megalkuszik a demokratikus erőkkal. De, pechére, már nem a negyvenes évek Európájában élünk, Coposut sem lehet olyan könnyen kivégeztetni, mint Maniut. Iliescuék lapjait (az *Azit*, és a *Dimineață*) olvasva megállapítható, hogy azok nem a Szovjetunió reformpárti, hanem a negyvenes évek sztálinista sajtótermékeihez hasonlítanak: ugyanaz a gyűlölet,

ugyanaz a türelmetlenség. Aki nincs velünk, az ellenünk van. Csupán a negyvenes években osztályellenségről beszéltek. *Ma* a nemzet ellenségéről. A sztálinizmusról a nemzetiszocializmusra való áttérés egyértelmű.

Mussolini nem szocialistaként szerezte meg a hatalmat. Ehhez fasisztává kellett válnia. Iliescu és csapata nem maradhatnak hatalmon marxista jelszavakkal? Semmi gond: a nemzetiszocializmus útjára lépnek. És hogy hatalmon maradhassanak, felpiszkálják a nemzeti érzelmeket. És ahhoz, hogy meg lehessen állítani őket, nemcsak azt a szót kellene elemezni, ami a pártkönyvekben állt (kommunista), hanem azt az ideológiát is, amely lehetővé teszi számukra, hogy ma is a hatalmon maradjanak. Nemzetiszocializmusnak hívják. És ez nem baloldali, hanem szélsőjobb ideológia.

A román nép történelmében a legnagyobb tragédia a kommunizmus *volt*. De *ma* nem balról fenyeget a veszély, hanem jobbról. És nemcsak Romániában. Másutt azonban a volt kommunista nómenklatúra visszavonult (leginkább az üzleti életbe), és a politikai harc a demokratikus erők és a nemzeti konzervatívok között folyik. A román demokrácia „eredetisége” abban áll, hogy a reakciós nacionalisták vannak hatalmon, és ezek azonosak a volt nómenklatúra tagjaival.

Gyakran pejoratív módon beszélnek a kommunista korszak internacionalizmusáról. Engem az zavar, hogy a nemzetköziségnek *az* a formája lerombolta a méltóságot, a lelkiismeretet, a nemzeti kultúrát, de virágba szöktette az idegengyűlöletet, a sovinizmust, az antiszemitizmust. Nem az internacionalizmus eszméje idegen számomra, hanem *ez* a képmutató gyakorlat. Apropó, Havel esszéit olvasva feltűnt, hogy több száz oldalon keresztül meglepően ritkán fordult elő a „nemzet”, „hazafiság”, „cseh” kifejezés. Szerinte: „Véletlenül vagyok cseh. Mint ahogy véletlenül vagyok férfi, szőke és így tovább. Mindez számomra nem jelent különösebb gondot”. Havel elsősorban felelősségteljes gondolkodó, állampolgár. És hazafivá nem a frazeológiája teszi, nem rögeszméi, hanem mindaz, amit cseh művészként és demokratikus antikommunista harcosként évtizedek alatt tett.

A kommunizmus idegen a román szellemiségtől

Ez a megfogalmazás teljes mértékben felfoghatatlan a Havelhez, Michnikhez vagy Konrádhoz hasonló személyiség, illetve a többi kommunistaellenes diszszidens számára. Ők tudják, hogy ezt a közhelyet a különféle országokból származó antikommunisták terjesztették. A balti országokból érkezők kijelentették: az oroszok hozták ránk a kommunizmust. Az oroszok panaszkod-

nak: Lenin partizáncsapatái lettekből álltak. Mások: a bolsevik párt tele volt zsidókkal, Izrael pedig azért, hogy az antiszemita orosz bolsevikok az arabokat támogatják Izrael elleni harcukban. A hasonló kijelentéseknek lehetnek valós, a múltban gyökerező alapjuk, de kiragadva az összefüggésekből, abszolutizálva, eltúlozva őket, egyszerűsítő, téves következtetések levonására vezetnek.

A kommunizmus nem idegen a román szellemiségtől! Az ellenkezőjét állítani egyszerűsítés, nacionalista megfogalmazás, amely azt sugallja, hogy vannak más, „alacsonyabbrendű” népek (valószínűleg az oroszok), amelyek szeretnek a kommunista diktatúra rabságában élni.

Romániába az orosz tankok hozták a kommunizmust. Igaz. De mintha megfedelkednének arról, hogy addig (1944-ig) mintegy tízmillió oroszot semmisített meg a kommunista Gulágon. És arról is, hogy azok, akiknek sikerült kigyógyítaniuk a Nyugatot a vakságból (Szolzsenyicin, Zaharov) szintén oroszok voltak.

A kommunizmus idegen a román szellemiségtől – a háború előtt az RKP apó, jelentéktelen párt volt. Igaz. De ebből a tényből nem sietnék a nemzeti büszkeséget igazoló következtetéseket levonni, mert évtizedeken keresztül Olaszországban és Franciaországban működött a legerősebb és a legtöbb – sajnos sok jelentős értelmiségi – taggal is rendelkező kommunista párt. Talán azt hiszi valaki, hogy a harmincas évek Romániája civilizáltabb, bölcsebb volt, mint például a korabeli francia vagy olasz társadalom? Sokkal bonyolultabb dologról van szó. Az egyszerűsítő magyarázat oka éppen a romániai baloldali gondolkodásmód gyengeségében rejlik. És ha nagy szerencsét jelentett is Románia számára az, hogy nem volt erős szélsőbal mozgalma (bár ez nem ok a büszkeségre), szinte tragikus, a mai napig kiható következményei vannak annak, hogy nem volt erős balközép beállítottságú mozgalma sem.

A későbbi évtizedekhez képest a két világháború közötti román társadalom, a történelmi pártok tevékenysége távoli paradicsomnak tűnik. Az igazság viszont az, hogy a történelmi pártok épp elég hibát követtek el, nem voltak mentesek a korrupciótól stb. Ez azonban nem mond ellent annak a ténynek, hogy meghatározó módon hozzájárultak a román társadalom fejlődéséhez. Ezeknek a pártoknak nagyobb lenne a szavahihetősége, ha lemondanának saját múltjuk idealizálásáról. A pártnak mindig igaza volt, soha nem tévedett – ez kommunista eredetű sablon, melyet néha-néha átvesznek a kommunizmus áldozatai is.

Mindezek a zűrzavaros és leegyszerűsített sablonok zavart és kavargást okoznak a közéletben és közvéleményben. Marian Munteanu tökéletes idealista, olyan valaki, akit a körülötte tenyésző igazságtalanságok és képtelensé-

gek felháborítanak. De enyhén hajlamos a dogmatizmusra, ha nem éppen a fanatizmusra, demokratikus antikommunista harcosból lassan-lassan a szélsőjobb felé tolódik. Senki nem próbálja megállítani, senki nem próbálja felébreszteni. Lehet, hogy számára már késő is volna. De vannak mások is, talán kevésbé híresek, de éppoly eltévelyedettek. Őket talán még meg lehetne állítani, ha az ellenzéki pártok gondolkodásmódja modernebb és európaibb, nem ennyire leegyszerűsítő lenne.

Mindaddig, amíg a kommunizmus ellen csupán a nemzeti hazafiasság zászlaja alatt küzdünk leegyszerűsített és leegyszerűsítő sablonokkal, a türelmetlen jobboldal felé taszítjuk a közvéleményt, és előkészítjük a terepet egy új totalitarista-nacionalista diktatúra számára, amelyben az urak – véletlenül – az RKP és a Securitate volt aktivistái lesznek.

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Sütő András interjújának margójára

Romániai Magyar Szó, 1992. február 20.

Előítélet, indulat nélkül, érvekre támaszkodva kell újra és újra kezdeni a párbeszédet minden problémánkról, és éppen azért nem szabad megsértődnünk és félbeszakítanunk a dialógust, mert a mi közösségünk van veszélyeztetettebb helyzetben.

kájával tulajdonképpen senki sem elégedett.

A kérdés az, hogy ez a rendkívüli kongresszus képes lesz-e életképesebb megoldást találni. De ez semmi esetre sem ott, két nap alatt fog eldőlni, hanem az azt megelőző viták, kerekasztal-beszélgetések, sajtópolémiaik során; ezek az alkalmak talán fékezhetik az indulatokat, visszafoghatják az érzelmeiket (csalódottságokat, túlfűtött személyes ambíciókat, sértődöttségeket), vagyis hozzásegíthetnek ahhoz, hogy érvek segítségével mérjük fel, hol is tévedtünk, és milyen úton haladjunk tovább.

Ebben a válsághangulatban, illetve válsághelyzetben óriási befolyása lehet egy olyan köztisztelőben álló vezéregyéniségnek, mint Sütő András (ez esetben semmi jelentősége annak, hogy vezetői tisztsége nincs). A *Magyar Hírlapnak* adott interjújában (melyet az *RMSZ* is közölt) többek között a román ellenzékkel való kapcsolatainkról, a platformszabadságról, azaz kulcskérdésekről fejt ki véleményét.

Ha mindez csupán az író, a magánember véleménye lenne, azzal a keserű élettapasztalattal tetézve, amellyel kevesen rendelkeznek (Sütő valóban évtizedeken át küzdött közössége jogaiért, valamint a többségi nemzettel való

Május végén az RMDSZ rendkívüli kongresszust tart. Mi lehet összehívásának oka? Vajon annyira új, előre nem láthatóan alakuló politikai helyzet állt elő, hogy szükséges megtenni ezt a lépést? Nem. Arról van szó csupán, hogy a legutóbbi kongresszus felületes, indulatos hangulatában – talán kompromisszumként – hevenyészett, szedett-vedett vezetőséget választottunk az úgynevezett radikális, illetve mérsékelt táborból, és annak mun-

normális, baráti viszony kialakulásáért – egyelőre, önhibáján kívül, sikertelenül), akkor megérteném, noha számos kérdésben eltér a véleményünk. De Sütő szavainak, néhol mély szkepticizmusának óriási hatása lehet. És attól tartok, éppen egy-egy fontos kérdésben sokakat tévútra vezethet. Közéleti gondolkodásunk még mindig a fekete-fehér, a velünk vagy ellenünk duálisan leegyszerűsített sémáin alapszik. Okkal-joggal tartok tehát attól, hogy egyesek orcátlan, Sütő elleni támadásként könyvelik majd el a cikkemet. Nos, vállalom. Túlságosan is súlyosnak érzem a problémát.

A román–magyar viszony kérdésében sokáig úgy hittük (vagy reméltük?), hogy bár a hatalom ellenségünk, az ellenzék ettől még lojális partnerünk marad. E sémának a fele ma is igaz (a hatalom egyre következetesebben sovíniszta); a másik fele viszont optimista leegyszerűsítésnek bizonyult. Sütő András szerint a román ellenzék kénytelen a választási sikerek érdekében engedményeket tenni a nacionalizmusnak. A valóság sajnos ennél bonyolultabb. A román ellenzék és a magyarság közös harcának már-már megszállott híveként, tevékeny tagjaként, számos személyes tapasztalat alapján jöttem rá, hogy az ellenzéki pártok vezetői néha csupán hiszik, hogy engedményeket kell tenni a nacionalizmusnak. Az ellenzék vezetői gyakran sokkal felületesebbek, tudatlanabbak, jobban tele vannak előítéletekkel, mint a társadalomnak az a rétege, amely határozottan őket támogatja. Megpróbálom pár példával illusztrálni e jelenséget.

A Polgári Szövetség (PSZ) kongresszusának dokumentumai között szerepelt egy nyilatkozat a kisebbségek jogairól. A PSZ vezetőinek egy része túl merésznek értékelte a szöveget (mely szememben túlságosan általánosítónak és felületesnek tűnt) és megpróbálta felolvasását megakadályozni. Sikertelenül. A többszáz küldött minden további megütközés és ellenvetés nélkül, egyhangúlag megszavazta. Ugyanezen a kongresszuson a küldöttek titkos szavazással megválasztották a PSZ 28 tagú vezetőségét. Smaranda Enache – akinek nemzetiségi kérdésben való nézetei közismertek voltak – az előkelő harmadik helyen szerepelt. A 28 tagú vezetőség újabb titkos szavazással megválasztotta a 23 tagú felsőbb vezetőséget. Nos, ide Smaranda Enache már nem került be.

Más példa. 1991. június 13-án, a bányászlátogatás első évfordulóján 10–15 ezres tömeg előtt volt alkalmam felszólalni Bukarestben. Beszédem egy részében a nemzetállam fogalma ellen érveltem. A tömeg lelkesen megtapsolta ezt a részt is, a szervezők viszont enyhén szólva furcsállották nézeteimet. A román ellenzék vezetőivel kapcsolatban még sok hasonló csalódásról, feszültségről írhatnék, dehát ezekről hosszabban is szóltam – román nyelven – a 22-ben, illetve a *Meridian*éban közölt cikkeimben.

Többé-kevésbé ismerem a román nacionalizmus történetét, hagyományait, de én ebben a kérdésben a hangsúlyt nem a kontinuitásra, hanem ellenkezőleg, a törésre helyezném. Ceaușescu huszonöt éven át tartó nacionalista propagandája sokkal kevésbé volt hatásos, mint az utolsó két év nyílt gyűlöletkampánya. A régi propaganda fanyelven szólt, inkább tudatlanság és előítélet lett a következménye, mintsem nyíltan vállalt gyűlölet. 1989 decembere után viszont a hatalom és az általa befolyásolt média (elsősorban a TV), de sajnos a független lapok egy része is sikeres, ügyes és hatékony magyarellenes kampányba kezdett. És ha ennek a gyökerét firtatom, akkor nem a két világháború közti vagy a Ceaușescu-korszakbeli nacionalizmus jut eszembe, hanem inkább a hitleri Németország első éveit, a holokausztot megelőző, de azt már előkészítő antiszemita propaganda.

Akármeddig böngészni a két világháború közti vagy a Ceaușescu-korszakbeli román sajtót, olyan írást, amely nyíltan (vagy rejtett uszítással) pogromra, Magyarország megszállására, illetve az itteni magyarság koncentrációs táborba zárására buzdított volna, nemigen találunk. Mára ez már mindennapossá vált. Kezdjük megszokni.

Amikor Ceaușescu félfasiszta propagandistái túllóttek a célon, és nyíltan antiszemita szövegeket közöltek a *Săptămîna* nevű lapban, a diktátor kénytelen-kelletlen, de egy időre befogta a szájukat. Valamennyire mégiscsak érdekelte a nemzetközi visszhang, illetve felismerte saját érdekeit. Az őrült diktátorral ellentétben „demokratikus elnökünknek” esze ágában sincs, hogy a már nyíltan agresszív fasiszta lapokat, pártokat megfékezze. Vagy nincs ereje rá.

Sütő András arra a kérdésre, milyen jelentőséget tulajdonít annak, hogy már a magyarok között is akad olyan, aki előítélettel kezd viseltetni a románokkal szemben („román, de rendes”), így válaszol: „Ez most mellébeszélés. A lényeg az, hogy a magyarság megkapja-e az őt megillető jogokat.” Idézem tovább: „Népünk sorsa nem függhet attól, hogy akad tíz, húsz vagy akár ötven román értelmiségi, aki bennünket szeret.” Természetesen egyetértek az-azal, hogy legfontosabb célunk megkapni jogainkat, itt maradhassunk és megőrizhessük nemzeti identitásunkat. A kérdés az, hogy lehet ezt elérni. A külföldi nyomás hatékonyságával kapcsolatban nincsenek illúzióim (de erről részletesebben később.) Nincs olyan eszközünk – és nem is lesz –, amellyel akarata ellenére rákényszeríthetnénk a román társadalmat, hogy a minket illető jogokat megadja.

Egyetlen járható utat látok csupán. Vállalni az összefogást a román ellenzékkel, és gyökeresen változtatni a rendszeren. És ezzel párhuzamosan folytatni partnereinkkel a dialógust. Makacsul, újra és újra megpróbálni felvilágosítani őket arról, hogy kik is vagyunk és mit is akarunk valójában. Ebben

a párbeszédben rövid távon nem várhatunk látványos sikereket, sok csalódásban lesz még részünk (lásd ilojalitásuk a helyhatósági választásokon), nehéz és keserves lesz a munka.

Ha viszont történelmi távlatokban gondolkodunk, biztosak lehetünk abban, hogy ezen az úton győzni fogunk. De ha a dialógushoz azzal az előítélettel állunk hozzá, hogy „román, de rendes”, sőt: „rendes, de román”, akkor a folyamat sikertelenségre van ítélve, és még azzal sem kárpótolhatjuk magunkat, hogy nem rajtunk múltott. Jogosan félek attól, ahogy egyes RMDSZ-aktivisták értelmezik majd, illetve félreértelmezik ezt az állítást.

A múlt héten az egyik erdélyi nagyváros RMDSZ-székházába ellátogatott a Polgári Szövetség helyi vezetőségének néhány tagja. Segítségünket kérték, hisz tagjaik körében is zavart keltett a Für Lajos*-nyilatkozat körüli cécó. Felvettem egy magyar–román dialógus megszervezésének ötletét, mégpedig olyan formában, hogy közvetlenül válaszoljunk az érdekeltek (a város román lakosai, ideértve a Vatra híveit is) kérdéseire. Legnagyobb meglepetésemre a PSZ képviselői lelkesedtek az ötletért, az RMDSZ-esek viszont részben veszélyesnek neveztek és elleneztek, részben pedig fanyalogtak a felvetésre: meg kell még gondolni, jól fel kell készülni – mondták. Mint utóbb megtudtam, a PSZ helyi vezetősége körében is felbukkantak nacionalista nézetek, hangoztatóik fő érve éppen az RMDSZ visszahúzódó, csupán nyilatkozatokra szorító, a dialógust nem igazán vállaló magatartása volt. A PSZ nem nacionalista vezetői lehangoltan közölték velem, hogy a helyi RMDSZ magatartása nem szándékosan ugyan, de hozzájárult a PSZ nacionalistáinak térhódításához.

Gyakran mindent csupán magyar szemmel nézünk, és amikor valami olyat állítunk, amiről meggyőződésünk, hogy igaz, nem törődünk azzal, hogy olyan érvekkel éljünk, és azokat olyan szavakkal fejezzük ki, amelyek partnerünket is meggyőzik. Empátia nélkül a dialógusnak nincs esélye. Ez az empátia, illetve a bizalom nem helyettesíthető semmiféle protokoll-udvariassággal, főként pedig nem engedi meg a kényes problémák megkerülését (mint az eddig a román–magyar párbeszéd-kísérletek nagy része esetében történt).

Előítélet, indulat nélkül, érvekre támaszkodva kell újra és újra kezdeni a párbeszédet minden problémánkról, és éppen azért nem szabad megsértőd-nünk és félbeszakítanunk a dialógust, mert a mi közösségünk van veszélyeztetettebb helyzetben. Ideje, hogy rájövjünk: a mai román közéletet nem csupán nemzetiségi kérdésekben jellemzi felületesség és intolerancia. (Például a Vatra kolozsvári sikerét megakadályozhattuk volna, ha a város lakosságának

* Az Antall-kormány kizsákdapárti hadügyminisztere.

csupán 2%-át következetes román–magyar dialógussal meggyőzzük annyiról, hogy nem vagyunk veszélyes, esküdt ellenségeik.)

Legyünk őszinték, van-e jogunk a román–magyar dialógus dökögése miatt kétségbeesni, amikor a magyar–magyar dialógus is megszűnőfélben van? (Gondoljunk a MISZSZ-szes fiatalok és az idősek generációja, a platformosodás és az egység híveinek, a „radikálisok” és „mérészeltek” konfliktusaira.)

Szomorú, de tény, hogy a romániai magyarság sorsa igenis attól függ, akad-e 10–20–50 olyan román értelmiségi, aki szeret bennünket, vagy legalábbis átérzi problémáinkat. Egész pontosan: sorsunk alakulása attól függ, sikerül-e a jövőben (nem feltétlenül a közeljövőben) ennek a kis csoportnak elsősorban az ellenzéki pártokra, másodsorban a közvéleményre olyan befolyást gyakorolnia, amely a toleráns, demokratikus Románia megszületését lehetővé teszi.

Utópiának tűnik. De emlékezzünk vissza, hány német értelmiségi akadt a 30-as években, aki nyíltan szemben állt a fasiszta előretöréssel. Kevesen voltak, nem sokkal többen mai román barátainknál, de mégiscsak ők teremtették meg és formálták az 50-es évek demokratikus Nyugat-Németországának szellemi arcélét, s ez vezetett többek között a német–francia megbékéléshez. De a politikai szempontot és célszerűséget mellőzve is súlyosnak érzem a „román, de rendes” típusú kijelentésekben megnyilvánuló mentalitást. Erkölcsileg elfogadhatatlan, hogy egy megalázott kisebbség azokat a kliséket használja, mint elnyomói. Akármilyen veszélyben vagyunk is, szégyellem, hogy olykor mi is a román nacionalisták szintjére süllyedünk.

Sütő András szerint az RMDSZ mulasztása, hogy nem tudtuk megszerezni a nemzetközi támogatást. Állítása szerint „alig létezik olyan néptöredék, amelyről a Nyugat ne tudna többet, mint rólunk”.

Az utóbbi két évben számos külföldi politikussal, diplomatával, politológussal, újságíróval, emberjogi harcossal beszélgettem. Két hónapot töltöttem az Egyesült Államokban, ahol informáltam és informálódtam. Épp az ellenkezőjét tapasztaltam. Rengeteget tudnak rólunk. Részletesen. De az is tény, hogy nem játszunk olyan „fontos” szerepet, mint szeretnénk. Szomorú, de természetes állapot: akármilyen veszélyeztetett helyzetben vagyunk is, egyelőre nem „kelhetünk versenyre” (szerencsére) a kurdokkal, a volt jugoszláviaiakkal, a Nagorno-Karabahban élőkkel és így tovább. És különböző geopolitikai és gazdasági megfontolásból ezekért a kisebbségekért, népekért sem sokat tett a Nyugat.

Azt képzelni, hogy ha az RMDSZ sikeresebb külpolitikát folytatna, lényeges változás következne be: merő illúzió. A mai román hatalommal kapcsolatban Nyugaton semmiféle illúzió nincs. De él az a meggyőződés, hogy az erő-

teljesebb nyomásgyakorlás esetén a mostani hatalom a teljes elszigetelődést vállalva nyíltan fasiszta diktatúrát vezetne be. Tehát az egyetlen, ami segíthet, a visszafogott nyomásgyakorlás és az apróbb támogatások valamiféle egyvelege. A cél: időt nyerni, lehetővé tenni, hogy az ellenzék megerősödjön, és képes legyen a választásokat megnyerni. Tehát inkább eltérnek egy kompromisszumokra hajló féldiktatúrát, mintsem hogy türelmetlenségükkel akaratlanul is a totális önkényuralom bevezetését segítsék elő. És ismerjük be, igazuk van. A politika nem vágyakkal, ideálokkal foglalkozik, hanem reális lehetőségeket latolgat. A román ellenzék ereje és minősége egyelőre nem kínálja a demokratikus alternatíva lehetőségét. Így hát ezt a kérdést sem lehet külön kisebbségi ügyként kezelni.

Még soha nem volt olyan részben- vagy teljes egészében diktatorikus állam, mely külföldi nyomásra demokratikus jogokat adott volna a kisebbségeknek. Ami az RMDSZ külföldön folytatott propagandáját illeti, minden külföldi tárgyalópartner rendkívül érdeklődő, figyel a jogsértéseket feltáró részletes, tényszerű, dokumentált beadványokra, de a patetikus, lirizáló, panaszos felhangok elriasztják őket. Amikor pedig hetven év folyamatosan kisebbség-ellenes jogsértéseiről hallanak, hűvössé, tartózkodóvá válnak: két nemzet, illetve egy nemzet és egy kisebbség történelmi viszályaiban nem hajlandók döntőbíráskodni, ám a mai kormány törvénysértései ellen annál inkább fellépnek.

Sütő András félti az erdélyi magyarság egységét a platformosodástól: „ha egy várat ostromolnak [...] nem a platformról kell tárgyalni, hanem a védekezés módszereiről” – írja. A probléma viszont az, hogy az RMDSZ-ben ma különböző embereknek, csoportosulásoknak éppen a „védekezés módszereiről” van eltérő véleményük: az egység csupán jelszó, és csakis mesterségesen, tekintélyuralmi parancsra lehetne újjáteremteni.

A platformosodás hívei viszont úgy vélik, hogy ha a „védekezés módszereiről” minden létező csoport – vállalva ideológiai hovatartozását – egyenlő eséllyel fejthetné ki véleményét, akkor, ha véleménybeli egység nem is, de egy konszenzuson alapuló összefogás talán elérhető lenne.

A platformosodás hívei éppen attól félnek, hogy ha egy csoport vezető pozícióba kerül, a „szent egység” nevében a saját „védekezési módszereit” kényszeríti rá az egész RMDSZ-re úgy, mint ahogy eddig történt. Ez esetben pedig a jelenlegi feszültségek, nézeteltérések, viszályok, versengések az RMDSZ széteséséhez vezetnének. Inkább összpontosítsuk erőinket elérhető „kis lépésekre”, mintsem a nagyokról álmodozva egyhelyben topogjunk.

A szélsőjobb és a szélsőbal összefogása–azonossága

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. április 3., április 10.

Újra és újra kijelentem – hiába –, hogy a romániai helyzet elemzéséhez, a lehetséges fejlemények kiértékeléséhez nem a „normális”, vagyis megszokott ideológiai, gazdasági vagy más érdekeket kell elsősorban figyelembe venni, hanem a lélektani, sőt a tömegpszichózis jellegű megnyilvánulásokat.

Botoşani Ceauşescu-időkbeli polgármestere, PSM-tagként (a Román Kommunista Párt utódalakulata) jelölteti magát polgármesternek. Peche van: a PSM-t illegálisnak nyilvánítják. Sebaj. Másnap feliratkozik a România Mare jelöltlistájára. Csíkszeredában a Nemzeti Megmentési Front és a Vatra Românească közös listáján szintén PSM-tagokat fedezünk fel. Ilyen nyílt összefogás – illetve gyakorlati azonosság, közös identitás – kommunisták és fasiszták között, mint a mai Romániában, történelmileg precedens nélküli jelenség.

• *A fenti megállapítás ma már felületes leegyszerűsítésnek minősül azért, mert sem a PSM, sem RKP – legalábbis az 1960 utáni korszakot tekintve – nem volt igazi kommunista szerveződés, hanem „nemzeti kommunista”, azaz vasgárdista jellegű, a szélsőségesen nacionalista elemeket keverte a sztálinizmus ideológiájával és gyakorlatával. És fordítva, a PRM-ről sem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy fasiszta alakulat. Talán a leghelyesebben így lehetne mondani: a PSM közelebb állt az RKP 70-es években követett ideológiai vonalához, míg a PRM nyíltabban idegengyűlölő eszmeiségű. Voltaképpen csupán hangsúly- és stílusbeli különbségekről van szó.*

Az *Europa*, ez az agresszív antiszemita-nacionalista hetilap a választásokon az USD-t (a baloldal demokratikus unióját) támogatja. Az Unió választási fel-

hívásának egyik jellemző frázisa: nem fogunk hajbókolni a külföld előtt! – amely ócska sztálinista jelszó, újabb bizonyítéka (amennyiben erre még szükség van) annak, hogy Romániában, az úgynevezett volt kommunisták körében, még 1992-ben sem jelent meg egy legalább reformkommunista-reformszocialista jellegű megújulás-mentalitás. Csupán begyepesedett agyú, opportunistá-sztálinista apparatcsikokról van szó. Jellemző rájuk (és az egész RKP történelmére), hogy amennyiben hajlandók változni, elvtársaiknak tekintik a fasisztákat, a vasgárdistákat, de Dubcek, Nagy Imre vagy Gorbacsov csupán árul a szemükben. Még Kádár János hatvanas évekbeli reformjaitól is hidegtelelésük támad.

Lássunk egy jellemző, sokat eláruló idézetet az *Europa* 1992/3-as számából: „Megkaptuk a Drobeta-Turnu Severin-i, börtönben ülő fiatalember levelét. Levele megrázó! Önt csupán a munkanélküliség kényszerítette a bűn útjára! Lám, hova is vezet a vad gazdasági liberalizmus! Mindenesetre nem Iliescu elnök adott parancsot a munkások elbocsátására...” A szöveg a vulgármarxizmus sztálini továbbkorecsosítása. A bűnözés egyetlen oka a kapitalizmus igazságtalansága – azaz a munkanélküliség. Másrészt egyértelmű a felhívás: deklasszált lumpenelemek, ne szégyelljétek bűneiteket! Mi megértünk titeket, számítunk rátok, szeretettel várunk sorainkba...

Az is figyelemre méltó, hogy miközben mind az *Europa*, mind a *România Mare* vadul ellenzi az utolsó két év reformjait és támadja Petre Romant, aki ezeket – bármennyire felemás módon, de – végrehajtotta, Iliescu elnöknek felajánlják a békejobbot és támogatásukról biztosítják. Óriási az ellentmondás, ugyanis e lapok és mozgalmak nyíltan gyászolják, illetve rehabilitálják Ceaușescut. Iliescu elnök nem éppen a reformok híve, de Ceaușescu bukásához talán némi köze csak volt.

További jellemző adat az *Europa* 1992/3-as számából: a lapban három Líbia és Khadafi-barát cikket találunk. Újabb bizonyítéka annak a ténynek, hogy ezt az újságot – illetve mozgalmat – a Securitaténak az a szárnya támogatja, amely szoros kapcsolatban áll az arab terrorista mozgalmakkal. És ez a kapcsolat nem csupán „elvaráti” jellegű: komoly érdekek, pénzek, üzletek kötik össze őket.

Ugyanazon az oldalon egy újabb Ceaușescut rehabilitáló cikk – ezúttal a pánrománság fogalmának bevezetésével: „Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Nicolae Ceaușescu – mindhármójuk halálát az árulás okozta. Nemzetidegen erők érdekében, nemzetidegen erők parancsára gyilkolták le őket. Mindhárman a pánrománság gondolatát vallották. Mindhárman oltyánok voltak, és mindhárman Târgoviștén pusztultak el” – írja a lap.

Kiestünk a történelemből. Kommunistaink kezét nyújtottak vasgárdistá-

inknak, megpróbálják ötvözni Sztálin és Hitler ideológiáját, de a reformkommunizmus (illetve neofasizmus) nem érdekli őket. Liberálisaink (pardon: nemzeti liberálisaink!), parasztpárti kereszténydemokratáink a húszas-harmincas évek nagyromán monarchiájának a bűvkörében élnek. A közben eltelt ötven év eseményeiről, Európa és főleg a szomszédos országok fejlődéséről, a mai modern liberalizmusról, a mai kereszténydemokráciáról még nem hajlandók tudomást venni. E pártok részben retrográd, részben anakronisztikus erők – attól függetlenül, hogy a mai hatalomhoz képest még mindig megváltásnak tűnnek.

A Polgári Szövetség Pártjához sok nyitott szellemiségű fiatal értelmiségi nagy reményeket fűzött. Egy modernebb, európeerebb mozgalmat képzeltek el. A párt vezetőségének döntése, hogy nem kötelezik el magukat semmilyen ideológia mellett, megkérdőjelezi a párt jövőjét. Sőt, kétségessé teszi alapításának értelmét is. Hisz vezetőik sohasem nyilatkoznak arról, hogy miben is akarnak különbözni a történelmi pártoktól. Ez sajnos magyarázható az általános romániai pszichózissal. Itt csak szeretet vagy gyűlölet létezik. Barát vagy ellenség. Tehát a különbözőség kinyilvánítását, akármennyire nem lényeges kérdésekben történne is, az ellenzék egységének a bomlasztásaként értelmeznék. Bírálat nincs, csak támadás. Ma persze a Polgári Szövetség Pártját modernebb felfogású, pragmatikusabb és európeerebb emberek vezetik, mint a történelmi pártokat, de a populista tendencia sajnos tőlük sem idegen. Nem lehet tudni, hogy ha teszem azt Nicolae Manolescu és még egy-két vezető visszavonul a politikától, milyen irányba is fordul ez a felemás mozgalom.

Sok minden járult hozzá szkepticizmusom, bizalmatlanságom kialakulásához, hadd szolgáljak most egy új keletű, konkrét példával: Nagyváradon az RMDSZ 6–7 román polgármesterjelöltet tekintett számára elfogadhatónak, de nem tudott kiegyezni a Demokratikus Konvencióval. Úgy döntött, hogy saját jelöltet indít. Az első forduló eredménye: első az RMDSZ jelöltje, második a Fronté, harmadik a Demokratikus Konvencióé. Hogy az ellenzékkel való lojalitását bizonyítsa, az RMDSZ felajánlotta: a második fordulóban jelöltje lemond. Sajnos, a kétértelmű választási törvény ezt nem tette lehetővé, tehát folytatta harcát a frontossal. A Parasztpárt, a Liberális Párt és a Polgári Szövetség Pártja viszont azt sugalmazta híveinek, hogy szavazzanak a Front képviselőjére. A Szabad Európa Rádió kommentátorának szomorú szavaival élve: „Inkább egy román neokommunista, mint egy magyar demokrata.” Ez az eset erősen meg fogja ingatni a magyar tömegek (és nemcsak a tömegek) bizalmát a román ellenzékben.

Az ilyen jelenségek értékeléséhez tekintetbe kell venni, hogy az ellenzéki pártok helyi döntéshozatali hatalma elég erős. A vidéki liberális–paraszt-

párti–polgári szövetségi vezetőknek gyakran egész mások az erényeik és a hibáik, mint az országos pártvezetőknek. Câmpeanu, a liberális vezér közismerten opportunistább és nacionalistább, mint Coposu, a parasztpárt elnöke, de a helyi vezetők esetében ennek a fordítottja érzékelhető.

Apropó, helyi autonómia: a központosított nemzetállam retrográd képződmény. A haladó erők a helyi autonómiák megerősödésében reménykednek. Ez elvben, elméletileg szép is, haladó is, demokratikus is. De úgy tűnik, hogy a közeljövő Romániájában még ez sem megoldás. Ugyanis a helyi önkormányzatnak nagyobb hatalma, mozgástere lenne, mint eddig volt. De a következő négy évre megválasztott helyi tanácsokat zömével sötét, korrupt, reakciós, nacionalista volt pártaktivistácskák töltik majd be. Hogy mire használják hatalmukat, az előre látható. A bukaresti központi hatalommal szemben nincsenek illúzióim, de ők legalább volt elit pártaktivisták. Tudják, meddig lehet feszíteni a húrt anélkül, hogy a Nyugat túlságosan is felhördülne. Néha zsarolni is lehet őket emberjogi ügyekben. Ezentúl mosolyogva vonhatják meg a vállukat. Már el is képzelek egy így hangzó választ: „Önöknek teljesen igazuk van. Szomorú és helytelen, hogy minden magyar iskolát megszüntettek Kolozsvárott (vagy Marosvásárhelyen stb.), de sajnos nekünk semmi lehetőségünk ezen változtatni. Ez a demokratikusan megválasztott helyi önkormányzat döntése.”

Újra és újra kijelentem – hiába –, hogy a romániai helyzet elemzéséhez, a lehetséges fejlemények kiértékeléséhez nem a „normális”, vagyis megszokott ideológiai, gazdasági vagy más érdekeket kell elsősorban figyelembe venni, hanem a lélektani, sőt a tömegpszichózis jellegű megnyilvánulásokat. Aki a România Maréra vagy a Vatrára szavaz, annak döntése logikus, könnyen magyarázható: az illető nacionalista, számára a nemzet és a nemzetállam a központi érték, és minden, ami ezt, úgymond, veszélyezteti – a más identitású csoportok, a kisebbségek –, az ő szemében ellenség. Ez koherens (bár számomra gyűlöletes) világvélemény, illetve politikai opció. Aki a kommunistákra, a liberálisokra, a kereszténydemokratákra szavaz – azt is értem, döntése minden további nélkül értelmezhető.

De mivel magyarázhatom azoknak a motivációját, akik még ma is a Frontra szavaznak? A Front tagadhatatlanul elmélyítette a gazdasági csődöt. És ezt még populista demagógiával sem tudták kimagyarázni. Megdöntötték a Ceaușescu-rezsimet, a diktátort legyilkolták, de rendszerét csupán minimális mértékben kozmetikázták. Semmiféle világnézeti identitásuk, hovatartozásuk nincs. Szociáldemokráciát emlegetnek, és nacionalista uszítást folytatnak. Reformokról beszélnek, de csak a butikok szintjén privatizálnak – bár varázsszavuk a *piacgazdaság*. Két úgynevezett „karizmatikus” vezetőjük van, és ők hónapok óta egymást pocskondiázzák.

És Románia választóinak egyharmada mégis rájuk szavaz. Hogyan is lehet ezt ideológiai-gazdasági terminusokkal magyarázni? Egy magyarázat marad: a pszichózis. 1989 decemberének az emléke. Ők jelentek meg a képernyőn, és a több napi lövöldözés után ők „tettek rendet”.

Lássuk, a Nagy-Románia Pártnak milyen szándékai vannak. Vadim Tudor így nyilatkozik február 12-én, a *Curierul Național* napilap munkatársának: „A kulcs* viszonylagos sikere nem a parasztpártiak vagy a liberálisok érdeme, hanem két fontos pártvezér, Petre Roman és Radu Ceantea, a Front, illetve a Vatra vezetői által folytatott katasztrofális politika eredménye. A PRM kötelességének tekinti, hogy bármi áron kitépje a zászlót ezeknek a műkedvelőknek a kezéből, és az általános választásokra *Partidul Național* (Nemzeti Párt) névvel megteremtse egy nagy szövetségnek az alapját.” Vajon mekkora esélye van ennek? Petre Roman – bár még vannak tartalékai – eltávolítása lehetséges. Az elnökség és a titkosrendőrség vezeterei ellene küzdenek. Radu Ceantea pártja országos szinten vereséget szenvedett, pártjában hónapok óta dúlnak a klikkek-frakciók közti harcok. Azok a helyi Vatra-szervezetek, amelyek sikeresen szerepeltek a választásokon (többek között Kolozsváron), különösen feszült viszonyban vannak a vásárhelyi központtal. Tehát Ceantea bukása sem kizárt. De az, hogy egy olyan „kemény” fiú legyen az utóda, aki Vadim Tudorral kiegyezik, elképzelhetetlen. Párton belüli ellenfelei (például a kolozsváriak) éppen a rafináltabb, mérsékeltebb vonalhoz tartoznak, sértődöttek, sőt irritáltak ismételtetik: mi nem vagyunk fasiszták! A PRM nekik is „büdös”.

A Front Petre Roman-féle szárnya, bár cinikus és elvtelen, de miután vezérüket naponta lebüdösztették, nem vállalhatja a koalíciót. A Front Iliescu-féle szárnya is csupán kétségbeesésében (a választási bukástól való félelemben) vállalná azt. Tudják, hogy bár ez a koalíció biztosítaná a választás megnyerését, a Front további bomlását, széthullását nem tudná megakadályozni. Nyugat felé pedig nyílt kihívásnak számítana, következménye az ország tudatosan vállalt elszigetelése lenne. Feltételezhető, hogy Iliescuéknak ez mégsem áll érdekében. Ám tévedés azt feltételezni, hogy felismerik saját érdekeiket. Hiszen pár héttel a sikeres választások után – amikor már nem volt félnivalója – a párt megengedte magának a *Mineriada*, a bányász-pogrom luxusát. Vagyis kiszámíthatatlanok.

Mi történik az általános választásokon a Demokratikus Konvencióval, az ellenzék egységével? Nyilvánosan mindenki az egységet élteti, de a sűrűn hangoztatott jelszavak mögött jogos kételyek lapulnak. Az ellenzék vezetőinek

* A Demokratikus Konvenció választási logója.

személyes ambícióitól eltekintve (bár ezt nehéz megtenni, lévén gyakran ez a fő szempont), hogyan tudnának osztozkodni a közösen nyert parlamenti mandátumokon? Nincs semmilyen objektív kritérium, olyan közvélemény-kutatás például, mely felelhetne arra a kérdésre, hogy a szavazatok milyen arányban oszlottak meg a Parasztpárt és a Liberális Párt stb. hívei között. Sajnos, az RMDSZ-nek is komoly oka van a bizalmatlanságra, noha elvben érdekében áll az ellenzék egységének fenntartása. Azonban bizalmas és félbizalmas beszélgetésekben mindenki elsősorban Câmpeanu, illetve a PNL politikáját kérdőjelezi meg: Câmpeanu elnök oportunistamusa és ambíciói közismertek.

Ha a Demokratikus Konvenciónak valóságos esélye lenne a győzelemre, Câmpeanu benne maradna, és félig-meddig az ellenzék vezérének a szerepében tetszelegne. De ennek nem nagy a valószínűsége, így nem is teszi ezt. Ha viszont külön indul a választásokon, elég komoly sikerre számíthat: körülbelül 15%-ra. Ebben az esetben (csakis ha külön, nem az ellenzékkel társulva indul), a Front – amely feltehetőleg kb. 30%-ot ér majd el – komoly pozíciót ajánlhat fel neki egy koalíciós kormányban. És tulajdonképpen igaza is van. Mintsem hogy a Front kétségbeesésében a Vatra Româneascăval és a Nagy-Románia Párttal kényszerüljön szövetségre lépni, az országnak is jobb, hasznosabb lenne egy ilyen se színű, se szagú oportunistákból álló kormány. Persze, ez lényegileg semmit sem fog megoldani, de legalább a nagy válságot – illetve a teljes (esetleg katonai jellegű) diktatúra bevezetését – elodázza.

A romániai magyarság esélyei szorosan összefüggnek az ország általában vett esélyeivel. De azért vannak sajátos jelei is. És ezek nem túl biztatók. A Demokratikus Konvención belül egyre feszültebb a viszony az RMDSZ és a román pártok között. Sok román ellenzéki politikus tehernek érzi a szövetséget. Szerintük sokkal nagyobb győzelmet arattak volna, ha a magyarokkal való együttműködés nem „kompromittálta” volna őket.

A Besszarábiában kialakult helyzettel kapcsolatban a Demokratikus Konvenció olyan agresszíven nacionalista és a diplomáciai udvariasságot, alkotmányos jogokat semmibe vevő nyilatkozatot tett közzé, amelyet az RMDSZ nem írhatott alá. Ezt is ilojalitásnak könyvelték el. Természetesen az RMDSZ bizalma is megrendült román partnereiben, és inkább a forma kedvéért maradt egyelőre a Demokratikus Konvenció tagja. Pedig politikusainknak fel kellene ismerniük, hogy akármilyen nehéz is vállalni és fenntartani ezt a szövetséget, mégiscsak ez az egyetlen esélyünk. Ha ez is megszűnik, mind a román hatalomtól, mind a román ellenzékétől elszigetelődünk, és elképzelni sem tudom, milyen esélyeink lennének jogaink kivívására. Vezetőink közül többen egyedül a Nyugat, illetve Magyarország támogatásában bíznak. Ez szerintem illúzió.

Az RMDSZ belső válsága tovább bonyolítja a helyzetet. Több csoport küzd egymással, egyre inkább elzárkózva a párbeszédétől és a kompromisszumtól. Eddig főleg az úgynevezett mérsékelték és az úgynevezett radikálisok közt folyt a vita. Most viszont a platformosodás hívei közt dúl a harc. Rendkívüli RMDSZ-kongresszust hívtak össze, valószínűleg májusban tartják meg.

E csoportok közti viszály túl bonyolult ahhoz, hogy pár sorban jellemezhessem a motivációkat, hiszen ebben a vitában ideológiai elképzelések keverednek egyszerű, egyéni ambíciókkal, néha politikai kalandorsággal. Aki e feszültségek megjelenését, illetve elmérgesedését két éve közlőről követi, az sem igazodik el egykönnyen, különösen, hogy mindkét fél a teljes igazság egyedüli képviselőjének képzele magát.

De nem az a lényeges, hogy e csoportok közül melyiknek miért és hány százalékában lehet igaza, hanem egyszerűen az, hogy az RMDSZ amúgy is kisszámú aktív politikusai megosztottak, körükben a kompromisszum már elképzelhetetlen. Tehát vagy győz az egyik csoport és kiszorítja a másik híveit a politikai életből, vagy rövidesen két rivális RMDSZ születik. Mindkét változat rossz. Választhatunk.

Összefoglalva: bár a marosvásárhelyi pogromhoz hasonlítható esemény nem történt, és rövidtávon ilyesmi nem is várható, kilátásaink mégis rosszabbak, mint két évvel ezelőtt voltak, részben a román ellenzékkel való együttműködés dőcögése, részben saját belső megosztottságunk miatt.

Két választás között

Kapu, 1992/4, április

Két évvel ezelőtt egyértelműbb volt a helyzet: ott, ahol nem voltak véres események 1989 decemberében, a Front könnyen győzött, ott, ahol volt valami spontán forradalomféleség, viszonylag erősebb volt az ellenzék.

Mostanra a mostani parlament dönt a választások időpontjáról. És ha őszi halasztás jön, közbejön a nyári parlamenti szünet, melyre kormánypárti és ellenzéki képviselő egyaránt fizetést kap. Tehát egyiküknek sem érdeke a sietség.

Pár hete zajlottak le Romániában a helyhatósági választások, és eredményeiből próbáljuk megjósolni esélyeinket az általános parlamenti és elnökválasztásokon. Normális körülmények között az általános választások júniusban esedékesek. De a jelenlegi helyzet alapján úgy tűnik, hogy ezekre most nem kerül sor, így aztán azon sem csodálkoznánk, ha őszi halasztódnának. Ennek fő oka nem annyira a politikai érdek, mint az a banális tény, hogy végső

Helyhatósági választások

Többször próbáltam írásban, szóban felhívni a figyelmet arra, hogy Romániában az események, prognózisok, feszültségek elemzésében az első szempont a különféle pszichózisok, és nem az érdekkülönbségek, illetve erőviszonyok figyelembevétele. Más szóval (marxista terminológiával), a szubjektív elemek fontosabbak az objektív elemeknél.

De a szubjektív elem – megbízható közvélemény-kutatás hiányában – felmérhetetlen, vagyis minél több részigazságot, tény, véleményt ismerek meg, annál kevésbé értem az egészet. Annál kevésbé merek jóslni. Február 9-én másfél órát álltam sorba csak azért, hogy szavazhassak. Megdöbbsentem mindazon, amiket a körülöttem állók beszéltek. A választók nagy része telje-

sen szkeptikus, sem a hatalomtól, sem az ellenzékétől nem vár semmi jót. A szó szoros értelmében ötletszerűen fog szavazni, az utolsó percben dönt. Ez eddig teljesen érthető, logikus. A hatalomban csalódott, az ellenzék populista, demagóg propagandája nem győzte meg. Tehát nem szavaz egyértelműen sem valakik ellen, sem valakik mellett. De akkor miért állnak másfél órán át sorba? Miért nem ülnek otthon? Számomra ez felfoghatatlan. Pedig ez a leglényegesebb kérdés. Hiszen ezek a félretájékoztatót, csalódott emberek fogják eldönteni a választások végeredményét.

Az átlagos választó bizalmatlansága, tájékozatlansága teljesen normális. A kampány hangvétele minden eddigi populista, demagóg komolytalanságon túltett. A Szabaddemokrata Párt elnöke ilyeneket ígér például polgármesterre választása esetén: mindig lesz meleg víz minimum 25 Celsius fok a lakásokban, minden boltot magánosít, az öregek otthonaiban nagyobb luxus lesz, mint most az elsőosztályú szállókban, nem látni majd több részeg embert az utcán és végül – megszűnik a bűnözés és bezárják a börtönöket.

A Front népszerűsége csökkent, ez igaz, de a jelenséget általában túlértékelik. Erejét főleg a civilizáltabb nagyvárosokban veszítette el. És ott sem teljesen. Egyébként ilyen gazdasági helyzetben egy kitűnő szakértőkből álló kormánypárt is megbukna, hisz csodát senki sem tud tenni, tehát a Front erejének csökkenése, ami még nem azonos a bukással, természetes, várható jelenség volt. Az viszont szomorú tény (és erre kevesen figyeltek fel), hogy a Frontban csalódottaknak csupán csekély része támogatja a Demokratikus Konvenciót. A többség vagy semleges (nem is szavazott), vagy a szélsőséges, félfasiszta-félkommunista pártokat támogatta.

Megyéenként más és más a politikai képlet. Két évvel ezelőtt egyértelműbb volt a helyzet: ott, ahol nem voltak véres események 1989 decemberében, a Front könnyen győzött, ott, ahol volt valami spontán forradalomféleség, viszonylag erősebb volt az ellenzék. Mára a képlet bonyolultabbá vált. Temesváron, a „forradalom” szülővárosában, várható volt az ellenzék győzelme. De ha figyelemmel elemezzük a százalékokat, látható, hogy ez a „győzelem” rendkívül szerény, politikailag tán inkább vereségként értelmezhető. A szavazóknak ugyanis csupán a 60%-a támogatta a Demokratikus Konvenciót, és ami még súlyosabb, a szavazásra jogosultaknak csupán a 60%-a fáradt el az urnáig. Tehát Temesváron nem annyira az ellenzéki hangulat, sokkal inkább a közömbösség, a szkepticizmus, a kilátástalanság uralkodik.

Ahhoz képest, hogy milyen támogatásban részesültek a hipernacionalista pártok a hatalom, illetve a média részéről, az egész országot véve figyelembe, vereséget szenvedtek. A Regátban a PUNR 1% körül forog, a PRM 6–7 % körül. Szomorú, de rosszabb is lehetett volna. Elvégre a franciák a kormány

és a sajtó támogatása nélkül, spontán módon, kevesebb manipulációval is tömegesebben támogatják Le Pent, mint a románok Vadim Tudort.

A következő négy évben a helyhatóságokat az ország nagy részében nem a „mieink” fogják uralni, de (legalábbis a városokban) az ellenzék emberei is majdnem mindenütt jelen lesznek. Az egymással vetélkedő, sőt ellenséges pártok képviselőinek jelenléte egymás mellett a tanácsokban megnehezítheti e testületek működését, de a korrupciót is fékezni fogja. Nálunk a korrupciónak maffia jellege van: bizalomra, összjátékra épül. Nos, ez a csapatmunka most lehetetlenné válik. Mindenki mindenkitől félni fog, nehogy feljelentse. Teszem azt, egy vatrás tudatában van, hogy RMDSZ-es „kollégája” figyel, és alig várja, hogy feljelenthesse kétes üzemeiért, és, legyünk őszinték, ez fordítva is éppúgy érvényes lesz.

• Tévedtem, mindenki mindenkivel összejátszott, sem az „ideológiai”, sem az „etnikai” megkülönböztetés nem működött. Közösen loptak, románok és magyarok, liberálisok és vasgárdisták, békésen, egymással szolidarizálva. Talán erre kellett volna alapozni az interetnikai megbékélést? Lopjunk közösen!

No, de a helyhatósági választások eredményének legnagyobb jelentősége az, hogy végre megpróbálhatjuk megjósolni, mi is fog történni az általános választásokon.

Ezekon a választásokon sok kis disznóság történt ugyan, de lényegileg mégiscsak tükrözik a lakosság politikai opcióit. Az általános választásokon majdnem kizárt az ellenzék győzelme, illetve csak akkor következhetne be, ha egyrészt az Iliescu–Roman-csoport harca tovább folytatódna patthelyzetben, másrészt, ha a Front nem lépne szövetségre a szélsőséges pártokkal. De ha megtenné, az politikai öngyilkosság lenne.

Illúzióktól a szkepticizmusig?

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. április 17., 24.

Itt maradni azzal a feltételezéssel, hogy gyermekeink, unokáink is a gyűlölet légkörében fognak élni – önsanyargatás.

Hónapok óta egyre ritkábban vagyok képeses ími. 1989 decemberében, a nagy remények napjaiban, negyvenhárom évesen próbáltam először a nyilvánosság előtt kifejteni véleményem. Egy éven át zökkenőmentesen ment, hisz naiv módon hittem a ma-holnap beköszönő gyökeres demokratikus változásokban. És hittem, hogy ezt a folyamatot a publicisztika és az utcai tüntetések egyaránt siettethetik.

Csalódásaim 1990. december végén, a forradalom egyéves évfordulója körül kezdtek felhalmozódni, naiv optimizmusomat mély pesszimizmus követte. Ekkor már egyre ritkábban mertem nyilvánosan megszólalni. Magánügy? Úgy érzem, nem. Ebben az időszakban, kissé visszavonulva a közélettől, talán sikerült problémáinkról és lehetőségeinkről valóságosabb képet kialakítanom. Ehhez azonban sok illúziótól kellett megszabadulnom. A fő gond nem is ez volt, hisz valamennyien kénytelenek voltunk lemondani illúzióinkról, hanem az, hogy ellen tudok/tudunk-e állni annak a lélektanilag egyébként természetes következménynek, mely az illúziókkal való leszámolást általános szkepticizmusba, reménytelenségbe, a kiúttalanság érzésébe fullasztja.

1989 Kelet-Európájának illúziója – és a valóság

A kommunista uralom összeomlott; jön a szabadság, jólét, polgári demokrácia, tolerancia (nemzeti türelem is!). Ünnepeztük a nemzeti függetlenség, önrendelkezés megszületését és nem számoltunk azzal, ami Jugoszláviában már bekövetkezett és a volt Szovjetunióban valószínűleg most kezdődik. Holott számolnunk kellett volna, ám euforikus örömeinkben – hogy vége a bolsevik

diktatúrának – nem elemeztük a veszélyeket. A történelem nem ismétli önmagát, minden párhuzam viszonylagos. Mégis emlékeztetnék a baloldali, liberális és általában a demokratikus nemzetközi közvélemény naiv ujjongására, amikor 30–40 évvel ezelőtt a gyarmatok sorra visszanyerték függetlenségüket. Történelmileg szükséges, pozitív fejlemény volt, de az elkövetkező évtizedekben a volt gyarmatok sorra primitívebb, sőt groteszkebb minidiktatúrákká változtak, mint azt valaha is képzelhette volna bárki. És megszületett a harmadik világ, amely nemhogy apró lépésekkel fejlődne a jólét és a demokrácia felé, hanem következetesen éppen az ellenkező irányba halad.

Nem kell jóstehetség ahhoz, hogy a volt Szovjetunió ázsiai (főleg muzulmán vallású) köztársaságainak hasonló jövőt jósoljunk azzal a különbséggel, hogy „szent” háborúik jobban, modernebbül felszerelt és kiképzett hadseregekkel fognak lezajlani. A volt szovjet köztársaságok közül polgári demokratikus hagyományok egyedül a balti államokban léteztek, de a kisebbségekkel szembeni toleranciára ott sincs remény.

1990 Romániájának illúziója

Amikor rájöttünk, hogy a Front elsikkasztotta a forradalmat, körülnéztünk, és úgy tűnt, a volt szocialista országok valóban a polgári demokráciát választották, méghozzá békés úton – ám Románia és Albánia kivétel. Románia a térség egyetlen országa, melynek urai dacolnak az általános európai irányvonalal – a történelem irányával. Ez anakronizmus, mondtuk, tehát rövid, átmeneti jelenségről van szó: különböző belső és külső, politikai, gazdasági, társadalmi folyamatok valósággal vonszolni, tuszkolni fogják Romániát Európa felé.

A belső folyamatok gyengesége közismert, a külsőké kevésbé. Felvetődik a kérdés, milyen mértékben anakronisztikus a mai Románia. Nos, ha a Ceaușescu-rendszer a kommunizmus groteszk *ad absurdum* kiadása volt (persze már fasiszta elemekkel megtűzdelve), a mai Iliescu-rendszer az Európában *létező* nacionalista, populisták irányzatok szélsőséges, már-már karikírozott balkáni elemekkel megtűzdelte példája.

Elméletileg a pár évvel ezelőtti kelet-európai viszonylagos prosperitás, (vihár előtti) csend idején több lehetőség volt Romániát a KGST-n, a Varsói Szerződésen és más nemzetközi testületeken keresztül befolyásolni, mint ma. A mai Nyugattól – az iraki háború, a jugoszláviai események után – nem várhatunk semmit, és bizonyos mértékben igaza is van. Hisz mi is a bányászjá-

rás vagy a marosvásárhelyi pogrom Dubrovnikhoz képest? Bármennyire is fáj nekünk a Bolyai Egyetem nemléte, ugyan mit jelent ez a világpolitikában, amikor különböző kisebbségek tömeges lemészárolása folyik rendszeresen – elég itt csupán a kurd helyzetre gondolnunk.

1990 első felében, különösen a világsajtó számára, Románia nemzetközi értelemben fontos volt – vagy legalábbis így tűnt. Később ez megszűnt. És ez kivételesen nem a rezsim bűne, vagy csak kis mértékben az: olyan feszültségek, veszélyek jelentek meg a Szovjetunióban és Jugoszláviában, amelyekkel mi, szerencsére, nem versenyezhetünk. És ha a Romániában hatalmon levő réteg teljesen demokratikus lenne, sőt, jó szakemberekből állna, komolyabb külföldi segítségre számítani akkor is illúzió lenne. A Nyugatnak nincs elég tőkéje ahhoz, hogy mindenkin segítsen, és most érthetően egy exszovjetunióbeli, kiszámíthatatlan következményekkel járó robbanás megakadályozása a legfontosabb.

A román–magyar viszony

Egyértelmű, hogy a megbékélés nem a hatalommal, hanem az ellenzékkel, illetve az „egyszerű emberekkel”, a román tömegekkel folytatott párbeszéd-től függ. A Kovászna–Hargita Jelentés tette világossá, hogy a román ellenzékkel való összefogásunk felületesebb, formálisabb jellegű és általában véve gyengébb, mint reméltük. Ez nem a mi hibánk elsősorban, de azért a miénk is. Erőteljesebb dialóguskereséssel, nyitottabb propagandával esetleg valamivel többet is elérhettünk volna.

A románsággal tulajdonképpen intézményesített kapcsolatunk nincs (nincs például román nyelvű, országos terjesztésű lapunk). Személyes, alkalmoszerű benyomásaim alapján, parlamenti tagjaink fellépése (főleg válsághelyzetekben) erősen befolyásolják a nem túlságosan elfogult átlagembert. De számos, az RMDSZ-hez közelálló magyart végleg kiábrándított az ellenzéki pártok hozzáállása. Személyesen nekem még több okom van csalódásra, kétségbeesésre, hisz tevékenységem fő célja a román ellenzékkel való egységes fellépés volt. Bevallom, nekem is illúzióim voltak. Hittem például azt, hogy a Polgári Szövetség többé-kevésbé a Társadalmi Párbeszéd Csoport gyermeke, tehát éppen azt a mentalitást kívánja átültetni a politikai gyakorlatba, amely minden populizmustól, nacionalizmustól mentes. Hát nem éppen így történt. Fájt, de nem azt a következtetést vontam le, amit egyes társaim, hogy a megbékélésre nincs lehetőség. Az út hosszabb, mint hittem. De ma is meggyőződésem, hogy más út nincs. Illetve még egy van: az erdélyi ma-

gyarság emigrációja. A külföldről várni az erdélyi magyarság megmentését – mint teszik azt Barki Éva és hívei – politikai analfabétizmus.

Sokan és túlságosan gyakran emlegetik a 70 évi jogfosztottságot, és a történelmi pártok nacionalizmusát. Ez történelmileg, de méginkább politikailag, hiba. Én a hangsúlyt nem a múlt és jelen román nacionalizmusának folytonosságára teszem, hanem a különbségekre. Mert például az, aki a húszas–harmincas években a német antiszemitizmus hagyományairól, kontinuitásáról beszélt ahelyett, hogy minden erejével és a koalíció bármely formájának segítségével a hitlerizmus ellen küzdött volna – politikai analfabéta volt. Nem lehet és nem szabad egyenlőségjelet tenni olyan 19. századi német között, aki – teszem azt – ellenezte, hogy a lánya zsidóhoz menjen férjhez és a között a 20. századbeli német között, aki milliók elgázosításában segédkezett.

Visszatérve napjaink Romániájához, biztos, hogy a történelmi pártok egy ideig még többé-kevésbé a nemzeti állam bűvkörében élnek majd, és nem fogják támogatni például a kollektív kisebbségi jogokat. Pogromra azonban nem ők uszítanak, hanem a Front–Vatra koalíció. A történelmi pártok Nyugatra figyelnek. Minden korlátoltságuk, előítéletük ellenére polgári demokratikus pártok. Változhatnak, fejlődhetnek. Bármennyire is fájnak a két világháború közötti, hozzájuk kötődő emlékeink, illetve mai következetlenségeik, szolidaritás-hiányuk (Kovácsna–Hargita Jelentés), ők a jövőbeli potenciális partnerek.

Egyesek azt állítják, hogy ezek az alakulatok „mind egyformák”, ha hatalomra kerülnének, ugyanolyan nacionalisták lennének, mint a Front. Minden ennek a fordítottját bizonyítja. Ma, kisebbségben, ellenzékben félnek vállalni a túl merész és népszerűtlen nézeteket. Hatalomra kerülve viszont túl sok érdek kötné őket a Nyugathoz ahhoz, hogy ne igyekezzenek modernebbé, toleránsabbakká válni.

Ismétem, nincsenek illúzióim. Nem akarok szépíteni. De itt maradni és ugyanakkor kizárni az igazi megbékélés lehetőségét – képtelenség. Ha a legcsekélyebb esély, lehetőség is van a párbeszédre, a megértésre, ki kell használni. Számomra más út nem létezik. Itt maradni azzal a feltételezéssel, hogy gyermekeink, unokáink is a gyűlölet légkörében fognak élni – önsanyargatás. Néha úgy érzem, hogy a megbékélés lehetetlenségének szószólói tudatosan vagy tudat alatt saját kivándorlásukat igazolják előre.

Az öncenzúra és a tabuk

Az erdélyi magyarság az utolsó két évben olyan gyűlöletkampánnyal nézett szembe, melyre tudomásom szerint egyetlen precedens létezik: a húszas–

harmincas évek Németországának antiszemita kampánya. Eddigi eredménye demoralizálásunk, lelki eltorzulásunk. Hol bagatellizáljuk, hol túldramatizáljuk a veszélyt. És a veszélyeztetettség érzésének következtében megszületett az öncenzúra. Megjelentek a tabu-témák. És ez közéletünk önmeghasonlításához, a tudathasadásos állapot kialakításához vezetett.

De hogy is kerülhetett erre sor?

A válasz roppant egyszerű, csupán figyelemmel kell kísérnünk politikusaink nyilatkozatait. Ezek túl gyakran szólnak arról, hogy ilyen vagy olyan formában sértegetik, bántalmazzák népünket, szervezeteinket, vezetőinket, őriznünk kell tehát „szent egységünket”. Ennek érdekében óvatosan kell bánnunk a bírálattal, hiszen az ellenségeink malmára hajtja a vizet. (Majdnem azt írtam, „az imperializmus malmára”). Erkölcsileg valóban súlyos dilemmába kerülsz, ha szervezetünk, vezetőink egy-egy kijelentését, lépését szeretnéd bírálni, hisz a nacionalista román sajtó amúgy is naponta becsmérli őket. Félünk, nehogy ellenségeinknek adjunk érveket, ötleteket, nehogy szervezetünk egységét bontsuk, vezetőink presztízsét kezdjük ki.

Ha a román nacionalizmus elleni harc (vagy védekezés) rövid időtartamú lenne (mint naivul reméltük), erre az öncenzúrára tényleg szükséges lenne. De hosszú távon az, hogy „nekik” is érvekkel szolgálunk, kevesebbet árt, mint az egység mesterséges fenntartása, vezetőink, szervezetünk súlyos hibáinak, gyengeségeinek elkendőzése. Vezetőink máris mártírnak érzik és hiszik magukat, és a szó erkölcsi értelmében többségük az is. A hatalom otromba támadásai erősítik ezt az érzést. De a baj az, hogy ezzel párhuzamosan kezdik „csalhatatlannak” hinni magukat. Lélektanilag ez érthető reakció, hiszen egyesek évek óta életüket is kockáztatják a közösségért. Minden kijelentésüket uszító kampány követi, és ez megerősíti őket meggyőződésükben, hogy az abszolút igazságot, a politikailag leghelyesebb eljárást képviselik. Ez viszont végzetesen leegyszerűsíti a dolgokat, sőt, politikailag is veszélyes. Más volt a helyzet a teljes diktatúra korszakában, amikor életed kockáztatásával kellett kimondanod az egyszerű igazságot, és más a parlamentben dolgozni, lobbizni, taktikázni a jelenlegi féldiktatúrában.

Akkor veszélyesebb volt, de egyszerűbb, ma egy fokkal kevésbé veszélyes, de sokkal bonyolultabb politizálni. Akkor több bátorságra volt szükség, ma több bölcsességre, politikai tudásra lenne. És sajnos azok, akik évekket ezelőtt hősök voltak, a mai megváltozott körülmények között nem rendelkeznek feltétlenül politikusi képességekkel. Kelet-Európa-szerte tapasztalt jelenség ez. De ahhoz, hogy vezetőink politikusként kevésbé kiválóak, mint a totális diktatúra korszakában képzeltük, nagymértékben hozzájárultak mítoszaink is. Mártíroknak, csalhatatlan hősöknek ábrázolták őket, bírálóink szinte

egyenlő (volt) az árulással. Persze az utóbbi hónapokban már megjelent néhány bíráló írás, de a hosszú önmegtartóztatás, visszafojtás eredményeképpen ezek túl indulatosak, néha igazságtalanok. Vagy annak állították be őket.

Tény, hogy ezek az írások nem érték el céljukat. Nem a hibák, ügyetlenségek helyreigazítása következett, hanem épp fordítva: a klikkek egymás ellen használják fel őket. És az RMDSZ-en belüli közhangulat tovább romlik. Már-már elképzelhetetlen, hogy valaki nem klikk-érdekből kifogásol, hanem egyszerűen azért, mert elégedetlen a mai állapotokkal. Vagy mert más a véleménye. És éppen ők azok, akik „kikopnak”, vagy akiket „kikoptatnak” az RMDSZ-ből.

Az egység illúziója

A marosvásárhelyi kongresszuson még én is az egység híve voltam. Boldogan lélegeztem fel, mikor a két Géza kompromisszuma megszületett. De rövidesen felmerült bennem a kétely: vajon a jó és a rossz között, avagy a rossz és a rosszabb között választottunk? Hamar kiderült, hogy vezetőink, ebben a mesterséges, kierőszakolt egységben, energiájuk javarészét klikk-harcokra fecsérlik. És a szervezet lassan működésképtelenné válik. (Kivétel a parlamenti frakció, amely pazarul szerepelt, különösen a válsághelyzetekben.)

Vajon tényleg olyan nagy tragédia lett volna, ha akkor kettészakadunk? A lényeges kérdésekben – céljainkban – úgyis egységesek vagyunk. Az egyik szervezet radikálisabb, a másik mérsékeltebb (szerintem realistább) módon, de ugyanazért küzdött volna, ráadásul külön-külön harmonikusabban, egységesebben, koherensebben, hisz az eltérő ambíciókból eredő személyes torzalkodások száma a súrlódási felülettel együtt csökkent volna. És természetesen koalíciós partnerek lettünk volna.

Talán ha a platform-szabadságot biztosítottuk volna, megőrizhettünk volna egy reálisabb egységet. Egységet a különbözőségben. Akkor talán egy kisebb, liberális beállítottságú, nemzeti szempontból mérsékeltebb, politikailag radikálisabb frakción belül én is otthon érezném magam az RMDSZ-ben. De ezek már álmok, hisz éppen e csoport potenciális vezetői koptak ki, illetve ezeket koptatták ki szervezetünkből. Marginalizációjukat súlyos jelenségnek érzem (teljesen függetlenül attól, hogy emberileg, szellemileg közel állnak hozzám), hiszen ők, egyetemi tisztségük miatt, nem voltak potenciális vetélytársak fizetett funkciókra.

Magyarország – illúziók, tabuk

A román sajtó nagy része az ostoba vádaknak olyan mennyiségét sorolja fel naponta Magyarország és a magyar nép – anyanemzetünk – ellen, hogy megbénulunk. És önvédelemként indulatosan védekezünk a gyűlöletkampány ellen. És e védekezésben akarva-akaratlan idillikusnak képzeljük a magyarországi állapotokat. (Hasonlóan a román ellenzékiekhez, akik idillikussá szépítik a két világháború közti Romániát – részben persze igazuk van: az utolsó negyven évhez képest az viszonylag maga volt a paradicsom). Összevetjük a magyarországi és a romániai nacionalizmust, türelmetlenséget, és azt állítjuk, a magyarországi az itteninél tízszer gyengébb, ártatlanabb. És így összehasonlítva igazunk is van.

De ha nem a romániai állapottal hasonlítjuk össze – ami nem éppen az ideális mértékegység – és igazi magyar hazafiként objektíven mérlegeljük az ottani viszonyokat, minden okunk megvan a szégyenre, a kétségbeesésre. Nem annyira a nacionalizmus, hanem általában az intolerancia (a nacionalizmus ennek csupán egyik összetevője), a gyűlöletkampány miatt. Ismétlem, ez, éppen mert magyar vagyok, megdöbönt, elszégyenít.

Merem állítani, hogy a magyarországi gyűlölet- és intolerancia-kampányt a romániaiainál is súlyosabbnak érzem. Súlyosabbnak két oknál fogva. 1. Vitathatatlan, hogy Románia 50–80 évvel elmaradottabb ország a civilizáltság, a demokratikus hagyományok, az életszínvonal stb. szempontjából, mint Magyarország. 2. Romániában óriási a tét. Mai „uraink” nem csupán miniszteri széküket, hatalmukat kockáztatják. Egy demokratikus rendszerben nagy többségük életfogytiglani börtönt kockáztatna különböző „kis” ügyek, a terroristák, a marosvásárhelyi pogrom és a bányászlátogatás miatt. „Érthető”, hogy erkölcsi skrupulusok nélkül minden eszközt felhasználnak uralmuk fenntartására. De mi a magyarázata a mai magyar demokratikus hatalom és demokratikus ellenzék közötti intoleráns, gátlástalan gyűlöletkampánynak? A tét csekély, bármelyik mai MDF-es miniszter kitűnő állást kapna az MDF bukása után is, hisz mindenik jó szakember. És fordítva. Kommunista, fasiszta vagy más jellegű diktatúra veszélye szóba sem jöhet. Honnan akkor ez a gyűlölet, intolerancia és félelem?

Vihar egy pohár vízben

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. május 29., június 5.

**Minden lehetséges és minden ki-
számíthatatlan.**

A napi történéseket és részleteket tekintve április eseménydús, sőt szenzációs hónap volt. De ha a végeredményre összpontosítunk: az erőegyensúly kialakulására, a kilátásokra, az igazi változásokra, nos, akkor akár eseménytelennek is minősíthetjük. Csupán újabb esélyekről, lehetőségekről beszélhetünk. De ezek is mintha a pathhelyzetet fokoznák. Egyaránt érvényes ez az általános politikai helyzetre, a hatalom belső berkeiben megnyilvánuló viszálykodásokra, az ellenzék egységtörekvéseire, az RMDSZ belső válságára, no és az általános közhangulatra.

De vegyük csak szépen sorjában, külön-külön elemezve a történeteket. Nehéz fába vágom a fejszemet, mivel akarva-akaratlanul kénytelen vagyok leegyszerűsíteni, elkülöníteni egymástól olyan eseményeket, folyamatokat, amelyek összefüggnek egymással.

Ráadásul még nehezebbé teszi a politikai elemzést az a tagadhatatlan tény, hogy két év alatt sem a hatalom, sem az ellenzék nem tett egyetlen lépést sem előre a politikai professzionizmus, érettség és komolyság tekintetében. Itt nem általános érdekek vagy nyíltan vállalt elvek, ideológiák ütköznek elsősorban, hanem fanatizmusra, tévhitekre, hangulatokra, érzelmekre, sértődöttségekre, személyes érdekekre, személyes temperamentumokra alapozott politikai meggondolások. E holtpontról nincs kimozdulás.

A királylátogatás

A hónap, sőt talán az utóbbi tizenkét hónap legfontosabb és legváratlanabb eseménye az 1947. december 30-án lemondott Mihály király hazalátogatása volt. Vagyis nem maga a látogatás mint olyan, hanem a lakosság reakciója. Az 1989-es decemberi „forradalom” óta még egyszer sem özönlötte el ennyi

ember Bukarest utcáit. Az az egyöntetű lelkesedés, amely a még csupán kíváncsiságból megjelenteket is megfertőzte, a legfanatikusabb monarchistákat is meglepte.

A megbízhatóbb politikai kommentátorok eddig úgy vélték, hogy bár az átmeneti időszak stabilitását a monarchia (és főleg I. Mihály személye) garantálhatná a leginkább, ez mégsem járható út, mert egyszerűen megvalósíthatatlan. A közvélemény-kutatások eredményei rendszeresen azt jelezték, hogy népszavazás esetén a lakosságnak csupán 10–20%-a szavazna a monarchiára.

Februárban a király megbízta két hívét, hogy töltsenek pár hetet Romániában és mérjék fel a terepet – vajon milyen eredménnyel járna egy húsvéti látogatás? Mindketten határozottan ellenezték a látogatást, amely – az információk szerint – a csekély számú rokonszenvező miatt kudarcba fulladna, vagy az erőszakos ellentüntetés miatt egyenesen katasztrófához vezetne. Ezt a véleményt osztotta a Parasztpárt elnöke, Corneliu Coposu is, aki szintén monarchista. Mihály ennek ellenére úgy döntött: eljön Romániába. Egyedül döntött, saját szimata, ösztöne vezette csupán. Legközelebbi munkatársait, híveit, sőt családját is csupán 24 órával, illetve hat nappal a látogatás előtt értesítette.

Híveit kétségbe ejtette ugyan a király makacssága, de megpróbálták menteni a menthetőt, megszervezték tehát a nagy látogatást.

És legnagyobb megdöbbenésükre és örömükre kiderült, hogy információik tévesnek bizonyultak.

És ez sokat mond. Ion Cristoiu, az egyik legismertebb politikai kommentátor egyik cikkében részletesen elemzi, miért is oly nehéz előre látni Romániában az eseményeket, miért nehéz politikai jóslatokba bocsátkozni. Szerinte a román lélek kiszámíthatatlan; hosszadalmas passzivitás, közömbösség után nem racionális, hanem érzelmi alapon reagál az eseményekre éppen akkor, amikor erre senki nem számít. Teljesen egyetértek vele. Élénken emlékszem 1989. december 17–20-a időszakára. Azt próbáltam megérezni, kiszimatolni, hajlandó-e Bukarest szolidaritást vállalni Temesvárral. Minden jel (az általános hangulat, villamoson elhangzott beszélgetések stb.) teljes közönyre utalt. És lám, ennek ellenére, december 21-én (és a következő napokban is) a bukarestiek százezrei vállalták, hogy életük kockáztatásával is, de megdöntik a diktatúrát.

Ez után a diadalmas királylátogatás után a királyság gondolata nem tekinthető többé naiv utópiának. De nem is könnyen keresztülvihető. Ma már – különösen Bukarestben – sokkal több híve van a monarchiának, mint a látogatás előtt. De országos viszonylatban, egy közeljövőben esetleg megrendezendő népszavazáson, még ez sem hozna többséget. A királynak szándékában

áll a közeljövőben több látogatást tenni az ország különböző vidékein. A látogatássorozat várható eredménye, hogy fél éven belül a lakosság többsége a monarchiát pártolja majd (bár fordítva is történhet, az „esemény” banalizálódik). Ez azonban távolról sem elég a sikerhez. A népszavazást ugyanis csupán a parlament írhatja ki. Az viszont elképzelhetetlen, hogy megtegye, hiszen a következő parlamentben az ellenzék a legoptimistább számítások szerint is csak 40%-ot érhet el. Önellentmondásnak tűnik, de tény, hogy sokan azok közül, akik pár nappal ezelőtt a királyt éltették, az általános választásokra esetleg el sem mennek, vagy ha el is mennek, nem biztos, hogy az ellenzékre szavaznak. (Hasonló politikai analfabétizmusnak lehettünk tanúi pár hónappal ezelőtt Szlovákiában, ahol a közvélemény-kutatások arra a megdöbbentő eredményre jutottak, hogy a szlovákok kétharmada ellene van Szlovákia és Csehország különválásának, ugyanakkor azonban kétharmada olyan pártokra szavazna, amelyek Szlovákia függetlenségéért harcol.)

A monarchia híveinek stratégiája a következő: az ellenzék nem állít elnökjelöltet, hagyja, hadd győzzön Iliescu. Utána az utca tömegtüntetésekkel kényszeríti a parlamentet népszavazás kiírására. A terv naivnak tűnik: elsősorban nem valószínű, hogy az ellenzék ezt egyöntetűen elfogadja, másodsorban a tömegtüntetések és az általános bizonytalanság eredménye kiszámíthatatlan – ám ha a tüntetések békésen zajlanak, mind a parlament, mind pedig Iliescu füttyül az egészre.

Ha azonban összetűzésekre kerül sor, akkor valószínűbb, hogy a hatalom nem enged, nem népszavazást rendez, hanem brutálisan szétveri a tüntetőket. Ezt a helyzetet egyébként kihasználhatják a Securitate és a hadsereg héjái (akik számára még Iliescu is túl lágy, engedékeny, „demokratikus”), hogy bevezessék a nyílt diktatúrát. A monarchia gondolatának mostani sikere tehát egyforma eséllyel segítheti elő a demokráciát és a nyílt diktatúrát. Minden lehetséges és minden kiszámíthatatlan.

A Demokratikus Konvenció

Közismert, hogy Radu Câmpeanu Nemzeti Liberális Pártja végleg szakított az ellenzék szövetségével, a Demokratikus Konvencióval. Miért? Hivatalos nyilatkozatok szerint nem hajlandó együttműködni elsősorban az RMDSZ-szel, másodsorban a Polgári Szövetség Pártjával.

Az RMDSZ-ből elege van Câmpeanu úrnak, hiszen, mint hónapokkal ezelőtt kiderült, pártjának elnevezésében a hangsúly nem a Liberális, hanem a Nemzeti (értsd: nacionalista) szón van. Azt reméli, hogy így több szavazatot

nyer. Kétséges. Romániában rengeteg a nacionalista érzelmű ember. De miért éppen a PNL-re szavazzanak? Hiszen az, a nacionalizmus szempontjából, nem versenyezhet a Vatrával, a România Maréval vagy akár a Fronttal.

Az értelmiség egy része természetesen kommunistaellenes, tehát nem szavaz a PUNR-re, a PRM-re, a Frontra – de nacionalista is, tehát zavarja az RMDSZ jelenléte az ellenzéki koalícióban. Ez a réteg elfogadja Câmpeanu úr döntését. De szerintem sokkal nagyobb azoknak az eddigi PNL-szimpatizánsoknak a száma, akik, függetlenül a magyarok iránti érzelmeiktől, elfordulnak a párttól, mivel Câmpeanu gesztusát az egyesült ellenzék elárulásaként értelmezik (ne felejtjük el: Câmpeanu nemcsak a magyaroknak fordított hátat, hanem az elitértelmiség pártjának, a Manolescu által vezetett Polgári Szövetség Pártjának is).

És az ellenzéki sajtó vádját mind többen elhiszik: „Câmpeanu kiegyezett Iliescuval, megbontja az ellenzék egységét, segít Iliescunak, hogy újra elnök lehessen, cserébe megkapja a miniszterelnöki széket.” Ez a vád kissé naiv, leegyszerűsített, de a lényeg igaz: Câmpeanut csupán magánambíciói vezérlik.

Más kérdés, hogy pusztán személyes érdekeit tekintve sem döntött bölcsen. A Demokratikus Konvenció ugyanis nem gyengül számottevően a liberálisok kilépésével, sőt, talán működőképesebbé válik, mert a liberálisok eddig is csak fél lábbal vettek részt a szövetségben, amely egyre inkább terhelni kezdte őket. A PNL sok tagja, szimpatizánsa a PNT vagy PAC felé sodródik. Több közismert és köztiszteletnek örvendő parlamenti képviselője látványosan kilépett a pártból. Câmpeanu gesztusa tehát legyengítette, sőt mi több, kompromittálta pártját, anélkül, hogy olyan segítséget nyújtott volna Iliescuéknak, amelyet az elnök miniszterelnöki székkal lenne kénytelen honorálni.

Természetesen felvetődik a kérdés: ha már ennyire népszerűtlen Câmpeanu úr lépése, miért nem buktatja meg őt a saját pártja? A válasz egyszerű: A PNL a mai Románia legcentralizáltabb, legdiktatorikusabb pártja. Az elnököt nem szavazattal választották, hanem egyszerű tapssal! A vezetőséget pedig az elnök nevezi ki, és bármelyik tagját bármikor lecserélheti. A PNL az egyedüli párt, melynek országos konferenciájára nem engedték be a sajtót. Hihetetlen, de igaz. Az országos konferencia másnapján a TV riportere feltette a kínos kérdést a párt alelnökének, Cerveninak: „Önök szerint a Front neokommunista párt, a PNL pedig demokratikus, mégis a Front konferenciáján részt vehettek az újságírók (bár óriási, előrelátott, már-már botrányba fúló veszekedés folyt a Roman- és az Iliescu-frakció hívei között), Önök pedig kitiltották őket. Miért?” Válasz: „A mi pártunk az ország legdemokratikusabb pártja. Ennek bizonyítéka, hogy este sajtókonferenciát tartottunk és ott min-

den újságírónak joga volt bármit kérdezni.” Sic! Hogy teljes legyen a cirkusz, negyvennyolc órával később Cervení alelnök urat kizárták a pártból. A konferencián állítólag vitatni merté Câmpeanu úr politikai lépésének bölcsességét.

Egyelőre tehát Câmpeanu úr pártelnöksége nincsen veszélyben még akkor sem, ha esetleg a párttagok 80%-a ki is lép a pártból. Hosszabb távon azonban karrierjének vége. Hozzá kell tenni, hogy a száz embernél nem népesebb pártelit valószínűleg hű marad Câmpeanuhoz, ugyanis azáltal, hogy félévvel ezelőtt belépett a kormányba, sok hívének biztosított kisebb-nagyobb anyagi előnyökkel járó állami állást.

A hatalom

Patthelyzetben folyik az állóháború Ion Iliescu és Petre Roman között. Rendes körülmények között ennek a Front teljes bukásához kellene vezetnie: nincs olyan bűn, melyért csupán egyikük lenne a felelős, hiszen másfél éven át egy hajóban eveztek. Roman most a kommunista- és Securitate-ellenes demokratát játssza. Amerikában Lantossal és Frank Wolffal tárgyal, fűt-fát ígér, koalíciós kormányt szeretne, „természetesen az RMDSZ részvételével”.

A parlamentet Iliescu hívei uralják, a pártszervezeteket a Romanéi. Iliescu első számú fegyvere Măgureanu SRI-vezér, akinek – saját kijelentése szerint – birtokában van 400 000 Securitate-kollaboráns iratcsomója, a parlamenti képviselők jó része pedig érintett ebben az „ügyben”. Magyarán szólva, Măgureanu azt zsarol meg, akit akar. Iliescunak volt egy húzása, amellyel valószínűleg a Nyugat rokonszenvét próbálta megnyerni, de többet vesztett, mint nyert: Ceaușescu volt Politbürojának tagjait pár hónappal ezelőtt felmentette a bíróság. Az államügyész fellebbezett, és a végleges ítélet ottól tizenhat év közötti börtönbüntetést rótt ki a vádlottakra.

Ez azonban nem váltott ki túl nagy érdeklődést Nyugaton. A román ellenzék rokonszenvét sem lehet ezzel megnyerni. De a szélsőjobb és -bal (itt egybeesik), vagyis a Nagy-Románia Párt és a Verdet-féle PSM, amely eddig nyíltan támogatta Iliescut, most nyíltan szakított vele. A *România Mare* cikksorozatban leplezi le Iliescut mint orosz kémeket, nemzetárulót stb. Adrian Păunescu lapja, a *Totuși iubirea*, valamint az *Europa* ugyanúgy reagált. Figyelem! Ezek nem csupán kis példányszámú hetilapok, illetve kis taglétszámú pártok. Ők képviselik a Securitate és a volt pártaktivisták legkeményebb és legjobban szervezett szárnyát. Minden jel arra mutat, hogy komoly külföldi anyagi támogatásban is részesülnek (arab szervezetek, Líbia, illetve Korea részéről, esetleg Kína is szerepet játszik).

Érdekes, hogy bár a médiában kemény, uszító hangon szólalnak meg, még egyetlen tömegtüntetést sem szerveztek. Pedig minden lehetőségük megvonná rá (tömegbázis, szervezési rutin, anyagi alap stb.). A Nagy-Románia Pártnak megjelent a konkurense, a Mozgalom Romániáért. Ők is a vasgárdista, nacionalista gyökerekből indulnak ki, de szövegeik misztikusak, mélyen vallásosak és egyelőre nem uszító jellegűek. Vezérük Marian Munteanu, a Golánia, az Egyetem téri tüntetések hőse.

Az is jellemző a román politikai élet infantilizmusára, hogy a mozgalom lapjának főszerkesztője Gelu Netea. Két évvel ezelőtt a Nemzeti Liberális Párt lapját főszerkesztette, édesapja pedig közismert nacionalista történész. Netea viszont a marosvásárhelyi pogrom idején komoly kockázatokat is vállalva szembefordult a nacionalista hullámmal és magyarbarát cikkek sorozatát írta, illetve közölte. 1990. június elején hárman képviseltük Romániát a Fidesz kongresszusán, Marian Munteanu, Gelu Netea és jómagam. Good old times.

Más keserű személyes emlék. Az ellenzék leghíresebb napilapja a *România Liberă* 1990 első hónapjaiban elég gyakran közölt nacionalista, magyarellenes hangvétellű cikkeket (persze nem annyira uszító hangvételben, mint a kormánybarát lapok), 1990 nyarán irányt váltott, és bár nem következetesen, de tompította a magyarellenes hangot. Fő szerepe volt ebben Sorin Roșca Stănescunak, aki több intelligens, érett politikai elemzést közölt, amelyekben hangsúlyozta, hogy a magyarellenességet a hatalom diverziójaként kell felfogni. Saját kezdeményezésemre magyarországi kiránduláson vettünk részt együtt, összehoztam több ottani pártvezérrel, újságíróval stb.

A múlt héten a *România Mare* közzétette iratcsomóját. Kiderült, hogy hosszú ideig a Securitate besúgója volt. Előbb hamisításnak véltem a hírt, de igaznak bizonyult. A *România Liberă* tiltakozik, amiért a hatalom információt szivárogtat ki egy-egy volt besúgóról, kompromittálja a számára kényelmetlen személyeket, a többit pedig zsarolja. De a dosszié hitelességét nem kérdőjelezték meg! Pszichológiai rejtély. Ha tudta, hogy kompromittált múltja van, és bármikor megzsarolhatják, illetve leleplezhetik, miért dacolt oly bátran és magabiztosan a hatalommal, főleg a Securitatéval?

Az RMDSZ

Sokan panaszkodnak, hogy a magyarországi pártviszályok beszivárognak az RMDSZ soraiba. Ezzel magyarázzák a platformosodás jelenségét is. Tévedések tévedése. Az RMDSZ csupán a román politikai élet infantilizmusait, mű-

kedvelő-jellegét követi. Bár Magyarországon nő az intolerancia, a feszültség, nacionalista és populista irányzatok jelentkeznek, mindez belső következetességre, logikára vezethető vissza. Noha elkésérítő, de többé-kevésbé természetes jelenség. Mégis elsősorban elvek, ideológiák, világnézetek, erkölcsi felfogások összecsapásáról van szó. És csak másodsorban személyes érdekekről. Nekem legalábbis távolról úgy tűnik.

Nálunk épp a fordítottja történik. Személyes ambíciókat, érdekeket, rokonszenveket és ellenszenveket ideologizálnak meg. Vezetőink vérmérséklete függvényében ellenszenveik politikai, elvi, világnézeti ellentétekként jelennek meg a közéletben. Nehéz ezt úgy példázni, hogy az embert ne vádolják durva személyeskedéssel. Próbáljuk másként:

Elképzelhető-e Magyarországon, hogy, teszem azt, a Kisgazdapárt egyik képviselője minden átmenet nélkül hirtelen SZDSZ-es vezetőként jelentkezik? Vagy elképzelhető-e olyan üzletember, aki magánbeszélgetésekben a vallásoktatás kötelező jellegéért áll ki, másnap pedig liberális vezér szerepében tündököl? Vagy olyan profi kommunista, pártaktivista, aki negyven éven át esküdött a marxizmus-leninizmusra (jóllehet Ceaușescu nacionalista politikáját bátran bírálta!), aztán egyik napról a másikra „Isten! Nemzet! Haza!” jelszóval kereszténydemokrata vezérré vedlett?

Nos nálunk ez van! Egyelőre ezért nem igazán autentikus, szerves jelenség a platformosodás, úgy ahogy az jelenleg folyik, noha elvben már régen szükséges lenne, hiszen mégsem természetes kétmillió magyarról azt hinni, hogy *egyetlen* világnézete, politikai opciója – magyarsága van!

Az eddigi uniformizáló, „Éljen a szent magyar egység!” típusú RMDSZ-politika lassan, de biztosan eltávolította az RMDSZ-től és általában a politizálástól a magyar értelmiség (főleg a humán értelmiség) javát és a fiatalság nagy részét.

Ez a kampányszerű, elkéssett és hirtelen, rögtönözve folytatott platformszervezés viszont szintén mesterséges, életképtelen folyamat, amellyel nem nyerjük meg az elitet, viszont sok egyszerű embert elidegenítünk a politikától.

Quo vadis, Románia?

Mint a fentiekből kiderül: a közeljövőben minden lehetséges, de mindennek az ellenkezője is. A politikai előrejelzés ez esetben inkább a jóslással rokon. Egy budapesti politológus barátom feltette a kérdést: vajon Iliescuék nem szándékosan támogatták-e, sőt időzítették a királylátogatást, hogy ezáltal az ellenzék vezetőit nehéz helyzetbe hozzák, megosszák az ellenzéki pártok

amúgy is ingatag egységét, hiszen a közeljövőben közös és ugyanakkor félig-meddig monarchista elnökjelöltet kellene indítaniuk. A kérdésben megfogalmazott feltételezést naivnak ítélem. Túlértékeli politikusaink felkészültségét, stratégiai képességeit, több lépést előre kiszámító sakkjátékosnak tekinti őket. De ugyanolyan hiba lenne képességeiket alábecsülni. Igaz, nem sakkbajnokok, csupán kártyások. De egy jól blöffölő pókeres sem akar ki.

Egy skót politológustól, Tom Gallaghtertől kérdeztem, mi a magyarázata annak, hogy a közismerten jellemtelen, sőt, hazug, elvtelen, opportunistá Petre Roman viszonylagos sikernek örvend New York-i politikusok körében. Gallagher szerint Petre Románnak senkit sem sikerült „átejtenie”. De sok nyugati politikus megcsömörlött a demokráciától (ha ezt nyíltan nem is vallhatja be), és Petre Roman cinikus, elegánsan előadott balkáni blöffjeit vonzónak találja. Egyelőre tehát többet exportálunk nyugatra „eredeti demokráciánkból”, mint amennyit importálunk onnan az igaziból.

Választási kampány vagy tudatos provokáció?

Campanie electorale sau provocare constientă? *Tribuna Ardealului*, 1992. június 11.

Most találkoztam életemben először szemtől szembe ilyen emberekkel, akiket – legalábbis arckifejezésük után ítélve – elöntött a gyilkolás vágya.

Beszédekben, cikkekben hónapok óta szinte megszállottan ismétlem, hogy az igazi kérdés nem az, ki fog nyerni a választásokon, hanem egyszerűen az, lesznek-e egyáltalán választások, vagy katonai diktatúra kerül hatalomra. Mindennek semmi visszhangja nem volt. Én lennék a

legboldogabb, ha félelmem minden valós alapot nélkülöző rögeszmének bizonyulna. Azonban az utóbbi hetek politikai eseményei egyre borúlátóbbá tesznek. Mind több és több jele van az Iliescu-féle FDSN és a PSM, valamint PRM közti közeledésnek. Senkit nem kell meggyőznöm e két utóbbi párt nem túl demokratikus, nem túl európai szándékairól. Ők a hatalmat akarják, és mivel (egyelőre) nincsenek esélyeik törvényes úton történő megszerzésére, destabilizációra törekednek, hogy aztán a hadsereg segítségével uralomra jussanak. A szélsőbal (PSM) a privatizálás, a gazdasági reformok elleni fellépésre fekteti a hangsúlyt, a szélsőjobb (PRM) az idegenek (a magyarok, a zsidók) elleni harcra. De csupán hangsúlybeli különbség van köztük, kommunista-fasiszta programjuk lényegében azonos.

Iliescu, illetve a FDSN egyértelműen rokonszenvvel viseltetik ezek iránt az útitársak iránt, de egyelőre még nem tett nyíltan javaslatot a szövetségre, mert azt kívánja, hogy Európa, ha nem is szereti, nem is fogadja el, de legalább megtűrje őt. Voltaképpen egy apró, Iliescu elnök kolozsvári látogatása alkalmával bekövetkezett (számos politikai kommentátor szemében lényegtelennek tűnő) esemény késztetett arra, hogy írjak, hogy meghúzzam a vészharangot (félek, most is hiába).

A polgármesteri hivatal előtt 30–40 rokonszenvező gyűlt össze, a szemben levő járdán pedig néhány száz (talán ezer) Iliescu-ellenes tüntető. A két csoport között gumibotos rendőrök százai. Ez eddig természetes. A csendőrség

feladata az, hogy megőrizze a rendet, és megvédje az elnököt mindenféle incidenstől. A dolgok az elnök megérkezésekor kezdenek furcsává válni. A tömeg lehurrogja (ebben semmi új nincs), ő mosolyog (vagy vicсорít?) és gyorsan bemegy a polgármesteri hivatal épületébe. A sokaság a járdán marad, Ilescu-ellenes jelszavakat skandál, legkisebb jelét sem mutatja annak, hogy közeledni akarna az épülethez (amire, az erős csendőrkordon miatt, nem is lett volna lehetősége).

És mégis, az elnök kocsiját kísérő autóból négy feketébe öltözött alak száll ki, és géppisztolyát a hurrogó tömegre irányítja. Megismétlem, természetes, hogy egy elnököt fegyveres testőrgárda védjen az esetleges merényletek ellen. De egyetlen olyan előzményről sem tudok (még az utóbbi két és fél év Romániájában sem), amikor is az őrző-védő gárda fenyegetően fordítsa fegyverét békés tüntetők csoportja ellen. E kihívó gesztus következtében az emberek három és fél órán keresztül, az elnök kijöveteléig kitartottak, hogy „megköszönjék” neki a nagy meleg ellenére Kolozsváron tett látogatást. Időközben megnőtt a csendőrök és a katonák száma, meghaladta a tüntetőkét. Tehát szó sem lehetett olyan incidensről, ami esetleg megsebezte volna az elnököt. Senkinek nem volt lehetősége megközelíteni az épületet. És mégis, fél perccel azelőtt, hogy az elnök az épületből kilépett volna, hirtelen megjelent egy trolibusz és két autóbusz, hogy hermetikusan elzárja egymástól a két tábor. Aztán 4–5 autóból kiugrott 30–40 sisakos katona, ráncfogott fegyverekkel, csövük gyakorlatilag hozzánk ért. Természetes, hogy fellángolt a düh. Eszembe juttatta 1989. december 21-ét, Bukarestben. Egy különbséggel. Bukarestben, az első sorban álló katonák – legalábbis, akiknek arckifejezését akkor ki tudtam venni – ijedtek voltak, feszélyezettek, bizonytalanok. És december 21-ének egész délutánján élt bennem az illúzió, hogy nem lesz bátorságuk lőni. Tévedtem. Viszont soha nem fogom elfelejteni annak az arcát Kolozsváron, aki előttem állt, majdnem megérintett a gépfegyverével, és kétségbeesett kiáltásunkra: „Gyilkosok, ti lőttetek 21-én és 22-én!” cinikusan nevetett, egyetértően, azzal a szemmel látható kívánsággal, hogy megismételje akkori tettét.

Az 50-es évek szovjet filmjeiben szereplő SS-tisztek arckifejezését juttatna eszembe – a gyilkolni akaró tiszta szadizmust. Azt hittem, ilyen figurák, arckifejezések csak a szocreál, illetve a kommersz rémfilmekben léteznek. Most találkoztam életemben először szemtől szembe ilyen emberekkel, akiket – legalábbis arckifejezésük után ítélve – előntött a gyilkolás vágya. Szeretném kiemelni azt a mérhetetlen különbséget, ami a csendőrök és azok magatartása között mutatkozott, akiket bátorkodok terroristáknak nevezni. A csendőrök határozottan viselkedtek, készen arra, hogy szükség esetén fegy-

verrel vegyék elejét minden rendbontásnak, incidensnek, de nem voltak el-lenséges, kihívó gesztusaik. Arc kifejezésük közömbösséget, unalmat fejezett ki, de egyetlen percig sem gyűlöletet. Feladatukat teljesítették, munkájukat végezték, minden érzelmi, lelki ráadás nélkül.

De hagyjuk a szubjektív, talán (bár a körülöttem levők mindenike által osztott) túlfűtött érzéseket.

Próbáljuk megmagyarázni az eseményeket. Csupán feltételezéseim vannak. Iliescu beteges félelme? Nem áll. Tökéletes védelmet, elszigeteltséget élvezett. Végző soron a szomszéd utcára nyíló kapun is távozhatt volna, ahol nem voltak tüntetők. Megijeszteni, elbátortalanítani a politikai ellenfeleket. Nincs túl jó véleményem Iliescu csapatáról, de annyira hülyéknek nem tartom őket, hogy azt képzeljék, ilyen gesztusokkal elérhetik, hogy megéljenezzük (és megszavazzuk) őt. A tömegpszichológia banalitásai közé tartozik, hogy (függetlenül a politikai meggyőződéstől stb.) a hasonló provokációk felbátorítják, merészebbé teszik, akár öngyilkos dühvel is eltölthetik a tömeget.

Az utolsó feltételezés a legvalószínűbb. Az a nyilvánvaló vágy, hogy kiprovokálja az erőszakot a sokaság részéről. Majdnem megtörtént. És ha megtörténik, az egyetlen, akinek semmi baja nem eshetett volna, az a bámulóitól körülvett elnök. Viszont utólag ki lehetett volna jelenteni, hogy a fasiszták, a neohorthysták, neoeremdézesek stb. olyan mértékben destabilizálták a helyzetet, hogy a szegény megtámadott hadseregnek védekeznie kellett (mint Temesváron!). És az azt követő általános zűrzavarban csak a hatalmat átvevő hadsereg állíthatta volna helyre a rendet.

Ami Kolozsváron történt az egy katonai hatalomátvétel főpróbája volt (esetleg egy arra irányuló sikertelen kísérlet?). Kérem azokat, akik úgy találják, hogy túl pesszimista, rémhírterjesztő stb. vagyok, adjanak egy másik valószínű magyarázatot ezekre az eseményekre. Egy pontosítás: nem tartom Iliescut minden rossz kútfejének. Valószínűleg csupán bábfigura, akit egy csoport tábornok, szekus, általunk talán nem is ismert nevű aktivista irányít, zsarol. Előfordulhatna, hogy egy katonai puccs eredményeképpen éppen ők tennék meg Iliescut bűnbaknak. Egyfajta ismétlése lenne a '89. december 25-én törtéteknek. Két embert – nem is a két legbűnösebbet –, mivel vitathatatlanul fanatikus pszichopaták voltak, felelőssé téve az országban történt minden rosszért, meggyilkoltak. Aztán az igazán felelősségre vonandó szekusok, tiszta fejű aktivisták – nem pszichopaták, de erkölcs nélküli maffiózók – átvették a hatalmat. A történelem megismétlődik?

Ui. A gépfegyverek iránti furcsa rokonszenv nem is olyan új. Enver Ho-

dzsa írja bukaresti első, 1949-es látogatásával kapcsolatban: „Meg voltam döbbenve. A román elvtársakat géppuskás testőrök őrizték. Nem voltam biztos abban, hogy hol vagyok: egy kommunista párt vagy a maffia székházában.”

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Öngól-zápor

Beszélő, 1992. szeptember 26.

Ma már mindenki ellenzéki, mindenki elégedetlen az utolsó két és fél év eredményeivel.

nem az a csapat fog győzni, amelyik több gólt lő az ellenség hálójába, hanem amelyik kevesebb öngólt szerez. Itt ugyanis nem ideológiák, hanem érdekek, jól artikulált, szervezett pártok ellentétéről van szó. A szeptember 27-i parlamenti és elnökválasztások eredményének megjósolását különösen megnehezíti az a tény, hogy alig létezik megbízható közvélemény-kutatás, a közhangulat egyébként is a kétségbeesés és az apátia közt csapong.

Ma már mindenki ellenzéki, mindenki elégedetlen az utolsó két és fél év eredményeivel. Persze, az ellenzékiségek motivációja különféle, gyakran egymásnak ellentmondó. A demokratikus ellenzék a posztkommunista hatalmat vádolja a politikai-gazdasági krízis miatt. Iliescu elnök és frissiben köréje tömörült pártja – a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja (amely a régi Frontból szakadt ki) – a Petre Roman-kormányra, reformprogramjára hárítja a felelősséget. A Petre Roman által vezetett FSN szerint épp fordítva áll a helyzet, reformjaik azért sikeredtek felemásra, mert Iliescu és hívei fékeztek, sőt megtorpedózták a piacgazdaság bevezetését.

A Vatra pártja és a PRM szerint Romániában minden baj forrása a „nemzetidegen” elem. Minden rossz kútfeje a magyar kisebbség, a már-már nem létező zsidó közösség, az imperialista Amerika, általában a Nyugat, konkrétan Soros György és bérencei stb. Fennen hangoztatják, hogy a baj ’89 decemberében kezdődött. Nyíltan visszasírják Ceaușescut és „aranykorszakát”. Jellemző a politikai élet abszurdítására az a tény, hogy éppen azok, akik ma kiállnak Ceaușescu rehabilitálásáért (Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor stb.), nyíltan támogatják Iliescu elnököt. Mintha megfeledeztek volna

arról az „elhanyagolható” tényről, hogy példaképüket, Ceaușescut, Iliescu parancsára ölték meg.

A Demokratikus Konvenció

Melyek az esélyesebb pártok, koalíciók, mit ígérnek, illetve mit lehet tőlük várni? Kezdjük a Demokratikus Konvencióval, az ellenzéki pártok koalíciójával. Egyértelműen a rendszerváltás hívei, a piacgazdaság bevezetését sürgetik, a jogállamiság és a demokrácia megteremtéséért szállnak síkra. Ám sajnos, mindezek lejáratott fogalmak, hisz minden párt programjában szerepelnek.

A választási kampány előtt az RMDSZ is a Demokratikus Konvenció tagja volt. Közös megegyezés alapján külön listán indulnak, de megmaradnak politikai partnereknek, tehát az RMDSZ a konvenció elnökjelöltjét, Emil Constantinescut fogja támogatni. Eddig tehát az RMDSZ mintha házastársra lett volna a konvenciónak, most a szeretői státus illeti meg (amelyet az előbbi hol nyíltan vállal, hol kissé szégyell, a konjunktúra, a pillanatnyi érdekek alakulása szerint), de állítólag a választások után újra házasság lesz a dologból.

Már amennyiben a házasulandó felek pár hónap múlva még talpon vannak. Mind a konvencióba tömörülő pártok közti listák sorrendjének kialakítása (a PNȚCD-nek sikerült a biztos befutó helyek több mint a felét megszereznie, míg a Polgári Szövetség Pártjának meglepően kevés jutott), mind pedig Emil Constantinescu közös elnökjelölése (illetve Manolescunak, a Polgári Szövetség Pártja vezetőjének elgáncsolása) viharosan zajlott. A választási kampány idején ezeket az ellentéteket igyekeznek majd leplezni, de utána olyan robbanás következhet be, amely egyszerűen megszüntetheti az ellenzék formális szövetségét, a Demokratikus Konvenciót.

Az RMDSZ

Az RMDSZ a választások után kongresszust tart. A belső platformok, irányzatok, klikkek közt jelenleg akkora a feszültség, hogy elképzelhető: a kongresszus után az RMDSZ 2–3 kisebb, többé-kevésbé együttműködő csoportra szakad. A magyarok szövetségének belső feszültségei, illetve népszerűségének csökkenése komoly hatással lehet az elnökválasztásra. A vezetőség ugyan hivatalosan támogatja Emil Constantinescut, de a magyarság már kevésbé bízik vezetőiben, mint két évvel ezelőtt, tehát ez a „hivatalos” támoga-

tás egyáltalán nem garantálja a remélt egymillió szavazatot. Constantinescu ezt a veszélyt nem mérte fel, óvatosan, általánosságokban fogalmaz, nehogy elveszítse potenciális román szavazói közül a sovinszta érzelműeket. Veszélyes taktika. A román nacionalisták 4–5 elnökjelölt közt válogathatnak, nincs túl sok okuk arra, hogy éppen Constantinescu szavazzanak. A magyarok viszont, akik 1990 májusában Radu Câmpeanut támogatták, és később keserűen csalódtak benne (hisz Câmpeanu hónapról hónapra egyre nacionalistább lett), fenntartással viseltek Constantinescu iránt.

Minden valószínűség szerint a Demokratikus Konvenció fogja a szavazatok többségét megszerezni – 30–35%-ot. De ahhoz, hogy kormányt alakíthasson, olyan partnerekre van szüksége, akikkel együtt parlamenti többséget alakíthat. Az RMDSZ 6–7%-ára biztosan számíthat.

A Nemzeti Megmentési Front

Rajta kívül a Demokratikus Konvenció egyetlen lehetséges koalíciós partnere a Front. Pillanatnyilag a második legnépszerűbb párt: 10–15%-ra számíthat. Megtisztította sorait a túlságosan kompromittált, konzervatív volt pártaktivistáktól, gazdaságilag piacorientált, a gyors reformok híve. Nacionalizmusa, bár visszafogottabb az 1–2 évvel ezelőttinél, jogos fenntartást vált ki az RMDSZ-ből.

A Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja

Úgy néz ki, hogy a harmadik helyen az Iliescu híveiből verbuvált Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja áll (10–12%). Volt pártaktivisták, szekusok szervezik. Állítólag szociáldemokraták. Szavakban. Propagandájuk azonban nacionalista, hazafiaskodó, patetikus demagógia. A központosított államnak kívánnak minél nagyobb hatáskört és hatalmat biztosítani. A privatizációt csak a butikok szintjén támogatják. Kezükből tartják a tévét, a rádiót, a titkoszolgálatot (SRI) és sok helyen (főleg a falvakban) a helyi adminisztrációt. Ezzel a „háterszággal” szeptember 27-én meglepetésszerűen előretörhetnek.

Nincs kizárva, hogy kormányt alakítsanak, hisz a Demokratikus Konvenció, a Front és az RMDSZ kivételével az összes többi párt számba vehető koalíciós partner (még Câmpeanu Nemzeti Liberális Pártja is, amennyiben egyáltalán eléri a 3%-os küszöböt, hogy bejusson a parlamentbe).

A Demokratikus Agrárpárt

Iliescuék legközelebbi „elvtársai” a Demokratikus Agrárpárt tagjai. A párt esélyeit nehéz átlátni, mivel a városokban gyakorlatilag nincsenek hívei, de azt még senki sem mérte fel, hogy mint rendkívül jól szervezett párt (aktivistái a falvak volt káderei, nómenklatúristái) milyen mértékben nyerte meg magának a parasztságot.

A Románia Mare és a Vatra

A PRM természetesen szintén Iliescut támogatja, körülbelül 6–7%-os sikerre számíthat. A PUNR (a Vatra pártja) saját elnökjelöltet indított a kolozsvári polgármester, Gheorghe Funar személyében: semmi esélye, hogy a második fordulóba bejusson, maximum 7–8%-ot jósolok neki. Hivatali bikkfanyelven folytatott közönséges propagandája pártja esélyeit is csökkenteni fogja: körülbelül 4%-ot fog elérni. A Vatra propagandája szürke, egysíkú, míg a Nagy-Románia Párté rafinált és hatásos.

A Szocialista Munkapárt és a Republikánus Párt

Iliescu nyílt támogatója a Szocialista Munkapárt (PSM), a volt Román Kommunista Párt utóda is. Ez a támogatás kétélű, politikailag kompromittálja, gyakorlatilag kevés szavazatot jelent. Nem valószínű, hogy a 3%-os küszöböt elérni, és bejut a parlamentbe. A választásokon számos esélytelen törpepárt vesz részt. Létük, szereplésük sok embert megzavar, elundorít a politikától, ezért is lehetséges, hogy jóval kevesebben járulnak majd az urnák elé, mint két évvel ezelőtt.

A Republikánus Párt jelöltje esélytelen a második fordulóra. Többé-kevésbé ismert sarlatán (tíz évvel ezelőtt, Ceaușescuné munkatársaként, felfedezte az „élő vizet” – afféle perpetuum mobilét), de ügyes, demagóg szónok. Figyelemre méltó politikai jelenség, mivel fellépései csökkenthetik Iliescu esélyeit. Az egyetlen független jelölt a Moldova Köztársaság volt miniszterelnöke. Politikai programjának egyetlen pontja Besszarábia (Moldova Köztársaság) minél előbbi egyesülése Romániával. *Ezzel* a programmal nem jut be a második fordulóba, de hívei aligha szavaznak majd Iliescúra.

Az új parlamenten belül tehát körülbelül egyforma erőt fog képviselni a demokratikus erők koalíciója, valamint a szélsőséges, restaurációs pártoké.

Az új kormány minimális többséggel rendelkezik majd a parlamentben, és képtelen lesz rövid idő alatt megoldani a gazdasági-társadalmi feszültségeket. Kormányváltások sorozatára számíthatunk.

Románia elnökét valószínűleg a második fordulóban választják meg, feltehetően Iliescu és Constantinescu közül. Egy-két hónappal ezelőtt úgy tűnt, Iliescu esélyei csökkennek, de az a tény, hogy nemrég fogadta a spanyol király és a pápa, jócskán lendít népszerűségén. (Az ellenzék ismételt vádjá Iliescu ellen az volt, hogy személye nemkívánatos a Nyugat előtt, az ő hibája Románia elszigeteltsége.) Egy dolog bizonyos: bárki kerüljön hatalomra, akár a demokratikus erők, akár a posztkommunista-nacionalista elemek, a közeljövő Romániájában *semmiféle* stabilitás nem képzelhető el. Sem a diktatúra, sem a demokrácia stabilitása.

- *Utolsó mondatom, „jóslatom”, nyilvánvalóan tévedés volt. A Văcăroiu-féle, 1992–1996-os korszak volt az ország legstabilabb periódusa a mocsárban.*

Választási kampány?

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. október 2.

A nagy vesztes a Polgári Szövetség Pártja.

Az aug. 28-i határidőre az összes párt letette képviselői, illetve szenátori listáját, és jelentkezett az a hat elnökjelölt, akinek sikerült összeszedni a kötelező százezer támogatói aláírást. Románia valósággal paradicsom a politikai megfigyelő, elemző számára, már amennyiben hozzászokik ahhoz, hogy minél több információ birtokába jut, annál kevésbé tud saccolni arra, mi is fog történni a közeljövőben, illetve minél többet tud, annál kevésbé érti az egészet.

Kezdjük a Demokratikus Konvencióval, amelynek jelöltje Emil Constantinescu és nem Nicolae Manolescuval. Ez az első öngól. A Konvenció parlamenti és szenátori listáján a biztos befutó helyek felét a Parasztpárt harcolta ki magának. A maradék 50%-ot „demokratikusan” szétosztották a többi párt között, függetlenül azok politikai súlyától, tömegbázisától. A sértődések, feszültségek a választások után – esetleg – robbanáshoz, a Demokratikus Konvenció széteséséhez fognak vezetni.

A nagy vesztes a Polgári Szövetség Pártja. Támogatóinak, híveinek száma valószínűleg egyenlő a Parasztpártéval vagy legalábbis megközelíti azt. Ez lett volna az első ellenzéki, de nem történelmi párt, amelynek modernebb, európeerebb és többé-kevésbé liberális szelleme lényegesen hozzájárulhatott volna Románia megújulásához. Ha az ellenzék győz, és kormányt alakít, akkor a pártnak komoly szerepe lesz, hiszen soraiból kerülnek majd ki a középkorú, művelt technokraták, akik különböző „pozícióhoz” juthatnak. A PSZP tehát – bár a parlamentben kevés hellyel fog rendelkezni – kulcsszerepet fog betölteni az új kormányban. A félig-meddig karrierista hivatalnokok, potenciális diplomaták stb. is inkább ebben a pártban fogják látni a jövőt, már csak a saját érdekeik miatt is.

Ha viszont az ellenzék veszít, Iliescu a szélsőjobb és szélsőbaloldali pártok koalíciójával alkot kormányt. Ebben az esetben a PSZP-nek csak annyi

szerepe marad, hogy képviselői néha egy-egy szép ellenzéki beszédet tartsanak. Aztán beleunnak, rájönnek, hogy hasznosabb irodalmi újságokat vezetni, egyetemi előadásokat tartani stb. (hisz többségük elit értelmiségi). Elképzelhető, hogy a párt összeomlik, hisz vezetői megcsömörlenek az öncélú politizálgatástól, s ehhez persze hozzájárulnak majd ellenzéki partnerekkel való konfliktusaik is. Márpedig ha ez bekövetkezik, Románia elveszti utolsó lehetőségét, hogy politikai jövőjébe egy modern, nem csupán a háború előtti Nagy-Románia nosztalgiájából élő párt is beleszóljon.

A Parasztpárt persze megerősödik, és vezetői, bár rájönnek, hogy a közeljövő arculatát nem befolyásolhatják, végül megelégednek annyival, hogy ők aztán keményen odamondanak. Többségüknek ez is óriási elégtétel, hisz idős emberek, akik közül sokan börtönt szenvedtek és évtizedeken át teljes hallgatásra, tehetetlenségre voltak ítélve.

Mindez persze nem egyéb feltételezésnél. A valóság összetettebb. A Polgári Szövetség Pártjának képviselői közt is akad jóindulatú karrierista. És a Parasztpárt vezetőségében is vannak olyan művelt európeérek, mint Adrian Marino. Marino minden írása, gondolata egyébként sokkal inkább jellemző egy modern, liberális felfogású emberre, akitől minden nacionalista előítélet távol áll, mint egy történelmileg nacionalista kereszténydemokratára.

No de mi a helyzet a Liberális Párttal, illetve most már pártokkal? A PNL vezetősége, élén Radu Câmpeanuval, sorozatosan bebizonyította elvtelen oportunizmusát. Karrierjükért cserébe beálltak Iliescu szekértolói közé. Minden logikusan gondolkodó elme arra számított, hogy vagy leváltják az áruló vezetőséget, vagy a párt tagságának többsége belép valamelyik törpe liberális pártba. Nos, a logika itt is csődöt mondott. Persze, csökkent a párt taglétszáma, népszerűsége, de távolról sem olyan mértékben, mint az várható lett volna. A többi ellenzéki liberális alakulat egyelőre minipárt marad. Pedig a Nemzeti Liberális Párt – Demokratikus Konvenció presztízsét növelte az a tény, hogy a tehetséges és egyenes derekú Dinu Zamfirescu (a '89-es budapesti kiáltvány egyik aláírója) főtitkári minőségben átvette vezetését.

Az RMDSZ külön misét érdemel. Radikális vezetői két hónappal ezelőtt megkíséreltek előrukkolni az úgynevezett Csapó-féle autonómia-tervezettel. Ennek két lehetséges eredménye lehetett volna: rosszabb esetben fasiszta katonai diktatúra bevezetése; a jobbik esetben a román ellenzék teljes kompromittálása és Iliescuék fényes győzelme a választásokon. Szerencsére az elnökség 2–3 józanabb tagja és a megyei RMDSZ szervezetek vezetői megakadályozták a lépést.

Ezután következett a Magyarok Világkongresszusa. Ez számunkra (és a román demokratikus ellenzék számára is) fényes győzelem volt. Kulcsszerepe

volt ebben Tőkés Lászlónak, aki vagy bölcsébbé vált, vagy okosabb tanácsokkal veszi körül magát, mint régebben. No de a mi büszke magyarjaink nem akarták kihasználni ezt a nagy esélyt, helyzeti előnyt. Olyan piszkos, személyeskedő harc kezdődött a koncert (a parlamenti helyekért), hogy sok magyart távolított el az RMDSZ-től. Vagy nem fognak elmenni szavazni, vagy a román ellenzékre voksolnak. (Hogy hányan, azt találgatni sem érdemes.) De ez sem volt elég. Domokos Géza állítólag az utolsó órákban változtatott az egyik székely jelöltlistán. Elnökségi „barátai” előszedték a csatabárdot és etikai bizottság elé citálták.

Feltételezem, hogy a politika történetében ilyen még nem fordult elő. Pár héttel a választások előtt megpróbálják a sokak által jogosan – vagy jogtalanul (ez itt most mindegy) – tisztelt elnököt kompromittálni, esetleg lemondatni. Lemondatni most azt az embert, aki egyértelműen kijelentette, hogy két hónap múlva, a kongresszuson *minden* politikai tevékenységétől visszavonul, s erre köztudomásúlag gyenge egészsége is kényszeríti.

Vajon ezekben az emberekben akkora a vakgyűlölet, hogy nem képesek várni pár hetet a választásokig, nem mérik fel, hogy milyen fegyvert adnak ellenfeleink kezébe, mennyire demoralizálja a magyarságot ez a botrány? A helyzet külön pikantériája, hogy az RMDSZ Országos Etikai Bizottságának Elnöke dr. Újvári Ferenc. Az az ember fog tehát ítélni Domokos felett, aki nyílt revizionista cikkeiben azzal dicsekszik, hogy rendszeresen ír és előadásokat tart magyar újfasiszta barátainál – a Hunnia társaságnál.

Mi lehet a magyarázat? Két eset létezik: 1. Ez a radikális csoport csupán érzelmi alapon dönt, egyáltalán nincs politikai látóköre. 2. Tudatosan vállalják az RMDSZ-botrányt, a választási sikertelenséget, bármit, azért, hogy még a kongresszus előtt megszabaduljanak nem csupán Domokos Gézától, hanem az összes többi, mérsékelt személyiségtől, illetve reálpolitikustól. Előnyben részesítenek egy olyan RMDSZ-t, amelynek tömegbázisa is kisebb lesz, képviselői is kevesebben lesznek, de amelyet teljesen uralnak, és – feltehetőleg – az MDF sugallatai, ha nem éppen irányítása alatt vezetnek. Ebben az esetben feltételezhető, hogy a mozgató rugó a személyes érdek (például anyagi támogatások).

A kongresszus ezek után – meglehet – botrányba fullad. Egyetlen esély marad. A kisebb rossz. Felosztani az RMDSZ-t. Ha lehet, csupán két szárnyra. A radikálisok vezessék az egyiket (sajnos minden esély megvan arra, hogy a vagyont, a székházakat stb. megtartsák maguknak) és szülessen egy új, szegény, de tiszta (vagy valamivel tisztább) neo-RMDSZ a liberálisok és az úgynevezett mérsékelték (vagy reálpolitikusok?) összefogásával. Persze, ez is csak álom. De egy ilyen kétségbeesett helyzetben legalább álmodozni, ter-

vezni kell. Tény, hogy ha a kongresszus után egy RMDSZ marad, a magyar értelmiség (és nem csak) becsületesebb része hosszú időre kivonul a politikából. És ehhez nem csupán az eddig felsorolt okok fognak hozzájárulni, hanem az RMDSZ új nómenklatúrájának kihívása. Nem csupán az RMDSZ-re jellemző, de arra még kompromittálóbbr, hogy vezetőink párhuzamosan politizálnak és üzletelnek.

Győztesek és vesztesek

Beszélő, 1992. október 24.

Iliescu húsz éve áhítozik a hatalomra.

Iliescu és a Nemzeti Demokratikus Megmentési Front diadala *nem a baloldal győzelme* – miként azt a sajtó és a közvélemény elkönnyvelte – hanem a nemzeti totalitarizmus, a *központosított nemzetállam* örömnöve, valamint az ex-pártaktivistákból maffiózókká átvedlettek uralmának legitim kezdete. Romániában a türelmetlenséget szavazták meg, s alulmaradt a *másság*, az etnikai, politikai és vallási eltérés iránti türelem. Győzött a középszerűség. De hogyan? Ki segítette őket győzelemre? A propagandáról, a manipulálásáról könyvtárnyi anyagot írtak már össze, szó esett a választási csalásokról is, amelyek valóban megtörténtek, de nem számottevő mértékben.

Kik győztek?

Ez a választási győzelem valójában három társadalmi rétegnek köszönhető. Az első a volt pártaktivisták, titkosügynökök, állami hivatalnokok (valamint családtagjaik) rétege. Számuk minimum egy-kétmillióra tehető. A második réteg a Ceaușescu által a városokba, ipari központokba telepített félpasztork-félproletárok tömege. Identitászavarban szenvedő réteg, hiszen a paraszti élethez nem fűzi őket szinte semmi, de nem is urbanizálódtak még: gyökértelen, konformista emberek, akiket könnyű megzavarni az előítéletekkel. A harmadik réteg a falun élő, a munkáról lassan leszoktatott, kis igényű kolhozparasztság.

E két utóbbi réteg még mindig a „*Mai rău să nu fie!*” („Csak rosszabb ne legyen!”) bűvkörében él. Mintegy önvédelemből minden változást eleve visszautasít; e stagnálás fenntartására pedig jobb biztosíték Iliescunál nem akad. Elég, ha elővesszük Románia térképét: a FDSN-re, valamint a PRM-re leadott szavazatok alapján meg lehet állapítani, melyek az ország legelmar-

dottabb térségei. Erdélyben – ahol pedig számottevő a magyarság lélekszáma, és a magyar revizionizmus mumusának könnyebben eladhatónak kellene lennie – Emil Constantinescu győzött, mi több, győzhetett volna Hargita, Kovászna megye szavazatai nélkül is.

A választási eredmények nagyrészt a Securitatéból SRI-vé átvedlett titkosszolgálatnak köszönhetőek, valamint Iliescu úr „szíami ikertestvérének”, Virgil Măgureanunak, a SRI igazgatójának. Minden eszközt felhasználtak: a tévé mellett leginkább a vidéki, helyi hatóságok befolyására építettek. Iliescuék kampánya eleve jórészt a falvakra korlátozódott, s kimutatható, hogy olyan megyékben ért el több mint 70%-ot, amelyeket az 1989. decemberi események alig érintettek.

A győztes szélsőségesek

Iliescuék alig több mint 30%-os győzelme a felületes szemlélő számára inkább hanyatlásnak tűnhet a 90-es választások eredményeihez képest, amikor az Iliescu–Roman-féle Front 66%-ot ért el. Mégis, a mostani, számtanilag szerényebb eredmények biztosabb alapot szolgáltatnak a teljhatalom kialakulásához, mint a két évvel ezelőtti kétharmados többség.

Az akkori Front hemzsegett a megbízható elvtársaktól, de a – gyanús, mert reformot követelő – „betolakodottaktól” is. Egyeseknek volt képük komolyan venni a forradalmat, sőt akadt olyan is, aki nem átalotta magáévá tenni a Temesvári Kiáltvány nyolcadik pontját, amely kimondja, hogy a volt pártaktivisták, szekusok ne vállalhassanak vezető szerepet az ország politikai életében. Az illetudó, jól szelektált és fölöttébb megbízható elvtársakból álló Iliescu-féle Front azonban most egyharmadát sem teszi ki a parlamentnek. Sebaj, akadnak szövetségesek: a Román Nemzeti Egységpárt, a Nagy-Románia Párt, a Szocialista Munkapárt és a Demokratikus Agrárpárt.

Mi a közös bennük? Az, ami lényeges: egységes céljuk a központosított és erős nemzeti államhatalom megteremtése, hatókörének, végrehajtó szervei hatalmának a kiteljesítése – az erős hadsereg, erős titkosszolgálat, erős rendőrség és hivatalnoki gárda, minisztériumok, bizottságok stb.

Amiben különböznek, az a stílus. Iliescu nacionalizmusa visszafogottabb, *elvben* nem utasítja el a reformot, csupán csak a „reális lehetőségek” szintjére szorítaná: butikok, kozmetikai szalonok meg egyéb hasonló iparágak körére. Iliescu *elvben* nem Nyugat-ellenes, de szerinte a Nyugat Románia-ellenes, ebben a helyzetben pedig mi mást tehetne, mint hogy azokkal tartsa a kapcsolatot, akik úgymond szívesen látják: vagyis a harmadik világ, a Balkán,

Kína, Korea. Az *Europa* című szélsőséges lap rendszeresen tudósít Kubáról, Észak-Koreáról, Kínáról, s alkalmanként idéz Kim Ir Szen elvtárs értékes útmutatásaiból is.

Vadim Tudor pártja, a PRM, már nyíltabban fogalmaz: nem kell reform, mert „nemzetellenes”, kell viszont egy Románellenes Tevékenységet Kivizsgáló Bizottság, hisz egyre erősödik az ősellenség: a magyarság, a cigányság, a zsidóság, és általában a Nyugat, de főleg Amerika befolyása; az emberjogi ligák, de még az ENSZ is azon mesterkedik, miként árthat Romániának. A most épp kettészakadó PUNR ugyan nem reformpárti, de nyíltan nem is ellenzi azt. Magyargyűlölete hol durvább, hol visszafogottabb, mindenesetre nem annyira antiszemita, mint a PRM. Eddigi elnöke, Ceontea épp most bukkott meg: a hírek szerint szeku- és kommunistaellenes kijelentései miatt.

A Román Kommunista Párt jogutódja az Ilie Verdeț által vezetett Szocialista Munkapárt, melynek reform-ellenessége, nacionalizmusa, sőt, xenofóbiája méltán vetekedhet a fent említett nemzeti pártokéval. Többen e pártok közt észlelhető rivalizálásban, a PUNR kettészakadásában, a PRM-vel folytatott szóváltásban látják a reményt. Sajnos tévednek. A hatalmi harcok tagadhatatlan tények, de csupán ebből nem szabad arra következtetni, hogy nem fognak majd össze a reform, a pluralizmus – s úgy általában a demokrácia – elleni harcban. Szélsőségeink közül egyesek nyíltan rehabilitálják a Ceaușescu-rezsimet és a Securitatét, mások néha bírálatokkal is illetik őket, akad olyan, aki csak a magyarokat gyűlöli, de olyan is, aki csak a zsidókat, cigányokat stb. Valamiben mégis különböznek a 30-as, 40-es évek fasisztáitól: egyikük sem ismerné el, hogy ő bizony fajvédő. És alibi is van. A PRM egyik vezetője és parlamenti képviselője például *színmagyar*: Furó Gyula volt brassói pártaktivista. Mai nevén: Furó Iuliu Ioan.

Felmerül a kérdés: vállalja-e Iliescu a koalíciót a szélsőséges erővel, amelyek nyíltan támogatták kampányát? Legutóbb kifejezte azon óhaját, hogy egységes nemzeti kormányt szeretne, amelyben *minden* parlamenti párt részt venne. Attól tartok, ez nem egyéb demagógiánál. Elsőként a Demokratikus Konvenció utasította vissza az elnök megtisztelő ajánlatát. Lehet, hogy a Petre Roman-féle Front sem lesz hajlandó koalícióra lépni a kormánnyal, bár féltő az is, hogy a Front némely mindenre elszánt opportunistája mégiscsak kiegyezik Iliescuval. Akinek ezek után nemigen marad miből válogatnia: vagy kinevez egy javarészt technokratákból álló pártsemleges kormányt (amely minden bizonnyal megbukik pár hónapon belül), vagy kénytelen lesz vállalni a koalíciót természetes szövetségeseivel: a szélsőséges pártokkal. Ha pedig az ezekből az elemekből álló kormány túlságosan is megsérti a demokrácia szabályait, Iliescu elnök szokott mosolyával jelenti majd ki: ő aztán

mossa a kezeit, nem ő a hibás a túlkapasokért, magára vessen a Demokratikus Konvenció, miért nem akart részt venni a hatalom gyakorlásában!

A legnagyobb győztes

Iliescu húsz éve áhítozik a hatalomra. Az 1970-es évek elején az RKP főtitkára szeretett volna lenni; sikertelenül. A máig is tisztázatlan '89-es decemberi események után (puccs és népfelkelés-egyvelege) a Nemzeti Megmentési Front elnökévé avanszált. 1990 májusában 88%-os többséggel köztársasági elnökké választották. De '92 októberétől nagyobb hatalmat bitrol, mint bármikor. Ráadásul szentesíti az új alkotmány is, amely példátlanul nagy hatáskört, befolyást és döntési lehetőséget biztosít az elnöknek. (Bár ezt Iliescu a választási kampány során vehemensen tagadta.) Pártaktivista-stílusát máig sem sikerült levetkőznie, nem jó szónok, eredeti koncepciói sincsenek, a *kulisszák mögötti játékoknak* azonban igazi nagymestere. Még az is elképzelhető, hogy rövidesen ejti az eszköz gyanánt használt fasiszta-kommunista pártok szélsőséges propagandáját. Amennyiben hosszabb távra kíván berendezkedni a Cotroceni-i palotában, nincs más lehetősége. Ha azonban rövidtávon tör sikerre, könnyen elképzelhető a nemzeti diktatúra bevezetése, az ellenzék és a független sajtó betiltása.

Fél esztendeig, egy évig menne is a dolog. Utána azonban mindenestől belbukna saját diktatúrájába. Ez a tömeg már nem az a tömeg, amely oly lelkesen támogatta '89 decemberében. Ha Iliescu elnök felméri ezt a lehetőséget, akkor okosabban teszi, ha legalább *utólag* elhatárolja magát szélsőséges szövetségeseitől, és a félmegoldások útjára lép. S ami ekkor következik: egy félig-meddig stabil, autoritárius és paternalista, de nem kimondottan diktatórikus rendszer. Nacionalizmusa „szalonképes”, s bár módjával, de olykor enged majd a reformpárti törekvéseknek is. És mindaddig, amíg egy ilyen rendszer uralkodik, az egész ország egy helyben topog majd, vagy hátrafelé mozog, a nyílt fasiszta-kommunizmus felé.

Kik vesztek?

A végső, hivatalos – és érdekes módon majdnem a második forduló küszöbén közzétett – eredmények szerint a Demokratikus Konvenció (DK) az RMDSZ és a Nemzeti Megmentési Front szavazataival együtt is kisebbségbe került. A hármas koalíció lehetősége eleve kizárt volt, de mostanra a DK is felbomlott:

ellenzéki koalíciós lehetőségeit tekintve eleve torzszülött volt. A Parasztpárt hamar felmérte gyengeségét; így sikerült megszereznie a befutó helyeknek több mint a felét. A képviselőházban 81 hely közül 41 a Parasztpárté, 13 (!) a Polgári Szövetség Pártjáé, 11 a Nemzeti Liberális Párt Fialtal Szárnyáé, 10 a Szociáldemokrata Párté (amellyel csak az a baj, hogy valójában nem nagyon létezik), 4 szék jutott az Ökológus Pártnak (amely párt elnöke vígan odabigyesztette a nevét a hírhedt Hargita–Kovácsna Jelentés alá), a maradék kettőt pedig a Nemzeti Liberális Párt–Demokratikus Konvenció szárnya foglalja el. A szenátusban sem rózsásabb a helyzet: a DK 33 helyéből 21 a Parasztpárté, 7 a Polgári Szövetség Pártjáé, 5 a liberális szárnyaké.

A Demokratikus Konvención belüli ellentéteket a választási kampány idején még igyekeztek takargatni, ma azonban már senkinek sem áll érdekében az egység illúzióját fenntartani. Kivéve a Parasztpártot, mely csak az „egységben az erő” untig koptatott jelszóval háríthatja el (vagyis át) a különféle vádak és bírálatok özönét.

Vesztes liberálisok

Elhangzott már a *kontraszelekció* vádja is. Köztudott, hogy Ceaușescu Romániájában nem létezett – mert nem létezhetett – szervezett ellenzék. Léteztek azonban olyan személyiségek, akik nyilvánosan is vállalták ellenzéki szerepüket. Ugyan hányan jutottak be közülük a parlamentbe? Egy sem. Nagyobb baj, hogy az aktív, becsületes értelmiségiek, illetve jó politikai érzékkel megáldott politikusok közül eleve siralmasan kevés került fel a DK listáira. Alig pár nevet idézhetnék – Manolescu, Paleologu stb. –, és azok legtöbbje a Polgári Szövetség Pártjának a tagja.

Miután Radu Câmpeanu úr oly szégyenletes módon elárulta a DK-t, a Nemzeti Liberális Párt becsületesebb magva létrehozta a Nemzeti Liberális Párt–Demokratikus Konvenció szárnyát. E csoport élén az eddig Párizsban élő Dinu Zamfirescu, az előbb híres, aztán hírhedt *Budapesti Kiáltvány* (1989) egyik értelmi szerzője és aláírója áll. Liberális a javából. (Nem pedig *nemzeti-liberális*.) Természetes hát, hogy ő sem került be a parlamentbe. Bejutott viszont Nicolae Cervenii közismert zugüggyvéd és politikai kaméleon. A választások pozitív eredményeként könyvelhetni el viszont a Câmpeanu-féle Nemzeti Liberális Párt csúfos bukását, amely bukás *elvből* lehetővé teszi az igazi liberálisok csoportosulását: vagy egy új párton belül, vagy azáltal, hogy Câmpeanu és klikkje nem tekintheti többé magát a *történelmi* Nemzeti Liberális Párt jogutódjának.

Mindez azonban a képzelet birodalmába tartozó lehetőség. Aki ellenben közelebbről is ismeri azokat, akik egy liberális párt kulcsfigurái lehetnének, vagyis a parlament két liberális frakciójának a tagjait (a Fialat Szárnyat és a hagyományos liberálisokat), az joggal szemlélheti szkeptikusan a liberalizmus kilátásait. Ha nem egyébrét, hát azért, mert a liberálisok egy része gyanús karrierista, üzletember (Dinu Patriciu és társai), a többről pedig alig tudni valamit. Márpedig jó okunk van arra, hogy tartsunk az ismeretlenségtől. Az eltelt két és fél év alatt az ellenzéknek igenis megvolt az alkalmja a szereplésre: tüntetéseken, nyilvános beszédek révén, a sajtóban, előadásokon stb. Okkal-joggal gyaníthatjuk tehát, hogy az új nevek mögött többnyire közepszerű helyi potentátok bújnak meg. Nem szabad megfélemlenünk arról sem, hogy a valóban szabadgondolkodó román értelmiségiek 99%-a nem akar aktívan politizálni. Ez pedig nemcsak a liberálisokra érvényes.

Gondoljunk csak a kolozsvári parasztpárti Adrian Marinóra, erre az igazi európeai értelmiségire. A Parasztpárthoz a családi tradíció köti, felfogása és magatartása alapján – amint az kiváló cikksorozatai is bizonyítják – inkább liberális. Természetes, hogy őbelőle sem lett képviselő.

A legkevésbé vesztes vesztesek

Parasztpárti listán futott fel viszont a Volt Politikai Foglyok Szövetségének az elnöke. Primitív, agresszív, kommunistaellenes alak. Szerény(telen) véleménye szerint, aki a ma Romániájában a szélsőjobb és a vasgárdista mozgalmak képviselte veszélyre célozgat, az mindenestül Iliescu szekértolója. Romániában sok a hiánycikk, de Fónayink, az van. Attól tartok, a parasztpárti listák egyetlen kritériuma az lehetett, hogy ki ült többet börtönben a sztálinista időben.

Parasztpárti képviselő a besszarábiai Leonida Lari költő is, aki kerek két és fél éve ingázik a Vatra és a România Mare között. Költői munkásságát ne firtassuk. Bessarábiai tevékenységének mindenesetre megvolt a (román szemmel nézve) maga jó oldala is: például harcolt a latin ábécé bevezetéséért. Romániai fellépése annál kevésbé áldásos. Rendszeresen jelentkezik a volt udvari bárd, Adrian Păunescu lapjában, aki viszont a Szocialista Munkapárt listáin indul; olykor meg-megereszt egy-egy Ceaușescut rehabilitáló szoc-szürreál költeményt. Leonida Larit most is bensőséges viszony fűzi a Vatra, a Nemzeti Egységpárt stb. vezetőihez és szószólóihoz. Hogy a politikai foglyok táborát kissé színesebbé tegyék, egy második költőt is indítottak a parasztpárti listán, Ion Alexandrut. Költőnek jó, ortodox fanatikusnak is az. Egy interjúban elmondta, hogy ő ugyan szereti a kisebbségeket, szót is ért velük, de a ma-

gyar kisebbség is értse meg, hogy Románia természetes határa a Tiszánál húzódik. Kilencven óta parlamenti képviselő, hosszú ideig a Parasztpárt alelnöke volt. Parlamenti szereplése olykor közröhejbe fulladt. Egyszer például tekintélyes nagyságú fakereszttel a kezében fellépett az emelvényre, és nem kevesebbet javasolt, mint hogy az ortodox egyház fejét léptessék elő hadügy-miniszterré, vagy legalábbis a hadsereg főparancsnokává.

A Polgári Szövetség Pártjának listája már szalonképesebb, ami viszont a Szociáldemokrata Párt listáival történt, az már túlmegy a józan ész határain. Két év alatt két szociáldemokratával találkoztam: a szocdem párt elnökével és alelnökével. Később Kolozsvárott alkalmam nyílt megtekinteni a harmadik romániai szociáldemokratát is – a Kolozs megyei szervezet elnökének személyében. Felfogása, nézetei inkább a PRM-be illő fasisztára vallottak. Naivul értesítettem hát Cunescu elnök urat arról, hogy ki is vezeti a kolozsvári fiókszervezetet. Cunescu úr sajnálkozva közölte velem: tudja, hogy a Kolozs megyei elnök közismert fajvédő, de sajnós, nincs kivel helyettesíteni. Ha ugyanis leváltaná, vége lenne Kolozsvárott a szociáldemokráciának. És ez a „nem létező” párt nem kevesebb, mint tíz képviselőt juttatott a parlamentbe. Ennyit az ellenzék színvonaláról. Nem sokat nőtt az utolsó két évben.

És az RMDSZ?

Amennyiben az RMDSZ képviselői és szenátorai együtt óhajtanak majd működni a román ellenzékkel, okosabb, ha tudomásul veszik, hogy ez *ebben a parlamentben* nem a DK, nem is egyes pártok révén, hanem inkább *egyéni szinten* valósítható meg. Attól tartok azonban, az RMDSZ parlamenti képviselőit túlságosan is lekötik a belső harcok. Önáltató RMDSZ hivatalnokok ugyan azzal dicsekednek, hogy lám, több képviselőnk lesz a parlamentben, mint két éve. Ám a legkitanultabb politikusoknak is vajmi nehéz lesz valós eredményt felmutatni egy *ilyen* parlamentben. Féltő, hogy az RMDSZ, miközben erőfeszítéseket tesz, hogy megőrizze tagságát, demagóg, populista (hogy ne mondjam, nacionalista) irányba tolódik el. Ha már (noha nem önhibájából) nem mutathat fel valós eredményeket, akkor legalább jól odamond, magyarkodik, vitézkedik stb. Megeshet, hogy az RMDSZ-ből nemsokára RMDF lesz?

Egy volt (?) „magyar csavargó” kételyei

Nedumerilile unui fost „golan maghiar”, 22, 1992. július 7.

**Ha a keresztény erkölcs és a jog-
állam elvei alapján állsz, nem fo-
gadhatod el egy száz tagból álló
közösség megbüntetését 99 tag-
jának a bűnössége alapján sem.**

1989. december 21-én kezdtem el cselekvően politizálni. Az első évben minden világosnak, egyszerűnek tűnt. Tudtam, a barikád melyik oldalán állok, tudtam, kik a szövetségeseim és kik az ellenfeleim. De néhány hónapja összezavarodtak szemem előtt a dolgok, nyugtalanító jelek ütötték fel a fejüket, egyre bizonytala-

nabb lettem. De kezdjük az elején.

Most másfél éve, néhány héttel az 1989-es decemberi események után, megdöbbenetek, elképesztettek az úgynevezett szabad sajtóban megjelent első sovinizta, xenofób cikkek. Aztán lassan-lassan majdnem immunissá váltam a Vatra Românească és a hatalom magyarelles hadjáratával szemben. Megértettem, hogy számukra mi, romániai magyarok (akárcsak a magyarországi magyarok), függetlenül attól, hogy mit mondunk, vagy mit teszünk, *örök ellenségek* voltunk, vagyunk és leszünk. Ebből a meggyőződésből indultam ki minden állásfoglalásom – hozzászólásom, cikkem, interjúm – esetében.

Röviden: politikai hitvallásom szerint (amelyet sok nemzettársam oszt) a magyar nemzetiség nem reménykedhet sajátos kérdéseinek megoldásában mindaddig, míg Romániában nem lesz demokrácia. És jelen pillanatban inkább távolodunk ettől az eszménytől, mint közeledünk hozzá. A jelenlegi, kívülről vagy belülről ilyen-olyan intézkedésekre rákényszerített, megzsarolt hatalom képes ugyan engedményekre, de soha nem fogja megvizsgálni a kisebbségi (vagy más lényegbe vágó) kérdés alapjait. Tehát a sajátosan nemzeti ügyekhez képest fontosabbnak tűnt számomra az ország demokratikus rendszerre való áttérésének kérdése.

Türelmet kértem nemzettársaimtól, holott kéréseink egy demokratikus ál-

lam, egy jogállam keretei közt tökéletesen jogosak lennének. De a jogi rendezést is megelőző kérdés a gondolkodásmód kérdése. A román nép, négy évtizeden keresztül, semmilyen értesüléshez nem juthatott hozzá a nemzeti kisebbségek életéről, kultúrájáról, gondjairól. És az utóbbi másfél évben olyan hivatalos sovinizta propaganda kapott lábra, amely a gyanakvásnak, a félelemnek, a gyűlöletnek mindez ideig még nem tapasztalt légkörét teremtette meg. A hatalom televíziója és sajtója által megmérgezett milliók még sokáig képtelenek lesznek higgadtan, előítélet-mentesen megközelíteni ezt a kérdést.

Az utóbbi hónapokban azonban súlyos, zavarba ejtő jelek ütötték fel fejüket a demokratikus ellenzék soraiban is. Lássunk néhány példát:

– A demokratikus és sovinizmusellenes ellenzék folyóirataként ismert kolozsvári *Atlasul Liber* a hitlerista korszak újságjainak hangvételére és érvrendszerére emlékeztető primitív, erőszakos, antiszemita hangvételű cikket közöl.

– A február 6-i *Agora*, az Antitotalitarista Demokratikus Fórum lapja, talán kevésbé erőszakos, de a múltat és a jelent torzítottan összemósó antiszemita cikket közöl saját elnökének a tollából.

– Az Antitotalitarista Demokratikus Fórum vezetőségének egyik ülésén, arra a javaslatra, hogy hozzanak létre egy bizottságot a nemzeti kisebbségek kérdéseinek megoldására, az ellenvetés (egy pártelnök szájából!) a következő: „fölsőleges, mindnyájan románok vagyunk”. Vajon mit akart mondani? Azt, hogy a magyaroknak, zsidóknak, cigányoknak stb. nincs mit keresniük körükben vagy azt, hogy a magyarok, zsidók, cigányok voltaképpen románok? Vagy azok lesznek? Az erőszakos beolvasztás elméletéről volna szó?

– Az április 24-i *România liberă*ban megjelent Sorin Mager *Szemponokja* a magyar oktatásügy kérdésében. A cikk békés hangnemben íródott, tele van meggyőzőnek tűnő statisztikai adatokkal (ezek azonban részben hamisak, részben célzatosan megválogatottak). A szerző szerint a magyar nyelvű sajtó cikkei és az RMDSZ nyilatkozatai az oktatás kérdéséről tulajdonképpen „felforgató propaganda”, hasonlatos ahhoz, amely a bekövetkezett súlyos erdélyi események oka volt, illetve hozzájárult azok kibontakozásához: a Bolyai Egyetem megalakítására vonatkozó, „Sztálin generalisszimus utasítására” megalkotott törvényhez – ennek a semmitmondó kijelentésnek nyilvánvaló propagandisztikus céljai vannak. A szerző természetesen nem tesz említést arról, hogy a Bolyai Egyetem újraindulását lehetővé tevő iraton ott szerepel Mihály király aláírása. Megismétlem, újraindítás, mert Kolozsváron (megszakításokkal) 1581-től létezik magyar egyetem.

Súlyosnak találom a hatalom ránk, magyarokra vonatkozó kedvenc vádjának („szeparatizmus”, „elkülönülés”) felbukkanását egy olyan kiadvány-

ban, amely általában az európai szellemet hirdeti. Az európaisodás nem jelent uniformizálódást, egyneműsítést, ellenkezőleg, egységet jelent a más-ságban. A civilizált Európában minden kisebbséget tisztelnek, függetlenül (nemzeti, politikai, művészi, nemi stb.) jellegétől. A demokráciák türelmesek a számbelileg kevesek nyelve, kulturális szokásai, ízlése vagy éppen hobbijai iránt.

A szerző ellenzi a magyar egyetem újraindítását. Ugyanakkor azzal vádolja a magyar tanárokat, hogy miután román nyelven elvégezték az egyetemet, román iskolákban tanítanak, elfoglalva a románok helyeit anélkül, hogy eléggé ismernék a román nyelvet. Egyetlen következtetést lehet ebből levonni: a magyarok egyáltalán ne hozzanak létre egyetemet. Magyar nyelvűt azért ne, mert szeparációhoz, elkülönüléshez vezet, román nyelvűt azért, mert úgysem fogják tökéletesen beszélni a román nyelvet.

Apropó, szeparatizmus: egy anekdota. Most huszonöt éve megboldogult barátommal, Cornel Chiriac-kal az első romániai dzsesszklubok megindításáért és az első romániai dzsesszfesztivál megrendezéséért küzdöttünk. Nagy gond volt, hogy nehezen tudtunk tisztázni a kor kultúraktivistáival, miért is akarunk önálló klubokat, dzsesszfesztiválokat. Miért nem kombináljuk őket szimfonikus zenével, esetleg operával, de legalább könnyűzenével? Netán lenézzük a többi zenei műfajt? Csak nem vagyunk szeparatisták? A párhuzam, remélem, nyilvánvaló.

De térjünk át komolyabb dolgokra. A Kogălniceanu- és a Bolintin-beli eseményekre. A bűnözés a cigányok (az iskolázatlan, nevelésben nem részesült, munkanélküli társadalmi rétegek) körében régi, ismert gond. De az ügy, akár csak a rendfenntartó erők tehetetlensége, cinkossága, elhallgatásra ítéltetett. Ami viszont újabb és sokkal félelmetesebb, mikor egy egész etnikumot ítélnek el, büntetnek meg egyes, körükbe tartozó egyének bűnei okán. Mindez pogromra való felhívással egyenlő, melyet a hatalom bátorít és engedélyez. Egy társadalmi osztály vagy egy nemzetiség kollektív bűnössé való ki-kiáltását eddig csupán a fasizmus és a kommunizmus engedte meg magának. Most már a FSN is?

A kérdésnek, leegyszerűsítve, két oldala van: egy erkölcsi és egy gyakorlati oldala. Ha a keresztény erkölcs és a jogállam elvei alapján állsz, nem fogadhatod el egy száz tagból álló közösség megbüntetését 99 tagjának a bűnössége alapján sem. A közösség legalább egy tagja ártatlan! Hogyan akarják gyakorlatilag, félretéve az erkölcsi, elvi megfontolásokat, akár el is fogadva a kollektív bűnösség, a rasszizmus elvét, megoldani a kérdést? Cigányok millióinak megfélemlítésével, pogromokkal, polgárháborúval? Netán teljes megsemmisítésükkel?

A demokratikus ellenzék (kevés kivétellel) mélyen hallgat. A Polgári Szövetség a jog és az európai erkölcs elvei alapján akar felépíteni egy polgári társadalmat. Heti átlagban kétszer nyilatkozik, de ezt a kérdést mellőzi. Struccpolitikát folytatna? Netán átvette azoknak a politikai pártoknak a magatartásmodelljét, amelyek hajlandók jóformán bármilyen erkölcsi megalkuvásra, csak el ne veszítsenek egyetlen hívet sem? (Azért vagyok ennyire „kemény” a Polgári Szövetséggel, mert számomra is ez a párt jelenti az utolsó reményt).

Meggyőződésem, hogy mindezeket a valós és bonyolult kérdéseket őszintén meg lehet beszélni a demokratikus ellenzék tagjaival. Ezek a nyugtalanító jelek a bizonytalanság, a gyanakvás, a kétértelműség érzését keltik bennem, néha szeretném feltenni magamnak a kérdést, mit is keresek én a Polgári Szövetség, az Antitotalitarista Demokratikus Fórum, az AZR vezetőségében? Amikor Doina Cornea, Ana Blandiana, Petre Băcanu stb. beszédet tart, cikket ír, akkor a hatalmat bírálja. Ha azonban én vagy egy másik magyar vagy zsidó vagy német vagy cigány teszi ugyanezt, megemlékezve saját külön fájdalunkról is, már nem bírál, hanem „befektíti az országot”, „félretájékoztatja”, „románellenes propagandát folytat”? Talán gyanús, másodrendű állampolgárok vagyunk? Vajon csak azzal a feltétellel fogadnak be az ellenzék tömbjébe, hogy az ország általános gondjaival törődjünk? Nekünk nem lehetnek sajátos gondjaink?

Ha még az európai szellemű demokratikus szervezetek, újságok, személyiségek is elhalasztják a tárgyilagos elemzés elkészítését, ha még ők is megpróbálkoznak a sematizálással, akkor valószínűleg valóban kénytelenek leszünk szeparatizmusba, elkülönülésbe menekülni. És abban a pillanatban természetesen majd a magyarok között is felerősödik a nemzeti érzés, és nacionalizmussá, sovinizmussá alakul. Az első jelek kezdenek már megjelenni, és az RMDSZ vezetői, a magyar értelmiségiek egyedül, a román demokraták segítségével nélkül, nem tudják majd uralni a helyzetet.

Gyakran hallom, „harcoljunk a mindkét táborbeli szélsőségesek ellen”. Elméletileg nagyon szépen hangzik. Mégsem nyugtat meg. A történelem folyamán mindkét népnek megvoltak azok a korszakai, amikor a nemzeti érzés szertelenül virágzott, és ennek mindig megvoltak a maguk gyászos következményei. De mi a jelenben élünk. 1990 októberében tanúja voltam egy budapesti fasiszta rendezvénynek. Elfogott a düh, az undor, kész lettem volna összeakaszkodni velük. De, körülnézve, lehiggadtam. Száz-százötvenen voltak, a lumpenproletáriátus legalsó rétegéből valók, a járókelők pedig láthatóan rosszalották az eseményt, lehurrogták a résztvevőket. Az ottani fasisztáknak lapjuk is van. Ötezer példányban jelenik meg, de a felét sem tudják eladni.

Gondjaik vannak az ügyességgel is, amely antiszemitizmus, revizionizmus vádjával vizsgálja őket. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy a Vatra Româneascănak több millió híve van, a *România Mare* újság pedig 500 ezer példányban jelenik meg, és a belügyminisztérium támogatását és kitüntetését élvezzi. Csupán mennyiségi különbségről volna szó?

Erkölcsei szempontból minden sovinizmus elítélendő. Engem személyesen jobban felháborít a magyar nemzetiség – amelyhez tartozom – soraiban tapasztalt nacionalizmus. De a magyar irredentizmus, nacionalizmus ma sem Erdélyben, sem Magyarországon nem igazán elterjedt, szélre szorult, másodlagos jelenség, émelyítő, de politikailag semmi jelentősége. Sajnos egyetlen európai ország sem mentes teljesen a szélsőjobb mozgalmaktól. A különbség az, hogy a romániai szélsőséges sovinizta mozgalmakat a hatalom pártolja. Azt hinni, hogy csupán a Front és a demokratikus ellenzék között kell választanunk, mellőzve a Vatra Româneascăt és a România Marét, legjobb esetben is politikai rövidlátás. Ez a koalíció a hatalom által létrehozott dzsinn, amely fölött azonban elvesztette uralmát, és amely szélsőjobb ellenzékké vált, harmadik erővé a román politika színpadán.

Valós veszélyt jelent az, amit meglepő módon a demokratikus ellenzék nem vesz figyelembe, hogy a volt Ceaușescu-klán keményvonalasai (szekusok, pártaktivisták) nyíltan fasiszta ideológia alapján magához ragadják a hatalmat. Fennáll egy totális diktatúra katonai puccs vagy éppen sikeres választás útján való bevezetésének veszélye. Azt hinni, hogy a román sovinizta nacionalizmusnak ilyen megerősödése csupán a kisebbségek gondja, felelőtlenség és önáltatás. Az egész ország gondja. A német nemzetiszocializmus első korszakában csupán a zsidó népiirtás okozója lett, végül azonban a rendszert eltűrő és támogató egész német nép tragédiájának okozója.

Félek, hogy ha időről-időre még a demokratikus erők is hozzájárulnak a zűrzavar növeléséhez, az „Arturo Ui előretörése” megállíthatatlan lesz.

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Szinte általános az elégedetlenség az RMDSZ eddigi tevékenységével szemben

Nemulțumirea față de activitatea de până acum a UDMR-ului e cvasigenerală, *Nu*, 1992. november 11–18.

Az ellenzéki politikusok műkedvelők a hatalmon levőkhöz képest.

Az RMDSZ nem párt, hanem pártok, platformok, mozgalmak, kulturális egyesületek stb. szövetsége. Ami a felsoroltakban

közös, az a nemzeti önazonosság, illetve az azt biztosító intézmények megőrzése iránt érzett közös gond. Ami különbözik bennük, az az ideológia (a magyarok között vannak keresztény-demokraták, liberálisok, szociáldemokraták stb.). Az ideológiának megfelelően különböznek a módszerek, a stratégiák, a prioritások.

Megismétlem, az RMDSZ nem párt, de alapszabályzatának, működési formájának megfelelően mégis úgy működik, mint egy párt. És, a demokrácia szabályainak értelmében, a többség szava dönt. Ami növekvő feszültséget okoz. A radikálisok (akik maguk is több csoportot alkotnak) mindenekelőtt azt szeretnék, hogy az RMDSZ valódi szövetséggé váljon, vagyis, hogy a határozatokat megegyezéssel alapon és ne a „többség diktatúrájának” alapján hozzák. Az alapszabályzat mondja ki a „hatalom megosztását” azok között, akik művelődési, társadalmi, szervezeti kérdésekkel foglalkoznak, és azok között, akik gyakorlati politikai kérdésekkel. És a politikai oldal valóban pluralista legyen – minden platform, ideológia járulhasson hozzá a kérdések megoldásához. Az RMDSZ monolit képe ez idáig is fikció volt. De a radikálisok, egy új szerkezet felépítésével, tartalommal akarják megtölteni a pluralizmust, hatékonyabbá akarják tenni az RMDSZ működését. A jelenlegi körülmények között ez elég nehezen elérhető cél.

Másrészt, a radikálisok (legalábbis egy részük), elégedetlenek lévén az eddig elért eredményekkel, az RMDSZ-politika lényegi megváltoztatását akarják elérni. És itt nem annyira a különböző ideológiák, felfogások jutnak szerephez, mint inkább a vérmérséklet. Az egész romániai demokratikus tár-

sadalmon – különösen a választások után – elkeseredés vett erőt. Az ellenzéki politikusok műkedvelők a hatalmon levőkhöz képest. Műkedvelők, nagyrésztük volt ellenálló, akiket erkölcsiségük, illetve vérmérsékletük gyakran a hideg, ésszerű számítás fölé emel. A politikálásnak ez a módja tiszteletre méltó – de a gyakorlatban hatástalan.

Egy példa: a monarchista-mozgalom. A királpártiak szerint I. Mihály visszatérése sok lényegbevágó kérdést megoldana (ebben egyetértek velük), de nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy ez a visszatérés – legalábbis a közeljövőben – megvalósíthatatlan. És nem veszik figyelembe azt sem, hogy – gyakran leegyszerűsítő jelszavakkal harcolva – rövidtávon eltávolítják a lakosság nagy, politikailag műveletlen részét az ellenzéktől.

Más példa: Bukarest, Egyetem tér – Golaniada. Gyönyörű volt. Minden, amit ott kértünk, erkölcsileg jogos és magától értetődő volt. De az eredmény szörnyű volt: az 1990 májusában sorra kerülő választások megmutatták, hogy amit mi, csavargók ott tettünk, az választási szempontból a kívánatossal éppen ellenkező hatást váltott ki.

Visszatérve az RMDSZ-re. A radikálisok kívánalmai, hogy a szövetség semmilyen engedményt ne tegyen a jelenlegi hatalomnak, hogy a közösségi elvek alapján öngazgatást kérjen – ami *számomra* nem jelent pejoratív értelemben vett szeparatizmust, hanem intézményes lehetőséget arra, hogy oktatási, művelődési intézményeinket, a bukaresti központi „szervek” közbeszólása nélkül, magunk vezethessük – természetesen. Egyelőre megválaszolatlan kérdés, hogy milyen eredményei lesznek eme kérdések egyértelmű – talán nem teljesen világosan megfogalmazott – kinyilvánításának.

De a mostani politikai helyzetben e kérések teljesítése szóba sem jöhet. Gondot a következmények okoznak, az, hogy hogyan viszonyul majd a román többség és a magyar kisebbség kinyilvánításukhoz. Fennáll annak a veszélye, hogy a román társadalom, még a demokratikus is, gyanakvóan tekintsen ránk. De az is megtörténhet, hogy egy ilyen nyilatkozat kíváncsivá, érdeklődővé teszi a mi gondjaink iránt. És ezt a kíváncsiságot már érdemes lenne megnyerni. Lehet, hogy eredményeképpen komolyabb, mélyrehatóbb párbeszéd alakulna ki köztünk. A román ellenzék mindmostanig a „mindnyájan egyenlők vagyunk, mindnyájunknak ugyanaz az érdekünk – a demokrácia” jelszót ismételtette, de nem figyelt oda sajátos gondjainkra. De, érdekes módon, elfogadta azt a gondolatot, hogy a munkások, értelmiségiek, parasztok, alkalmazottak, munkanélküliek stb. számára léteznek bizonyos prioritások. A kommunista korszakban mindnyájan elnyomottak voltunk, de különbözőképpen. A kérdés nem mennyiségi – kit nyomtak el jobban? –, hanem minőségi – kit milyen formában nyomtak el? A parasztok számára a legfontosabb kér-

dés a kollektivizálás volt – föld nélkül maradtak. Az értelmiségiek számára valószínűleg a cenzúra, az ideológiai diktatúra volt a legszörnyűbb. És így tovább. Hasonlóképpen a magyarokat is sajátos módokon nyomták el. Az általános gondolkodásmód szerint az a paraszt, aki az 50-es években fellázadt, mert elvették a földjét, harcos kommunistaellenes hős volt, ám az a magyar értelmiségi, aki tiltakozott a magyar tannyelvű iskolák számának csökkentése ellen, magyar nacionalista.

A román ellenzék nagy figyelmet szentelt az értelmiségiek sérelmeinek (szólásszabadság stb.), formai, felszínes, inkább csak nyilatkozat-szinten létező figyelmet a parasztok, munkások sérelmeinek, és szinte semmilyen figyelmet a (vallási, nemzeti) kisebbségek sajátos sérelmeinek.

Ebben gyökerezik sajnos az, hogy a magyar radikálisok egy részének csökkent a bizalma a román ellenzékben. Magától értetődik, senki nem utasítja vissza a Demokratikus Konvencióval való együttműködést, de a belé vetett bizalom fogyóban. Ami engem illet, bár szomorúan tapasztalom, mennyire széthúzó és hatástalan a román ellenzék, úgy találom, hogy sajátos kisebbségi jogaink elérése csupán a román demokratákkal való szoros együttműködés, közös harc során valósítható meg. De nincsenek illúzióim. Lehetetlen megvalósítani a tökéletes együttműködést két olyan szervezet – a CDR és az RMDSZ – között, amelynek mindenike, külön-külön, súlyos válságban van, és mindkettőt a széthúzás és a becsvágy uralja.

Fordította: Hadházy Zsuzsa

A kényszerházasság rosszabb egy laza viszonynál*

Erdélyi Napló, 1992. december 17.

Az RMDSZ egyetlen lehetősége a teljes platformszabadság megteremtése.

– Ön már a választások előtt jelezte, hogy az RMDSZ-en belül nehézségek merültek fel. Ezeknek oka egyrészt a személyes ellentétekben, másrészt a szervezet stratégiájában keresendő, ami sem a szövetség működésének,

sem a romániai politikai életben való részvételének nem válik hasznára.

– Már a választások előtt elég pesszimista voltam, de a bukás mértéke engem is meglepett. Egyáltalán nem értettem egyet azzal a győzelmi mámorral, amely a román ellenzékét a választások előtt eltöltötte, és amely tulajdonképpen sikertelenségét okozta. Ezt akkor nem mondhattam ki, mert csak tovább rontottam volna Constantinescu esélyeit. Ugyanez volt a helyzet az RMDSZ esetében is. Láttam a hibákat, a feszültségeket, az ostobaságokat. A választások előtt ezekről nem lehetett szólni, nem lehetett kockáztatni, hogy akár egyetlen szavazat is elveszzen. Mivel a vezető testületek ülésain a '91-es marosvásárhelyi kongresszus óta a Képviselők Országos Tanácsának ez év októberi üléséig nem vettem részt, az RMDSZ döntéseiről csupán részinformációim vannak. Sajnos, az RMDSZ elnökségi üléseiről nemhogy a tagság, de még a tisztségviselők sem kapnak még néhány soros hivatalos tájékoztatást sem. Pletykákra vagyunk utalva, ha az ott történekről szeretnénk megtudni valamit.

– Tehát az, aki nem szigorúan vett vezetőségi tag, mit sem tudhat arról, ami a vezetőség megbeszélésein történik?

– Továbbmennék: csak a csúcsvezetés tud róla. Merem állítani, hogy azok a szenátorok, megyei elnökök, akik nem tagjai az elnökségnek, negyvennyolc órával az elnökség gyűlése után – még viharos gyűlések után is –, csak annyit tudnak, hogy ott „elemezték a helyzetet”.

* Kérdezett: Simon Judit.

– *Ön szerint mi ennek az oka?*

– Közismert, hogy az RMDSZ-en belül harc folyik. Nem tudom megítélni, milyen mértékben írható ez a személyi ambíciók rovására, illetve milyen mértékben többirányú hatalmi harc. Bizonyos okokból mindenkinek érdeke volt, hogy ez a harc, illetve az eldurvulása, ne legyen túlságosan nyilvános. Végül a vitás kérdéseket úgy söpörték a szőnyeg alá, hogy nyilvánosságra kerültek ugyan, de nem tisztázódtak. Sohasem a kulcskérdésekre összpontosítanak. Nem az a fontos, hogy az RMDSZ-nek huszonkét vagy huszonkilenc képviselője van-e a parlamentben, hanem az, hogy mire számíthatunk a következő félévben. Hosszabb időszakot ugyanis nem lehet bemérni. Mi következik ezután? Annak a folytatása, ami volt? Még zavarosabb állapot? Diktatórikusabb? Vagy megerősödnek a demokratikus erők? Milyen is az ellenzék? Milyen mértékben számíthatunk rá? És kire számíthatunk? Mert egyértelmű, hogy Demokratikus Konvenció mint olyan nincs, hanem pártok és frakciók vannak. Egyedül kell mennünk, vagy remélhetünk valamilyen támogatást a román ellenzék részéről? Mire számíthatunk a Nagy-Románia Párt és a hasonlók részéről? Ha a felvetett kérdésekre választ kapnánk, el tudnánk dönteni a továbbiakat.

Fel kellene vetni a kérdést: veszélyben vagyunk-e vagy sem? Létezik olyan szándék, hogy törvényileg tiltsák be az etnikai alapon létrejött pártokat. Mennyi ennek a valószínűsége, mit teszünk, ha bekövetkezik? Szerintem ilyen kérdésekről kellene tárgyalni. És racionális, nem érzelmi alapon. Mert az érzelmi hozzáállást – „már ennyi és ennyi éve túrunk, most már legyen vége” – minden oldalról érzékelné. Ez olyan, mintha a jogtalanul húsz évre ítélt rab két év letöltése után bejelentené, hogy holnaptól szabad embernek tekinti magát, mert jogtalanul ül. Szép kijelentés, de ilyesmi nem létezik. Egy börtönben a következő lehetőségek vannak: beadványokat ír, fellebbez, vagy amnesztiát kér az ember. De azt, hogy bejelenti a börtön igazgatójának, hogy szabad embernek tekinti magát, nem is tudom minősíteni.

– *Visszatérve a viszályokra: felvetődött Domokos Géza felelősségre vonásának kérdése. Ő a januári kongresszuson amúgy is visszalép. Egyrészt mert az alapszabályzat szerint harmadszor már nem választható meg elnöknek, másrészt többször is azt nyilatkozta, hogy egészségügyi okokból vissza akar vonulni. Mi a célja az etikai bizottság elé állításának?*

– Közismert, hogy az elnökség vagy nem működik, vagy rosszul működik. Béna. Kérdés, hogy ez Domokos miatt történik-e vagy sem. Én ugyan nem vettem részt elnökségi üléseken, de meggyőződésem, hogy Domokos sok fennakadást okozott, sok hibája van. Ugyanakkor azt sem hiszem, hogy ha tőle „megszabadulunk”, akkor egy csapásra jobban működik majd a Szövetség.

A „két Géza” – ez nagyon leegyszerűsített kép – hívei közötti kölcsönös gyűlölet annyira erős, hogy felemésztí az energiákat. Feltételezhető tehát valamilyen fajta érzelmi ok is. De nem hiszem, hogy erről lenne szó, ehhez túl sok okos ember akad ebben a játékban.

Vitathatatlan, hogy Domokos Gézának óriási érdemei vannak. Aki ezt tagadja, az szerintem komolytalan. Nemcsak arra gondolok, amit a Kriterionnál tett, hanem arra is, hogy az ellenzék körében tekintélyt vívott ki magának, és ezáltal a magyarságnak is. Ha ő botrány nélkül vonul vissza, elképzelhető, hogy az utána következő vezetésben megjelennek olyan realista politikusok, akik átveszik azt, ami jó Domokos Géza irányvonalában, és megszabadulnak hibáitól. Mert hajlamos volt a centralizmusra, valamiféle önkényességre, de most ne firtassuk a hibáit. Tény, hogy el tudok képzelni olyan politikusokat, akik folytatják azt, ami jó. De ha Domokos megbélyegezve távozik, akkor megjelenik a domokosista (lásd: rákosista, sztálinista) jelző, minősítés, és akik valamit is átvesznek a józanságából, realizmusából, már eleve hátránnyal indulnak, kiszorulnak a későbbi vezetésből. Olyan emberekre gondolok itt, akikre nagy szüksége van a szervezetnek. A „domokosista” megbélyegző jelzővé válhat, ami kihathat azokra, akik közelebb állnak az ő elképzeléseihez, mint teszem azt a Borbély Imrééhez.

– *Hogyan alakulhat ön szerint az elnökség és a parlamenti csoport viszonya?*

– A frakció Bukarestben tartózkodik. Elképzelhetetlen, hogy ha hirtelen döntenie kell, kikérje az elnökség tanácsát, azét az elnökségét, amelynek minimum három napra van szüksége, hogy össze tudjon ülni Ez abszurdum. Képzeljük el, hogy az RMDSZ irányt változtat. Volt egy ilyen eset, ha a Kolozsvári Nyilatkozatot irányváltásnak tekintjük. Milyen módszerekkel lehet kényszeríteni képviselőinket, hogy egyetértsenek, ha az ő lelkiismeretük szerint ez az út nem felel meg a magyarság érdekeinek? Őket ugyanis egy bizonyos program alapján választották meg. Tehát, ha az RMDSZ változtatásra szánja el magát, nem kötelesek elfogadni. Az RMDSZ egyetlen lehetősége a teljes platformszabadság megteremtése. Én egyszerűen kizárnám azokat, akik nem fogadják el mások véleményét. El kell döntenie: vagy feloszlunk két-három pártra – ennek megvannak az előnyei és a hátrányai –, amelyek önállóan működnének, vagy megtartjuk az RMDSZ-t, mint szövetséget, anélkül, hogy kiátkoznánk azokat, akik más véleményen vannak, mint mi. Ez utóbbit jelentené a platformok létrehozása.

– *Ön jól ismeri a román ellenzékét. Alapító tagja a Polgári Szövetség Pártjának. Mennyire számíthat az RMDSZ kettejük támogatására a törvényhozásban?*

– Kezdjük ott, hogy szerintem nincs román ellenzék. Vannak ellenzéki csoportosulások, illetve azokon belül személyiségek. Bizton számíthatunk

például Coposura, de nem tudom, mennyire számíthatunk a Nemzeti Paraszt-pártra. Számíthatunk Adrian Marinóra, és még sorolhatnám a neveket. Kérdés, hogyan alakulnak a pártok belső viszonyai, ki lesz a hangadó. Minden okunk megvan arra, hogy ne bízunk az ifjú liberálisokban. Ők személyes ambíciók miatt árulták el Câmpeanut. Most azért nem nacionalisták, mert Câmpeanu az. Még kevésbé bízom a szociáldemokratákban, mert az nemlétező párt, ám nagyon bízom Sergiu Cunescuban, de nekik is van tíz képviselőjük, és fogalmam sincs, kik ezek. Csak emberekről tudok véleményt mondani, mivel a pártok megosztottak, átalakulóban vannak.

Persze egyetlen lehetséges partnerünk a demokratikus ellenzék, de tudni kell, hogy közöttük is vannak olyanok, akikben nem lehet feltétlenül megbízni. Figyelni kellene az ellenzéki csoportosulásokban, pártokban végbemenő változásokat, hogy tudjuk mihez tartani magunkat. Szorosabb együttműködésre, viszonyra volna szükség, mert rendkívül keveset tudnak rólunk. Abban a hiszemben élnek, hogy mi egy monolitikus, egységes, kitűnően szervezett valami vagyunk. Semmilyen konkrét információjuk nincs arról, ami a magyarságon belül történik.

– *Ezek szerint úgy ítéli meg, hogy az RMDSZ nem folytat komoly és célratoró párbeszédet a román ellenzékkel?*

– Határozottan állítom, hogy nem. Néhány ember, nagyon kevés, igen, de nagyon felszínesen, nem szervezeten. Ehhez egy-egy csapatra volna szükség minden megyében, minden városban. Ha már civil társadalomról, román–magyar kapcsolatokról beszélünk, akkor ennek nemcsak pártvezetői szinten kellene működnie. Nincs kölcsönös információgyűjtés és továbbítás. Merem állítani, hogy Funar kolozsvári sikere nem következhetett volna be, ha az RMDSZ komoly dialógust folytat a románsággal, és nemcsak pártvezetői szinten.

– *A Kolozsvári Nyilatkozat megerősíti az egységet, összpontosítja az RMDSZ-en belüli erőket?*

– Szerintem a nyilatkozat nem erősítette meg az egységet. A kényszerházasság rosszabb egy laza viszonynál. Amikor megszavazták a nyilatkozatot, olyan feszült volt a hangulat, akkora volt a félelem, hogy ott helyben bekövetkezik a szakadás – amit senki sem kívánt –, olyan nagy volt a pszichológiai nyomás, hogy hatása alatt nem mertünk (én sem mertem) ellene szavazni. Aki akkor nemet mond, autonómiaellenesnek, labancnak, nemzetárulónak tűnhetett volna. Ezért szavaztam a nyilatkozat elfogadására.

– *Ön szerint ennek a nyilatkozatnak nem kellett volna megszületnie?*

– Elvben szükségesnek tartom az autonómiát és az ezt kimondó nyilatkozatot. De azt, ahogyan és amikor történt, hibás lépésnek tartom. Köztudomá-

sú, hogy a nyilatkozat szövege helyben és nagy sietséggel készült. Legalább egy héttel korábban meg kellett volna fogalmazni. Akkor nem lett volna homályos a szöveg, amelyet mindenki másképpen értelmez, másképpen magyaráz, és megint másképpen magyarázzák a románság felé. Az átlagember számára egyáltalán nem világos, miről is van szó. Az önrendelkezés fogalma sok mindent magában foglal. A nyilatkozatban pontosan meg kellett volna határozni az önrendelkezés mikéntjét – formailag és tartalmilag –, valamint azt, hogy mikor és hogyan tervezik a megvalósítását.

– *Megvalósulhat-e a jelenlegi politikai helyzetben az önrendelkezés?*

– A jelenlegi kormánnyal, a törvényhozásban fennálló erőviszonyok mellett, nem. A jelenlegi politikai légkörben nem. De mint perspektíva, természetesen lehetséges.

Nyílt levél a Polgári Szövetség kongresszusához

Scrisoare deschisă către congresul Alianței Civice, 22, 1992. december 17–23.

Eleinte hallgatással siklottak el megfogalmazott különvéleményeim fölött, később szakadárságként, majdnem árulásként könyvelték el őket.

Sajnálom, hogy nem vehetek részt a kongresszuson, de éppen azért írom ezeket a sorokat, hogy elmaradásom okait megmagyarázzam. Természetesen nem személyes okokról van szó, bár formailag, felületesen nézve, így is lehet majd értelmezni az általam leírtakat. Mégis meggyőződésem, hogy eltávolodásom/kizárásom a Polgári Szövetségtől / Szövetségből politikai-ideológiai alapon történt.

Emlékeztetek arra, hogy állandó résztvevője (gyakran szónoka is) voltam az Egyetem téri eseményeknek, alapító tagja a Polgári Szövetségnek és kezdettől fogva a vezetőség tagja. Az első kongresszuson titkos szavazással beválasztottak a legfelső, kilenc tagú országos vezetésbe. Ma is híve vagyok a Polgári Szövetség eredeti programjának, eszméinek, bár néha még nyilvánosan is kifejeztem egyet nem értésemet bizonyos álláspontokkal, a vezetőség egyes konkrét határozataival kapcsolatban. Nem ismervén a „pártfegyelem” fogalmát (soha nem voltam tagja az RKP-nak), azt hittem, megengedhetem ezt magamnak, annál inkább, mert különvéleményem, bár ideológiailag nem értettem egyet bizonyos határozatokkal, semmiben sem mondtak ellent a Polgári Szövetség alapszabályzatának vagy programjának.

Mégis, eleinte hallgatással siklottak el megfogalmazott különvéleményeim fölött, később szakadárságként, majdnem árulásként könyvelték el őket.

De lássuk konkrétan ezeket az eseteket. Románia egyik súlyos gondja az a veszély, amit a nemzetiségek közti feszültségek jelentenek. A Polgári Szövetségnek hatalmas szerepe lehetett volna e bomba hatástalanításában. De a jelenlegi vezetőség következetesen elutasította, hogy az ügybe beleavatkozzon. Valamiféle tanulmány formájú párbeszéd, ennek a nagyon bonyolult kérdésnek alapvető megvitatása helyett arra szorítkozott, hogy közhelyeket ismél-

teljen: mindnyájan egyenlők vagyunk, minden szélsőség elítélendő stb. Példa erre a Polgári Szövetségnek a kolozsvári lakossággal folytatott beszélgetése Funar polgármesteri beiktatása után néhány hónappal. A város és az ország több mint húsz jeles személyiségét hívták meg, hogy válaszoljon a kérdésekre. Közülük egyetlen egy sem volt magyar nemzetiségű. Az itteni magyar értelmiség, amelynek nagy része tagja, illetve szimpatizánsa a Polgári Szövetségnek, sértve érezte magát, és joggal. A magyaroknak joguk volt kérdezni, de válaszolni nem.

Mint (egyébként elég felületesen) közismert, az RMDSZ vezetőségén belül előfordulnak egyet nem értések, széthúzások, hatalmi harcok. A „radikálisok” egy része hallgatólagosan (nyíltan még nem) azt tartja, hogy „mi magunk”, vagyis nem számíthatunk a román demokratákkal való együttműködésre; a Polgári Szövetségnek (és más, ellenzéki alakulatoknak, pártoknak) említett politikája azt segítette elő, hogy egyre inkább ők legyenek hangozók a vezetőségben. Ha az RMDSZ 1993. januári kongresszusán sikerül a „radikálisoknak” egy populista-nacionalista vonal megerősítésével megragadniuk a kormányrudat, ez a Polgári Szövetség eme felületes magatartásának is köszönhető lesz.

Legyen világos: soha nem kértem, hogy a Polgári Szövetség támogassa az RMDSZ (gyakran vitatható) nyilatkozatait vagy cselekedeteit. De kértem ennek a valós kérdésnek nyitott és felelősségteljes hozzáállással való tüzetes megvizsgálását. A magyarokat gyakran szeparatista törekvésekkel vádolják. A vád eleinte ostoba kitalációnak számított, később azonban a valóságban is kezdett megjelenni ez a törekvés. Elkerülhetetlen volt. Az egyetlen szervezet, amely komolyan veszi ezt a kérdést, továbbra is az RMDSZ (igaz, ideológiai és politikai szempontból egyre leegyszerűsítőbb és zavarosabb válaszokat ad, de ez is elszigetelésének következménye, annak, hogy lehetséges román partnerei, elsősorban a Polgári Szövetség, ünnepélyes nyilatkozatokat tesznek ahelyett, hogy lényegbevágó párbeszédet folytatnának vele).

Az egyenetlenkedés egy másik esete. Most egy éve Ana Blandiana, a Polgári Szövetség vezetősége nevében, közös harcra szólította fel a száműzetésben élő románokat a kommunizmus ellen, a demokráciáért. Mindazok számára, akik nem ismerik az emigrációban élők közti különbségeket, a szöveg nagyvonalúnak és szépnek tűnt. De én az Egyesült Államokban tartózkodtam a felhívás megjelenésekor, és így tisztában lehettem a mélyben húzódó „erővonalakkal”. Az Egyesült Államokban a Calciu atya körül tömörülő, vasgárdista beütésű szélsőjobb kikiáltotta magát a Polgári Szövetség szóvivőjének. Az ottani román liberális demokraták (Dorin Tudoran, Vladimir Tismăneanu stb.) a bukaresti Polgári Szövetséghez fordultak, és felhívták figyelmét a PSZ

erkölcsi lejáratásának veszélyére, kérték az elhatárolódást a szélsőjobbtól. Ehelyett az egységre való felszólítás érkezett. Minderre az amerikai sajtóban válaszoltam, elmondva, a kommunista totalitarizmus ellen küzdök a demokrácia érdekében, de soha nem fogok elfogadni olyan szövetséget, amely egy másik fajta totalitarizmusért, a nemzetiért küzd.

Állásfoglalásom következtében megfagyott a hangulat körülöttem a Polgári Szövetség csúcvezetőségében. Javasoltam Rusan úrnak – mert Blandiana asszony ugyanis a lehető legnyíltabban kifejezte felháborodását „szakadárságom” miatt –, hogy esetleg szűkebb körben ülünk le, beszéljük meg a kérdést. Még reménykedtem egy őszinte beszélgetésben, amely talán tisztáz valamit, talán csökkenti a köztünk levő távolságot. Erre, az általam ismételt javasolt beszélgetésre, soha nem került sor. Még csak vissza sem utasítottak, csupán udvariasan halasztgattak.

Közben Kolozsvárra költöztem. Közöltem, hogy nehezen tudnék rendszeresen Bukarestbe utazni, de ha fontosabb ülésről van szó, azonnal jövök. Soha nem értesítettek sem telefonon, sem levélben. Utólag, véletlenül (!) megtudtam, hogy – tekintetbe véve a gyűlésekről való távolmaradásomat – mással „helyettesítettek” a vezetőségben. Mai napig sem tudom, hogy csupán a felső kilenc, a huszonhetek országos vezetőségéből kerültem-e ki, vagy a Polgári Szövetség párttagságát is megvonták tőlem.

Igaz, időközben elkövettem egy „hibát”. Nyilvánosan fejeztem ki rokonszenvemet Nicolae Manolescu iránt. Ráadásul levélben fordultam a Polgári Szövetség vezetőségéhez, amelyben kifejtettem, hogy a tagok között megoszlanak a vélemények a Constantinescu-kérdésben. Azt tartottam volna demokratikusnak, hogy a Demokratikus Konvencióban a Polgári Szövetségre jutó hat szavazat megoszolják a három lehetséges változat (Manolescu, Constantinescu, Rațiu) között. Természetesen semmilyen választ nem kaptam. Vagy lehet, kizárásom (bocsánat, helyettesítem) volt a válasz? Le szeretném szögezni, hogy a Demokratikus Konvenció határozata *után*, nyilvánosan is, magánemberként is minden erőmmel Emil Constantinescut támogattam. Több ezer aláírást gyűjtöttem, RMDSZ-nagygyűléseken beszéltem. A második forduló előtt magyar templomokban szóltam a jelenlévőkhöz, arra bíztattam őket, vegyenek részt a szavazáson, támogassák Constantinescut és így tovább.

Fölösleges volt. Nem nyertem „bocsánatot”.

Nagyon szeretném, ha ezt a levelet nem értenék félre, nem magyaráznák hamisan. Nem a hiúságom késztet arra, hogy személyes ügyeket mondjak el, hanem az, hogy hiszem, néhány eset, esemény elmondása világosabbá tesz bizonyos jelenségeket, mint a kimondottan elvont, elméletieskedő diskurzu-

sok. Konkrét eseteket pedig természetesen csupán saját tapasztalatomból ismerem. Ennek a levélnek nem célja a Polgári Szövetséget lejáratni vagy megtámadni, hanem a kongresszus és az új vezetőség figyelmét felhívni néhány, a szövetség eredeti elveitől való, nem éppen demokratikus elhajlásra és egyes kérdések (mint például a nemzetiségi kérdés) mellőzésének veszélyére.

A helyzet ellentmondásos: polgári szervezetről van szó, amely azonban gyakorlatilag állandóan politizál. Elfogadhatónak tartanék egy néha-néha politizáló polgári szervezetet, amely időnként, *közvetve* a politikumot befolyásolja, illetve egy társadalmi kérdésekkel is foglalkozó politikai pártot, de nem érthetek egyet a jelenlegi zavaros változattal, amelyben homályos, ködös szövegekkel takargatják a Polgári Szövetség igazi szerepét, valódi lényét. Voltaképpen identitászavarról van szó.

Feltételezve, hogy a Polgári Szövetségnek sikerül ezen a kongresszusán, amelyen sajnálatomra nem vehetek részt, pontosabban, világosabban meghatároznia saját magát, és feltételezve, hogy a Polgári Szövetség rendszeresen részt vesz majd egy interetnikai párbeszédben, amihez szerény képességeimmel magam is hozzájárulnék, és végül feltételezve, hogy a Polgári Szövetség demokratikusabbá válik, és türelmesebbé a más véleményt hangoztatókkal szemben, hogy „megbocsát” majd azoknak, akik bátorkodnak nyilvánosan is a „felső vezetéssel” ellentétes véleményt nyilvánítani: remélem, továbbra is veletek maradhatok. (A témáról lásd még: *Az eredeti demokrácia eredeti reformjai*)

Fordította: Hadházy Zsuzsa